

શાન્તમૂર્તિ, સદ્ગુણાનુરાગી, ચારિત્રશીળ મહારાજ
શ્રીશ્રીશ્રી ૧૦૦૮ શ્રી સન્મિત્ર કપૂરવિજયજી મહારાજ.

શાંત મૂર્તિ, સદ્ગુણાનુરાગી, ચારિત્ર શાલ, સાન્ન્ય પરમ
 પૂજ્ય મુનિ મહારાજશ્રીશ્રીશ્રી - ૧૦૦૮ શ્રી કપૂરવિજયજી
 મહારાજશ્રીની પરમ પવિત્ર સેવામાં

ભક્તિ નિવેદન—

ભક્તિબહુમાનપૂર્વક સમર્પિત કરવામાં આવેલું આ પુસ્તક,
 વીતરાગ ધર્મના આરાધકોમાંના આપના કર કમળના
 સ્પર્શથી સમ્યક્ દર્શન જ્ઞાન અને ચારિત્રનો
 સંસ્કાર પામી, અન્ય આત્મબંધુઓને સમ્યક્
 દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર અર્થાત્-સામાયિક
 ધર્મરૂપ વીતરાગ ધર્મની પ્રાપ્ત થઈ
 ઉત્તરોત્તર નિર્વાણપ્રાપ્ત થવામાં
 સહાયક થાઓ. એવી ઇચ્છા
 અને આશા ધરાવનાર—

સેવક—

પ્રભુદાસ બેચરદાસની

૧૦૦૮ વાર વંદના

સ્વીકારસોજી.

પ્રસ્તાવના.

“ નમોદ્ધાર અને કરેમિ બન્ને! ”—એ પુસ્તક પ્રસિદ્ધ થયા પછી તેના તરફની લોકરચિ ઉપરથી નમોદ્ધાર વિના એજ પુસ્તક આજે જુદાજ સ્વરૂપમાં વાચક મદાદયોના હસ્તકમળમાં સાદર રજુ થાય છે.

કરેમિખતે વિષેની ભારી વિચાર ટ્રેજી કમસર વિકસી છે. પ્રથમ સામાન્ય મદન્ય સમજદાયેકું. ને વખત જવા સાથે કેતું સ્વરૂપ લીધું છે, ને લેશે, તે આ પુસ્તક અને પ્રમિશ વાંચવાથી સમજી શકાયો.

પુખ્તજ્ઞા નામ વિષે એક નાનકડું સિદ્ધ થવા જાય છે:—કરેમિ બને! મુજ, હાલ્યાદ મોપનિદ, શ્રીમદાવીર જીવનરહસ્ય, શ્રીમદાવીરનું આમાવિક, આદરું સામાવિક, જૈનગીના, જૈનધર્મોપનિદ, આમાવિક નુવ, આમાવિક ધર્મ, શ્રીમદાવીરની પ્રતિજ્ઞા, જૈનધર્મ વીજક, મદાદકક નુવ, જૈનઆદરું, આદરું જૈનજીવન, મમતાયોન, મળાવમ્પક, જીવન્ય આવરક અનુદાન, પ્રવાનાવમ્પક, મુખ્ય આવમ્પક, પ્રથમ આવરક અખ્યવન, વિવેકે વિવેકે, આમાથી રાજકલપર ખામ મુચક કેડું નામ નરજુ? એ વિચારનું જ કા પડ્યું હતું. તોપણ—મુખ પૂક-પા સનેના નામે. પાજન્યા રપ રે અધનેમન, હામવાથી હાલ તેજ ગળેજ છે હજુ તેજ. વિચારને અવરક દો. વ. ય. ઉચિત કમી કરી શકાયો.

“ કરેમિ ખત નુવ ” એ નામ વ. જ. હાને મુખ્ય ઉદેશ એ છે કે—એ નુવ રોજ જી પુનર બને જ. ૧ એમ સામાન્ય રીતે વધારે મુખ્ય ને પડેલિય છે જૈનજીવન ન મળ્યો એ નુવ આવડગુજ દો. ર છે ૧૦ એ નુવ જૈનજીવન ન મળે એક મરજુ માન્ય છે. એજ રીતે અવરક મદાદક વન નામે મળ્યું છે ૧૦ પડ્યું મારે દો. ૨ એ પુસ્તક જ— ૧૦૦૦— ૧૦૦૦૦ જીવનવિવ લખવાનો નર્મી એક નુવ ન. ૧૦૦૦૦ જીવનવિવ ન. ૧૦૦૦૦ જીવનવિવ

ઉપયોગ તો પ્રાસંગિક જ છે. ભગવાન મહાવીર સ્વામીના જીવનચરિત્રને મુખ્ય રાખીને આ સૂત્ર સમજાવવા જતાં સૂત્રની ખુબી ગૌણ પડી જાય છે. અને કરેલી આ વ્યવસ્થાથી સૂત્રની ખુબી વાચકોની સામે ખરાબર રજુ થશે, એમ લાગે છે. “ એક સૂત્રમાં આટલી બધી ખુબી છે ? તો સમગ્ર જૈન શાસ્ત્રોની ખુબી કેવી વિચિત્ર હશે ? ” તેવો ખ્યાલ આપવાનો પણ ગુર્ભિત ઉદ્દેશ છે. પ્રાચીન શોધ જોળની દૃષ્ટિથી—આ સૂત્ર ભગવાન મહાવીર પ્રભુએ ઉચ્ચારિત છે, માટે તેટલું તો પ્રાચીનજ છે. તથા તે સદ્ગુણ દ્વાદશાંગીનું બીજ છે, તેથી આ સૂત્ર જગતમાં જ્યાં જ્યાં જૈનત્વ છે, તે સદ્ગુણનું કેન્દ્ર છે. આગળ વધીને કહેવાની હિમ્મત કરીએ તો શોધ તીર્થંકરોએ પણ દિક્ષા વખતે આ સૂત્રનો ઉચ્ચાર કરેલો છે. માટે ભગવાન મહાવીર કરતાં પણ જૈન દર્શનમાં આ સૂત્ર વધારે વ્યાપક વસ્તુ છે. તે સમજાવવાનો પણ ગુર્ભિત ઉદ્દેશ છે. [પ્રાચીન શોધ કરનારાઓને જૈન ઇતિહાસ લખતી વખતે આ સૂત્ર કેટલું ઉપકારક થશે તેની તો આજથી કલ્પનાજ શી કરી શકાય ? ગુચવાઈ ગયેલા કોકડામાંથી છેડેા દાઢ કરવાનું મન થાય છે. તે વિના કોઈકું ઉકેલી શકાતું નથી. તેમ જૈનધર્મ અને જૈન દર્શનની કોઇપણ ગુચ્છ ઉકેલતી વખતે આ કેન્દ્રને વગળી રહીને વિચાર શ્રેણી ચલાવવાથીજ આડે રસ્તે ન ઉતરી જતાં અનેકવિધ સત્ તરવો દાઢ લાગવાનો સંભવ છે. યદ્યપિ આ મુદ્દો પૂર્વાચાર્યોના ખ્યાનમાં તો ખરાબર રહેલોજ છે. અને હામ હામ એજ દૃષ્ટિબિંદુથી તેમણે ધર્મ અને દર્શનની વ્યવસ્થા સાધી છે. એમ નગરે પડે છે. પરંતુ આધુનિક લોકોના ખ્યાલમાં એ છે કે કેમ ? તે વિશે મને સંશય છે.] તથા “ એક પ્રાચીન સૂત્રના સંબંધમાં શોધ જોળ ચાલે છે ” એવો પણ ખ્યાલ વાંચકોના ખ્યાનમાં બેસે. માટે સૂત્રની મુખ્યતાએ મુખ્ય નામ રાખતું વધારે ઉચિત લાગ્યું છે. “ તો, સામાયિક સૂત્ર નામ રાખો. કરેમિ બતે ! સૂત્ર એવું વિચિત્ર નામ સિદ્ધ લોકોને પસંદ પડે તેવું નથી લાગતું. ” એમ કદાચ હશે. પરંતુ

સામાયિક મુત્ર કરતાં બાજોડા અને સ્ત્રીઓને “ કરેમિ ભતે ! મુત્ર ”
 એ શબ્દો વધારે પરિચિત છે, એ શબ્દો કાને પડતાંની સાથે
 તેનો ખ્યાલ જશે કે “ આ મુત્ર અને આવડે છે ”—અને ચટ
 ચટ તે બોલી ફગુ જશે. “ તેને વિશે આ વિવેચન છે ? ” એવી
 છતાસા જામનુ ચતાં વાંચશે. અર્થાત્ તેની છતાસા ગ્રેરાશે. આમ
 જામનુના ઉપરથી અજ્ઞાપ્યા ઉપર જવાનો શિક્ષણનો હેતુ સચવાય છે.
 તથા આમાં વિચારને અવકાશ દોવાથી કાઈ ભાઈ વધારે સાચક નામ
 સ્વચરો તો તે રાખવામાં જરાયે આમત્ત નથી.

ગનન વધનાં તત્ત્વાર્થોપિગમ્યની રૂતિમાંથી “મચ્છલદ્વાદશાક્ષો-
 પાગિપદ્મતમામાયિકમુચ્છવદ્” એ વાક્ય વાંચ્યું ત્યારે તો ધર્મોગ્ત
 આનંદ થયો, વધારે ઉત્સાહ જામનુ થયો, તેમજ સંકલનામાં ચાક્રસાઈ
 અને મર્ત્યતાના વધનાં ગયાં.

બાપા—મૌર્યી મુખ્ય જામન આ પુત્રકની બાપા વિશે ઘણી
 રૂપોથી ચતા મળ્ય છે આ રીતની બાપા રાખવા તરફ હું કેમ
 દાગવો ? તેનો ખુલાસો કરી દેવાથી વિદાનો મને કામા આપશે. આ
 પ્રંથમ. તો કે કરેમિ ભતે નુત વિગત રાખવાનો ઉદ્દેશ છે, નહીં કે
 જામનન મદતીર દેવતા ચરિત વિશે. જનાં પ્રમનોપાન મુખ્યપત્રે
 તેમજનીત. જામનના પ્રમનો લેવામાં આવ્યા છે. જામનન મદતીરદેવ
 જેવા મંત્રે ચોરિતના મદતીરનો વાતવ્યાપાર પત્રોગ્ત મશિમ, ગંબીર
 અને અના. તથા અન્ય દોષ મંથમ કાપનુ વધારે મોઝ છે.
 તેવા પુત્રાનુ મોલ પનુ પાનુ અર્થે મુચક દોષ છે.
 કાપનુ — મદતીર જામનન વખતે આપ સંજોમાં અને મર્ત્યત
 વાતવ્યાપાર મદતીરને અનિદ્રાવ જામન ન તેનો પત્રોગ્ત પનુ
 જામનન મદતીર આ નિદ્રાનિમ નમને મુનેથી નો સંજો
 જામનન ન એલે જા રીતના દોષ મદતીર, તેથી આજુબાજુનો
 મંદ કાપનુ એલે જા દોષ મદતીર — કે મંથમ. એવી પ્રેર બાપા
 પત્ર મદતીર — પત્રોગ્ત મદતીર — આ પત્રોગ્ત મમ. વશ વિગતો

વિસ્તૃત વાક્યરચનાથી લખતાં ગ્રંથ બહુજ મોટા થવા સંભવ હતો. એજ અર્થવિસ્તારને ટુંકી વાક્ય રચનામાં લખવા જતાં આ રીતે ભાષાની રચના રાખવી પડી છે. તેથી રચના જુદીજ ઢબ ઉપર લખાઈ ગઈ છે. એટલે મારી લક્ષામણ છે કે—

જેમ અને તેમ જુસ્સાથી અને વાક્યના ધ્વનિ પ્રમાણે તે તે શબ્દો ઉપર ભાર દઈને, તે તે રસને છાજતી ઢબથી વાંચન કરવાથી વાંચનાર તંબા સાંભળનારને પ્રત્યેક વાક્ય આનંદ આપશે.

જો કે આ પુસ્તકના આશયો સમજાવવા એક ટીપ્પણની આવશ્યકતા રહે છે. પરંતુ અવકાશને અભાવે તે આવશ્યકતા હાલ પુરી કરી શકાઈ નથી. એટલે સામાન્ય વાચકો કે જાળકો કરતાં વિશિષ્ટ સમજદાર અકિતઓને કે ઉચ્ચ કક્ષાના વિદ્યાર્થીઓને જરૂર કંઈક જ્ઞાન ધર્મ વિશે નવીન બોધ આપશેજ. એમ લાગે છે. નાના જાળકો માટે આ પુસ્તકના પ્રકરણોમાંથી ટુંકાટુંકા પાઠો રચી કાઢીને પ્રવેશિકા બનાવી લેવામાં આવે તો પણ તે અર્થ સરે ખરો.

પ્રસંગને વિશેષ સ્પષ્ટ કરવા સ્વયંનિર્મિત ને બે અન્ય નિર્મિત સામાન્ય પદો આપવાની ચપલતા કરી છે. તેમાંની જૂલચૂક સુધારીને વાંચવા વિનંતિ છે.

ફટલાક પાત્રો તો જાણીતા છે. અને વિષય સમજાવો રહેલો પરે માટે સંવાદ પદ્ધતિ લાવવા કલ્પિત પાત્રોનો યે ઉમેરો કર્યો છે. પરંતુ ઐતિહાસિક પાત્રોમાં યશોદા રાણી વિશે અહીં થોડો ખુલાસો કરું— ભગવાન મહાવીર કેવની દિશા વખતે તે વિદ્યમાન હતા કે નહીં ? આ પ્રશ્ન છે. બન્ને પક્ષોના કોઈ ચોક્કસપુરાવા નથી. વિદ્યમાનના પ્રમાણથી સાબિત થાય તો બરાબર છે. અને જો અવિદ્યમાનતા સાબિત થાય તો પછી આ પુસ્તકમાં આપેલો તેમની સાથેનો સંવાદ બોધક જાણીને પાત્ર બાદ રાખી તેનું રહસ્ય સમજવું.

પરંતુ જેઓ તીર્થ અને ધર્મ સાથે સાપેક્ષ વૃત્તિવાળા છે, તેઓએ અંધારણુને સાપેક્ષ રહેવામાંજ પોતાની સાધ્વસિદ્ધિ ને આરાધના છે.

જેન ધર્મના પ્રમાણુભૂત સાહિત્યના અંતર્ ભાગમાં આ પુસ્તકને સ્થાન મળવાની આશા રાખવી, એ “ભિખારીના રાજ-સિંહાસન પર બેસવાના” મનોરથ જેવી છે. પરંતુ તેના બહિર્ભૂત-પ્રચારકઅંગમાં હેલા નંબરનું યે સ્થાન મળવાનું ભાગ્ય પ્રાપ્ત થાય તોયે મયાકથાયિત શ્રુત-ભક્તિ કર્યાનું ફળ પ્રાપ્ત થાય. તેટલાપરથી કૃતકૃત્ય થઈને એવી આશા રાખી શકાય કે ઉત્તરોત્તર શ્રુત-ભક્તિ કરવાના સુપ્રસંગો મને સદા પ્રાપ્ત થાઓ !!! અસ્તુ.

નવા ભાગો છપાવવાની આશાથી આ પુસ્તક અમે તદ્દન બેટ આપી શક્યા નથી. છતાં કિંમત ઘણીજ લુગ રાખવામાં આવી છે. સામગ્રી લેનારાઓને તેથી પણ લુગ કિંમતે આપીશું. ઠારણ કે અમારો આશય વિશેષ પ્રચાર કરવાનો છે.

આ પુસ્તકની આખી રચના સ્વયં અભ્યાસની દૃષ્ટિથી ને તદ્દન સ્વતંત્ર છે. એટલે તેમાં ઘણીજ બૂલો થવાનો સંભવ છે. તથા છપાતાં ધાર્યા કરતાં ઘણો સાંભો વખત થયો છે. ઘણા વાચકોને બહુજ રાદ જેવી પડી છે. એવી બીજી પણ ઘણી રખણનાઓ માટે સંજ્ઞાનો તરફથી ક્ષમા ચાચી વિરમું છું.

રાધનપુર. કડીયાવાસ.
અણક ગુદ ૮
૧૯૮૪.

}

મેવક,
પ્રભુદાસ બેચરદાસ પારેખ.
યોગક ને પ્રકાશક.

ભૂમિકા

૧. " ઈચ્છારિ ભગવાન પસાય કરી સામાયિક દંડક ઉચ્ચ-
રાવોછો " આ વિનંતિ પડી વરીલ ' કરેમિ હાતે ! " મુત્ર સંભળાવે છે.
એ દક્ષીણ પ્રત્યેક સ્ત્રેન બાળકને લગભગ અત્યંત વિદિતજ છે.
પરંતુ તે દંડકમુત્ર સમગ્ર સ્ત્રેનવતું કેન્દ્ર છે, મૂળ છે, બીજ છે,
મારફૂન છે, તેની તો બાબેજ દાક્ષીણી સ્ત્રેન જનતાને માલૂમ હતો.
તે કેન્દ્ર કેરી રીતે છે ? તે સમજાવવાનો આ પુસ્તકમાં પ્રયત્ન કરવામાં
આવ્યો છે. અહીં એ સ્પષ્ટ કરવાની જરૂર છે કે—આ પુસ્તકમાં ભગ-
વાન મદારીગેવના જીવનના પ્રમંગો આપવામાં આવ્યા છે, તે
માત્ર પ્રામ્તિકજ છે.

૨. મદા અર્ચિનિષ્કમખ વખતે ભગવાન મદારીર દેવે આ મદા-
દંડક મુત્રો ઉચ્ચાર કરી અભિમદ પામખ કર્યો હતો. અને તેજ
અભિમદના પાળન બાળક માગ્યાજ વર્ષ મુઠ્ઠી ઘોર પરિપટોની
મામે જનુઆ દના પગિખામે કેવળ જાન પ્રાપ્ત કરી એજ અભિમદ
પામખ કરવાનો જરૂરને ઉપદેશ આપ્યા છે, અને તે ઉપદેશના પ્રચાર
અને વીર નામન નમ્યા ન્યા. (૧) મદાપા સ્વરૂપા કરી છે.

૩. આ પ્રતિજ્ઞાપાલને ઉચ્ચાર ભગવાન મદારીર દેવે કેરી પૂર્વ
નિર્દેશિત કરા દાને. (૨) ન્યા. (૩) નેવારી નાથે નેમની મુદરથાવામ
જીવનને ને નેમન. દિવા. (૪) કેના પગિથિનિદતી ? તેનો કંઈક
અન્ય અર્થ ને નેમન. (૫) નેમન. આ વચ.મા આવ્યા છે. બારીના
પ્રમંગો ને નેમન. (૬) નેમન. (૭) નેમન. (૮) નેમન. (૯) નેમન. (૧૦) નેમન.
આ વચ.મા નેમન. (૧૧) નેમન. (૧૨) નેમન. (૧૩) નેમન. (૧૪) નેમન. (૧૫) નેમન.

૪. આ પુસ્તક ભગવાન મદારીર દેવે ઉચ્ચારેલુ પ્રતિજ્ઞાપાલન જ
નેમન. (૧૬) નેમન. (૧૭) નેમન. (૧૮) નેમન. (૧૯) નેમન. (૨૦) નેમન.
આ વચ.મા નેમન. (૨૧) નેમન. (૨૨) નેમન. (૨૩) નેમન. (૨૪) નેમન. (૨૫) નેમન.
આ વચ.મા નેમન. (૨૬) નેમન. (૨૭) નેમન. (૨૮) નેમન. (૨૯) નેમન. (૩૦) નેમન.

સૂત્રનું મહત્ત્વ સમજનારજ નૈન આગમોની સંગતિ અને એકવાક્યતા સમજી શકશે.

૫. ભગવાન મહાવીરદેવે ઉચ્ચારેલું પ્રતિજ્ઞાવાક્ય ગણુધર ભગવતોએ દ્વાદશાંગીમાં દાખલ કરી, તીર્થનું અંગ બનાવ્યું, માટેજ તે ગણુધરકૃત ગણાયું, અને સર્વ પ્રકારના સમ્યગ્ દર્શનીઓના ઉપયોગને માટે જાહેરમાં મૂક્યું, એટલે તે અંગબાલશ્રુત પણ ગણાયું. છતાં આવશ્યક નિર્ધુક્તિના એક વાક્ય ઉપરથી કરવામાં આવેલું માર્ગ અનુમાન સાચું હોય તો શેષ બાવીશ તીર્થકરોએ પણ કેટલાક ફેરફાર સાથે આજ પ્રતિજ્ઞાવાક્ય ઉચ્ચારેલું, અને ખુદ આદિતીર્થપતિ ઋષભદેવ પ્રભુએ પણ તેમાં પ્રમાણ તરીકે જૈનશાસ્ત્રોમાંના ઉલ્લેખો અને સૂત્રની સાદાઈ-સામાયિક, અને સાવધ યોગનું પ્રત્યાખ્યાન: એ સાદા વાક્યોથી પ્રતિજ્ઞાસૂત્રનું સ્વાભાવિકપણું-ગણાવી શકાય. તોપણ ભગવાન મહાવીરદેવના જેટલી આ સૂત્રની પ્રાચીનતા સાબીત કરવામાં તો કોઈપણ બાધક પ્રમાણ નથી જ.

૬. બાકીના પાંચ આવશ્યકતા સૂત્રો આ સૂત્રના વિસ્તાર રૂપજ છે, એમ કહીએ તોપણ ચાલે, એટલુંજ નહીં પરંતુ સમગ્ર જૈન વાક્યમય પણ આ સૂત્રના અર્થવિસ્તાર રૂપ જ છે.

૭. પૂર્વાચાર્યોએ આ સૂત્ર ઉપર ઘણુંજ લખ્યું છે. છએ આવશ્યકની વ્યાખ્યારૂપ ચતુર્દશ પૂર્વધર પરમપૂજ્ય શ્રી ભદ્રબાહુ સ્વામી-કૃત આવશ્યક નિર્ધુક્તિ સૌથી પ્રાચીન અને મૂળમૂલ વ્યાખ્યા છે. તેના ઉપર આવશ્યક ચૂર્ણિ, ભાષ્ય, મુલાવશ્યક ટીકા [પ્રાકૃતમાં] તથા શ્રીમાન હરિભદ્રસુરિની નાની અને મોટી [જે મળતી નથી] જે વ્યાખ્યાઓ, તથા બીજી કેટલીક અવચૂરિ રૂપ લઘુ ટીકાઓ. એ બધું સાદિત્ય જરાબર ઉપલબ્ધ હોય તો છએ આવશ્યક ઉપર લખાયેલા મધ્ય સંગ્રહનું 'લોક પ્રમાણ લાખ દોઢ લાખ ઉપરાંત જાય.

૮. તેમાં પણ માત્ર " કરેમિ ભતે ! " સૂત્ર ઉપર એક દગ્ગર આધા લગભગ નિર્ધુક્તિ છે. ચૂર્ણિ ભાષ્ય અને હારિભદ્રી શ્લોક, ઉપ-

૧૨. આ ચાર ભાગ બરાબર સાંગોપાંગ રીતે પ્ર
મુદાસર જેમ બને તેમ સંક્ષેપમાં લખાય તો જરૂર સંક્ષિપ્ત
મદાયોને જૈનધર્મ વિષે ખ્યાલ બાંધવાને અને તેનું રહસ્ય
વાને ઘણીજ સમવડ થાય. જૈનધર્મ અને તેના બંધારણ
મુદાસર અને પરસ્પર એક બીજા સાથેના સંબંધોનો ખ્યાલ
અસ્તવ્યસ્ત મુદાઓ ઉપરથી જેમ તેમ સાચા ખોટા અભિપ્રાયો
વાને કારણ ન મળે.

૧૩. આ મદાયુત્ર વિષે જોટલું લખાય તેટલું ઓછું છે
જેમ વિચાર કરવામાં આવે છે. તેમ તેમ તેની અગાધતા એટલી
સામે છે કે જેવે મુન્ધ ર્ધ એ પરમ શ્રુતને-એ મહાદંડક
ભક્તિમાં નમસ્કાર કર્યા સિવાય-અદાભક્તિથી નમ્યા સિવાય
નથી તેમાં રહેલા અર્થમાંબાંધવોના સાક્ષાત્કાર શી રીતે કરવો
મદાયુત્ર પ્રથમ રૂપ પડે છે. જેવે મને તેટલા વિચારો
જાતી પુનઃજાતી અગમ્યતા માટે શ્રદ્ધાથી નમતુંજ પડે છે. મને
જાતે જે કે અનેક શુદ્ધિમાન બ્રહ્મજોની શુદ્ધિ સક્તિ આ ક
મ જાતે ૧૬. ૧૭. ૧૮. એ વિષે તો સંકાન સામે છે.

૧૪. જોએના અનુભાસી આ પ્રકાર નિહાળે છે, જો
જેના જીવનમાં તેનો વર્ણાદિ અનુભવ કર્યો છે, અને જો તે
જોના જીવનમાં તેનો વર્ણાદિ અનુભવ કર્યો છે, અને જો તે
જોના જીવનમાં તેનો વર્ણાદિ અનુભવ કર્યો છે.

લીડ પોચા.

અધ્યાત્મ-વિદ્યા-પ્રકાશ-રશ્મિ ૧

(જૈન તત્ત્વજ્ઞાન)

૨

[ચરણાનુષંગ]

કરેમિ ભંતે !-સૂત્ર

અથવા

શ્રી દ્વાદશાંગોપનિષદ્

(શ્રી મહાવીરપ્રભુ જીવન રહસ્ય)

“ સકલદ્વાદશાંગોપનિષદ્ભૂતસામાયિકમૂચવદ્-”

શ્રીમદ્ યશોવિજયજી ઉપાધ્યાય.

તત્ત્વાર્થ દીપ્ત ૧-૧.

ચોટક.

પ્રભુદાસ બેચરંદાસ પારેખ.

મંગળ.

મંદ્રલં ભગવાન્ શ્રીવીરઃ

એકત્રિન્ના સ્ત્રવેયા.

(૧)

ભગવત્પ્રભિમાં જ્યાં ભાગધ દેશ હતો સૌનો સરદાર,
આર્થ પ્રદાનું આર્થન્ય જ્યાં હોતું તું અશ્વપતિનજ ધાર,
પ્રજાઉવનના પત્તુ મોઝાનો કોઈ ન તેજેવધ કરનાર,
મુંદર ગમશે જન્મ ધરે નં; વીર નમું તે વાર દગ્ગર.

(૨)

પદ્મિનેક મામાપ્તક ઉવનનો ગજકિય પલ્લુ પૂર્ણ વિદ્યાગ,
રંગ વિદેગનું કેન્દ્ર ગાદન ગંગા-સાગર દોરા ખામ,
વિજાન. કાલદિક મન્દ્રનિની પ્રગતિમાં મંચેલા નન્નાર,
ભાગ્ય સ્વાસ્થ્યવિક ન પાળે વીર નમું તે વાર દગ્ગર.

સાધુર્જિત ભાગ્યવિદ્યો કામવલ્લભા જ્યાંથી ક્રાપ,
કુદરતિ - પદ પદે કામે નવનવનના જેથી થાય,
કુર્મ. કાલન ગામ પ્રમે ગાદ જનનને પણ કરનાર,
ભાગ્ય સ્વાસ્થ્યવિક ન પાળે વીર નમું તે વાર દગ્ગર.

સાધુર્જિત ભાગ્યવિદ્યો જનનર્જિત છે પ્રાપ્ત વિજાન,
કુદરતિ - પદ પદે કામે નવનવનના જેથી થાય,
કુર્મ. કાલન ગામ પ્રમે ગાદ જનનને પણ કરનાર,
ભાગ્ય સ્વાસ્થ્યવિક ન પાળે વીર નમું તે વાર દગ્ગર.

તૈયારી.

શ્રી વર્ધમાનકુમાર પાંચુ દાળી ઉઠ્યા હતા, સ્વચ્છ જાગતી મેઢાંપર પાણી છાંટી નિદ્રાની અસર ઉડાડતા હતા. તુરત શય્યાપાલિકાએ દૂધના શ્રીષ્ઠ નેચો રૂમાલ ધર્મે, તે લેઈ મેઢાં લૂંછયું. ચામર આહિણીએ ચામર હાથ લીધું. તામ્બુલ વાહિનીએ પાનનું બીડું હાથમાં મૂક્યું. કપરૂંમિશ્રિત પાન વર્ધમાનકુમારે મેઢાંમાં મૂક્યું.

સદા શાંત અને ભગ્ય મુખમુદ્રાવાળા વર્ધમાનકુમાર આજે સ્લેજ વિચાર વ્યથ જણાતા હતા. પક્ષંગ છોડી ભદ્રાસન પર કેમરીની માફક યોગતા હતા.

સર્વ પાંચન હાજર હતો. નાં મેંચના કાર્યમાં

પુંથાઈ ગયા હતા. કંચુકીઓ હાથની સંસાળી ને નાક પર આંગળી મૂકી ગઈ હતી, ને ગજુગજાટ અટકાવી શાંતિ પાથરતા હતા. મેં ઠારપાલિકાઓ પોતપોતાના અધિકાર પર હાથર હતી.

વર્ધમાનકુમાર શાંતપણે બેઠા હતા. કેટલોક વખત એમ જ ગયો. “ચિત્તને આરામ અને આનંદ મળ્યો, ને નિદ્રાની મુક્તિ હશે” એમ સમજી વીળાવાદકોએ વીળા હાંથ ધરી. તેના મૂર મેઘવવાની ગરુઆન કરતાંજ થી વર્ધમાનકુમારે હાથની નસાળી. અટકાવ્યા. એટલે તેઓએ પોતપોતાનો સાજ નબાળપૂર્વક ને ને નાની જગ્યાએ મૂકી છાંડ્યો.

યતી હાજુગજુ મુમનામ શાંતિ પ્રસરી રહી. મેં પોત-પોતાના કાનના હતા. પણ ચિત્તમાં “હવે શું થાય છે ?” એવું આનુન્યા નાને ધની હતી. એમ દેહેકના સંચાર ને હાથના નયનો પણ જાણતું હતું.

‘કે રે મિ ભં તે !’ એ કહીને

‘કે રે મિ ભં તે !’ કહી થોડે દર સંદેશવ વિશેષ વિશેષનક-પોતાના કાનનીને કહી મચનાઓ આપને હતા નહીં. એ પુણ્ય મુખી નમનક નમાળી અજાની વાત કહે. ‘કે રે મિ ભં તે !’ કહીને મચનાએ ઉત્તર કરી.

‘કે રે મિ ભં તે !’ કહીને એ વાત અનેકનાજન-નિર્જિજ્ઞાસના ને પુણ્ય મુખી નમનક નમાળી ‘કે રે મિ ભં તે !’ કહીને નિર્જાનકે ?

“હુ! આપની આજ્ઞા પ્રમાણેજ—” કહી, ચાર-છ ડગલાં પાછે પગે ચાલી, પ્રણામ કરી, કલહસંક પવન વેગે ચોરડા બહાર જઈ રાજમહેલના બીજા ભાગ તરફ ચાલ્યો ગયો.

વળી શાંતિ પથરાઈ રહી, સૌ પ્રસંગની ગંભીરતા કળી ગયા હતા. માત્ર અનિમેષનયને શ્રીવર્ધમાનકુમારનું વ્યક્તિત્વ નિહાળી રહી, હવે “શું થાય છે?” તેની આતુરનયને શક્ય જોતા હતા. સૌની નજર ખુદ વર્ધમાનકુમાર પર જ હતી. તે વખતે વર્ધમાનકુમાર કંઈક જોણતા હતા કે કેવળ વિચાર કરતા હતા? તે કંઈ કહી શકાતું નથી, પરંતુ દરેકને નીચે પ્રમાણે લાગ્યું થયો—

“હજી, માતા-પિતાના સ્વર્ગગમનને બહુ દિવસો પિત્યા નથી. એટલે વડિલ બંધુનો શોક હજી જોઈએ તેવો શમ્યો ન ગણાય. તોપણ જોડે છું-શું થાય છે?”

“અહા! માતા-પિતાનું સ્વર્ગગમન!!! શું એઓનું વાતસલ્ય! પણ તે દિવસો તો વહી ગયા!! એ બ્રહ્માવી માતા! તમારા સ્નેહપાશેજ મને જકડ્યો હતો. કેવો સ્નેહ! જાણે, અમૃતના સહસ્રમુદ્રનું મંથન કરીને, તેમાંથી ઉનારી કાઢેલ માખણથી વિલેપન કરેલો દાય અંગે અડતો હતો, ત્યારે મારા જેવાનું વજ્રસાર હૃદય પણ શણ-વાર આંચકો ખાઈ જતું હતું. માતૃશ્રી! માતૃશ્રી! મને યાદ છે-એ જ કન્વર્સની રામબાળ અનરથી જ આપ મને

પરણાવી શક્યા હતા “ જેટા ! આટલું માની જા ”
જેટલાજ માત્ર શબ્દો ઉચ્ચારી માના ! મારી પીઠ પર
નમે હાથ મૂક્યો હતો, તે વિસર્યો કેમ વિસરાય ? પરંતુ
હા ! માના ! તમારું સ્વર્ગગમન ! જો દેહ ! દેહ !! તારી
શણભંશુરતા હું જરાજર પિછાણું છું. તેનું ઔપધ- ”

એકાએક કલહસંક પ્રવેશ કરી-ધુંટાળીએ પડી એ
હાથ ઉઠા કરી-

“ જય જય ભાર્ગવ ! ” .

“ કેમ ભાર્ગ ? શી હકીકત છે ? ”

“ ઓ, વડિલશ્રી મંત્રણા મંદિરમાં ગિરાજે છે. મિત્રો
તથા શ્રેષ્ઠી સામંતો પણ ત્યાંજ આવશે, એમ જણાય છે.
પછી યથાર્થ આપની. ”

૮

અહો ! જુઓ ! સામેજ શ્રી નંદિવર્ધનદેવ સપરિવાર
ગિરાજે છે ને. જાગ્રુમાં છે, તે મંત્રિરાજ અને કેટલાક
મિત્ર રાજકુમારો. હમ્મ જીત પણ કેટલાક મિત્રો, સામંતો,
સરદારો, ગૃહસ્થો તેમજ મુખ્ય મુખ્ય રાજકર્મચારીઓ
આવતા વળે છે. ચાલો, આપણે પણ સર્વ સામાન્ય આગ્રહ
પર જ એત્રી જઈએ

૯. ચાલો

“માન્યવર સિંહાસનાધિષ્ઠિતભૂપાલોના સર્વે રાજપુત્રો!
શ્રેષ્ઠીપુત્રો ! સામંતો અને ગૃહસ્થો ! આજની રાજસભા
આસ્થાન મંડપમાં નહીં રાજતાં અહીંજ-દેવશ્રીના એકાન્તા-
વાસની નજીક જ મંત્રણામંદિરમાં રાજવામાં આવી છે.
આપ સર્વ જાણો છો, કે-રાજપિતા, શ્રી સિદ્ધાર્થ દેવ,
તથા રાજમાતા વૈદેહીજી શ્રી ત્રિશક્તાદેવી : પ્રજવાત્સલ્યની
મૂર્તિમંત પ્રતિમાઓ જેવા એ. જેના નામોચ્ચારથીજ નહીં,
પરંતુ સ્મરણમાત્રથી જ આપણા મસ્તક નમે છે, અને હૈયાં દ્રવે છે.
તેઓના સ્વર્ગગમનને હજી તો બહુ દહાડા વીત્યા એ નથી. અને
અદ્ય સમયથીજ મૂર્ધાભિષિક્ત, પૂર્ણકળાવાન ચંદ્રસમાન
છતાં શોક-સાહુથી ઘેરાયેલા આ પિતૃભક્ત આપણા મહારાજ
આયુષ્માન્ શ્રી નંદિવર્ધન દેવ.

હજી તેઓશ્રીનો શોકાવેશ પણ જાળવત્તર છે.
તેથી આપ સર્વેને મારી વિનંતિ છે કે-વિનોદો, પ્રાસંગિક
વાર્તાલાપ વિગેરે તે આપ સર્વે એવાંજ પસંદ કરશો; કે
જેથી કરી, મહારાજશ્રીનો શોકરુણકો કંઈક શાંત થાય.

મહારાજશ્રીની ઇચ્છાનો લેશમાત્ર ઈંગિત પરથી
જાણીને, અત્રે પધારેલા ગાયક મંડળને પણ શોક દૂર કરે એવી
કોઈ મુંદર વસ્તુનો આદંભ દરવાને વિનંતિ કરું છું. ”

મુખ્ય મંત્રિશ્રીની વિનમિ પરથી સંગીતાચાર્યેએ

શ્રીવેળાના સૂર મેળવવા માંડ્યા.

આ...જ રાગે અહો-ઝ...તુરાજ વર્મન	આ...જ રાગે
અહો-ઝ...તુરાજ વર્મન	વ...ને-વન
વન રાજ ખૂબ વિહમન	વ...ને-વન
વન રાજ ખૂબ વિહમન	મ...ધુર
માલની પુણે મુંજન — રવ કરતા વિરાગે	
માલની પુણે મુંજન — રવ કરતા વિરાગે	
લતાઓ કુમુમ દામ દમન આ...જ રાગે	
લતાઓ કુમુમ દામ દમન આ...જ રાગે	
અહો-ઝ...તુરાજ વર્મન આ...જ રાગે	
અહો-ઝ...તુરાજ વર્મન આ...જ રાગે	૧
વા...ધુ — મજ	

વાચલનો વરે ઉલમન વા...ધુ મજ
વાચલનો વરે ઉલમન ટ...દુરંગી
કોયલની મધુ — ૨ પંચમ રાગ ગાગે
કોયલની મધુ — ૨ પંચમ રાગ ગાગે
કેમુડા કે કેમરી વિહમન આ...જ રાગે
કેમુડા કે કેમરી વિહમન આ...જ રાગે ૨

અહો ઝ...તુરાજ વર્મન વ...ને વન વન રાજ ખૂબ વિ

હમન મધુર માલની પુણે મુંજન રવ કરતા વિરાગે

લતાઓ કુમુમ દામ દમન આજ રાગે

તે યા રી

આ •• જ રાજે આં.....આં...આં...આં...

આ •• જ રાજે આં.....આં...આં...આં...

આ •• જ રાજે આં...આં...આં...આં...આં...આં.....

આ •• જ રાજે આં...આં...આં...આં...આં...આં.....

આ •• જ રાજે આં...આં...આં...આં...આં...આં.....

આ •• જ રાજે આં...આં...આં...આં...આં...આં.....

આ •• જ રાજે આં...આં...આં...આં...આં...આં.....

આ •• જ રાજે આં...આં...આં...આં...આં...આં.....

આ •• જ રાજે આં...આં...આં...આં...આં...આં.....

આ •• જ રાજે આં...આં...આં...આં...આં..._____

મહારાજાજી હાથની સંજ્ઞાથી સંગીત ગાયકોને નિવાર્યો.
જોકાએક આવાપ ને વાદ્યોના સૂર ળંધ પડ્યા.

નર્મ સચીવ-“મિત્ર ! શું આ સંગીત પણ આપને આનંદ
ન આપી શક્યું ? હજી આપ આમ શ્રોત્રોદિત કેમ

તૈયા રી

ભાત અર્ધ ચંદ્ર માનું, પૂર્ણ ચંદ્ર મેં જ છે.
અંગ અંગ દીપતા પ્રકાશનો જ હોજ છે.

વર્ધમાનકુમારે સભામાં પ્રવેશ કર્યો અને કવિએ
વર્ણન આગળ ચલાવ્યું:—

. ૨

ધરતા પાપ ધરણી પર કેસરી યાદ કરાવે.
ધીર લક્ષ્મિ આ ગમન પણ દિરદપતિ મમરાવે.
કરી પ્રવેશ નિસ્તેજ સભામાં નવચેતનતા લાવે.
મુંદરતા રે ! સારા જગતી આ ને કેમ ધરાવે ?

સૌ સહયો જાન્યું સંભાળી સ્વસ્થ થઈ બેસવા લાગ્યા.

“ જય વિજય હો પૂજ્ય આર્યનો ”

“ અહો વત્સ વર્ધમાન ! ! આવ, ભદ્ર ! આવ. ”
એકદમ મહારાજાએ સિંહાસન પરથી જ લેટવા હાથ
લાંબા કર્યા. ત્યાં તો શ્રી વર્ધમાન ચરણ તરફ જ દબ્યા.
ને મહારાજા મનકે પર હાથ મુકી “ દીર્ઘાયુષી હો ” એમ
જોલતા જોલતા ઉભા કરી જે હાથે બેટી પટ્ટી જાન્યુંમાં જ
બેમારવા લાગ્યા.

“ અનુમદ આપ પરિણનો ” એમ કહી સિંહાસન
પર બેસતાં બેસતાં આખી નગા પાં એકે પ્રગટનાદની
દિધિ વિન્નાદી.

મંત્રિરાજ વિરેદે મર્મ મહામહેશ્વરે પતુ “ જય વિજય
શ્રી યુવરાજનો ” કદી શ્રી વર્ધમાનને જય વિજય શબ્દોથી
વખાળ્યા.

“ અનુમદ આપ મર્મ આર્યોનો. ”

દોહડા.

પ્રથમ કવિ—અરે ગું આ—

અમિની કમાને વળી, મરજ મોમ ગળાય !
સારસ ને સદમી કેમ દાગ્ય પ્રવાદ મનાય ! ૧

બીજો કવિ—નહી, નહીં. એ તો—

મજસિદ્ધારથ કેમ જાણે જસ પરનાપ જળાય !
ત્રિશક્તિ માના પ્રેમ ને વસન્તના વખળાય ! ૨

“ પ્રિય વર્ધમાન ! શરીર સુખાકારી તો આનંદ-
પ્રમોદમાં વૃદ્ધિ કરે તેવી જ છે ને ? ” પીઠ પર હાથ
ફેરવતાં ફેરવતાં શ્રી નંદીવર્ધન દેવે આરોગ્ય સુખવાર્તા
વિષે પૂછ્યું.

“ શરીરસુખાકારી તો આપના હર્ષ-પ્રહર્ષમાં સર્વથા
આનંદની વૃદ્ધિ કરે તેવી જ છે અર્થ ! ”

“ રાજકુમારોગિત વિવિધલોગવિલાસ સુખ તો
અન્યાબાધ પ્રવર્તે છે ને ? ”

“ તેમાં ચે આપ પત્ન્યની કૃપા તો પરમ કોટિએ

પહોંચી ચૂકી છે. ”

“ કળા, વિજ્ઞાન, સાહિત્ય, ચિત્ર, સંગીત, વિગેરે સુશિક્ષિતવિદ્યધનનોચિત પ્રવૃત્તિઓમાં પણ પ્રાપ્તપરમ-પ્રકર્ષ આયુષ્માનને આગળ વધવામાં અને તેનો રસાસ્વાદ લેવામાં હાલ વિશેષ ક્યા ક્યા સાધનોની અપેક્ષા રહે છે? ”

“ સાધનસંપત્તિની વિપુલતા પણ આપના વાત્સલ્ય-યુક્ત હૃદયની સાથે જ અગાધ છે. એટલે મનથી પણ તેની ગણતરી અગમ્ય છે. ”

“ તો-અન્ય કાર્યાન્વરણનો ત્યાગ કરી, ગ્રોટ્ટાવાનગની અસહ્ય વેદના અનુભવતા આ દગ્ધહૃદયને સુધાવર્ષી મુખ-ચંદ્રની શીતળતાથી શાંત કરવાનો આયાસ, આજે ક્યા વિશિષ્ટ મુમહોન્મત્તલ કાર્યને ઉદ્દેશીને આયુષ્માને સેચ્યો છે? ”

“ પ્રથમ તો-આપના મુખચંદ્રની ચંદ્રિકાના સદા યે અતૃપ્તિપાસુ આ બે નયનચક્રોની, અને પરમ પૂજ્યોના ચરણારવિન્દ સ્પર્શમાં ટેવાઈ ગયેલા આ કુદ્ર દેહની લાલસાને વશ થઈ આપની સેવામાં લાજ-થયો છું. ”

“ હાં. પણ ખીમું ? ”

“ ખીમું તો એ કે-એક અનુમતિ લેવા આવ્યો છું. ”

“ આયુષ્માનના દરેક કાર્યમાં અમારી અનુમતિ જ છે ને ? ”

“ એ આપનો મહાન્ અનુમદ. તોપણ ખાસ પ્રસંગમાં પુનઃ કપાલ અનુમતિ લેવી જોઈએ. એ અનિવાર્ય કસ્ય છે. ”

“ એવી તે શી ખાસ ખાળત છે એ ? મું અપરિમેય-પરાક્રમી આયુષ્માન્ વિઠ્ઠલીપુવીરની માફક વિજય યાત્રાએ નિકળવા ઈચ્છે છે ? યદ્યપિ મનસ્વી રાજકુમારને તો તે ઉચિત જ છે. પરંતુ હાલ વિજયયાત્રા માટે તો યથાયોગ્ય સમય નથી જ. તેનું ખીમું પણ એક કારણ એ છે કે-આમુળામુના તમામ રાજ્યો-જેવાં કે:-વંશાગ્રી, કૌશાંબી, દ્રાવસ્ત્રી, સ્વંધા, ઉત્તરચિની, મથુરા, રાજગૃહ વિગેરે-તેમાંના ઘણાગણ આપણા સગાં સંબંધીઓ અને ઇષ્ટમિત્રો છે. તેમ જ કેટલાક તો ભારે સમૃદ્ધ તથા સત્તામંપન્ન છે. એટલે પુરેપુરી તૈયારી વિના તેઓની સામે જાથ ભીડવી હાલ તો ઉચિત નથી જ. ”

વળી જ્યાંથી આયુષ્માનના સમાચાર ઘણા જ મોડા મળે તેવા દરના પ્રદેશોમાં મોકલવાને અમારું શોકવિહ્વળ હૃદય હાલ શી રીતે હિમ્મત કરી શકે ?

તો પણ અમારા દિલમાં એક ઇચ્છા હમ્મેશ રહ્યા કરે છે જે-પ્રથમ તો પિનાશ્રીનું આ લગભગ સમૃદ્ધ રાજ્ય આયુષ્માને સંભાળી લેવું, અને અંતર્ગત સંપૂર્ણ વ્યવસ્થા કરી દેવી, પછીરે એકવર્તિલક્ષણલક્ષિત સર્વાંગમુંદર આયુષ્માન્ જ્યારે અગ્નિ દેવ ભારતવર્ષમાં વિજયયાત્રા માટે ફરવા નીકળે, ત્યારે આયુષ્માનના પ્રનાયામિની આંધ્રમાંથી

પસાર થઈ, સુધાધવળ યશ-સાગરમાં સ્નાન કરતા જગતને
જેઈ હર્ષ વડે પરમપુલકિતદેહે અપૂર્વ રસાસ્વાદમય એકાન્ત
નિવૃત્તિ સુખ અમે અનુભવીએ તો કેવું સાઈ ! તેમ છતાં અવન્ધ્ય-
પ્રયત્નશીળ આયુષ્માનની કોઈ પણ પ્રકારની મનોવાગ્ધના
પૂર્ણ થયેલી જ જોવા અમે ઈચ્છીએ છીએ. કહો વાઈ !
શી એ મનોવાગ્ધના છે આયુષ્માનની ? ”

“ નહીં, નહીં, રાજ્યની ધુરાને વહન કરવાને આપ
જ સર્વથા સમર્થ અને યોગ્યજ છો. મારે માટે તો આપની
ચરણ સેવા જ વધારે મુયોગ્ય છે. વિજયયાત્રાની તો મારે
ઈચ્છા જ નથી. રાજ્યવ્યવસ્થા અને પ્રજાપાલનની યોગ્ય
રાજનીતિમાં તો આ દેશના તમામ રાજકુમારો આજકાલ
સિદ્ધહસ્ત જ છે. તેમાં વળી વિશેષ પ્રગતિ કરવા ઘણાખરા
ઉત્સાહભેર મચેલા જ છે. તેથી હું વિશેષ શી પ્રગતિ
કરવાનો હતો ? ”

“ તમામ રાજ્યો-એટલે આખા દેશની રાજ્ય-
વ્યવસ્થા એકજ તંત્ર નીચે આવે, તેને શું આપ યુવરાજ
યોગ્ય અને ઈચ્છવાયોગ્ય નથી ગણતા ? ”

“ જો કે હું યોગ્ય ગણું છું. તોપણ વિવિધતા છતાં મને
તો આ દેશમાં એકજ તંત્ર ગણાય છે-દાખલા તરીકે-આર્ય
પ્રજા એક અખંડ પ્રજા છે. તેની સંસ્કૃતિ પણ પૂર્વાપરથી
એક જ ચાલી આવે છે. વ્યવહારોની શાસ્ત્રીય ભાષા પણ

એક જ છે. સંસ્કૃતિનું ધ્યેય નિવૃત્તિ છે. તે સર્વ આર્યોને સમ્મત છે. દરેક પ્રદેશોમાં પ્રજાએ પોતામાંથી જ રાજા નીમેલ છે. અર્થાત્, આર્ય પ્રજાનું શાસન કરનાર અનાર્ય કે વિદેશી કોઈ વ્યક્તિ જ નથી. કોઈ કોઈ રથજે પ્રજાના અમે-સરો મળીને એકાદ મુખ્ય પુરુષની સલાહથી જે શાસન ચલાવે છે. જ્યાં રાજા તરીકે ખાસ એક વ્યક્તિના હાથમાં તંત્ર છે, તેનું ધ્યેય પણ પ્રજાને રીઝવવાનું અને પૂર્વજોની કીર્તિને અવિચળ કરવાનું, ને તે ખાતર જ જીવવાનું છે.

પ્રજાના હિતચિંતકો જ નહીં, પણ પ્રજાના હિતને માટે મથીમરનારા મહાજનોની ઇચ્છા વિરુદ્ધ રાજા કે રાજાને મદદ કરનાર અધિકારી વર્ગથી જર્મ શકાતું જ નથી. પ્રજામાં ધાર્મિકતા, પવિત્રતા કેમ વધે ? તેની જ પેરવીમાં નાનાથી મોટા સૌ કર્મચારિઓ લાગેલા છે. દરેકની પ્રવૃત્તિનું પરિણામ એક જ શુભ મહાપરિણામ તરફ વળી રહ્યું છે, તે ફરીથી કહેવાની જરૂર નથીજ.

દેશની સંપત્તિની ન્યાયસંપન્ન ઉત્પત્તિ અને વહેંચણી પણ પ્રજાકીય પવિત્રતાની પોષક કેમ જાને તેને માટે જ અર્થચિંતકો સહા જાગૃત રહેતા જણાય છે. સમજનપુરુષોનું યથાર્થ પાલન થાય છે. જેમ જેમ દેશની સંપત્તિ વધતી જાય તેમ તેમ પ્રજા વિલાસ, ને મોજશોખમાં દોરાઈ ન જાય. પ્રજામાં વાસનાવૃદ્ધિનાં તત્વો દાખલ થાય, ને પ્રજા પતિન થઈ કદી નાશ ન પામે, તેને માટે

દરેક સંયમી વર્ગ જેવાં કે-પ્રાહ્મણો, શ્રમણો, ઋષિઓ અને તપસ્વીઓઃ સંયમમાં વધુ ને વધુ દૃઢ બની પ્રજાની સામે હુમ્મેશ સંયમનો આદર્શ રાખ્યે જ જાય છે. એટલે એકંદર રીતે જોતાં સૌ આર્યો એક જ વાતની સિદ્ધિમાં લાગતા આવ્યા છે, અને આજે પણ તેમાં બરાબર દૃઢ ચિત્તે સૌ લાગી રહેલા છે.

તોપણ, એટલું તો ખરું છે કે-હજારો વર્ષથી પ્રયત્ન કરતી આ મહાપ્રજામાં એક જાતનો જાણે થાક લાગ્યો હોય તેવી સ્થિતિ મંદતા આવી છે. આ વાત સૂક્ષ્મ દૃષ્ટિથી નિહાળનારને જ જણાય તેમ છે. આ મંદતા ધીમે ધીમે લાંબે કાળે આ પ્રજાને લેદી નાંખશે કે શું ? એમ મને લાગ્યા કરે છે. જ્યારે કોઈ પણ પ્રજામાં જાગૃતિ કમી થતી જાય છે, ત્યારે ધીમે ધીમે કદમ્બ પ્રવેશ કરે એ અનિવાર્ય છે. કોણ જાણે કેવાં ચે ઉલટસુલટ વિતકો વિતશે તેની તો આજથી શી કલ્પના જ કરી શકાય ? તોપણ વચ્ચે વચ્ચે એવા પુરુષો પાક્યા જ કરશે કે જેઓ કંઈક ટેકો મૂકીને સંસ્કૃતિને ધરી રાખશે. હવે એવું અનેક પ્રકારનું જોજનું આ પ્રજામાં હું જોઉં છું. મંત્રીશ્વરજી ! સામ્રાજ્ય હોય, અરાજ્ય હોય, કે નાના નાના રાજ્યો હોય, પણ આખાદી અને મુખનો આધાર માનવ પ્રજાના મનોરાજ્ય ઉપર જ છે. પ્રજાનું મનોરાજ્ય ભેટલું પવિત્ર અને ઉદાત્ત તેટલું જ વ્યક્તિગત અને સમાજગત મુખ, મુધારો

ક રે મિ ભાં તે !-ગૂ ન

કે વિકાસ ખરા ગણવા. એટલે મને અત્યારે સામાજિક
મેળવવા મથવાની અગત્યતા તો જણાતી જ નથી. અથવા તે
કામને માટે, અનેક આર્યકુમારો પ્રયત્ન સેવી રહ્યા છે.
તેમાંથી કોઈ પણ વખતે કદાચ એ પ્રયત્ન સિદ્ધ થઈ જાય.
ધારો કે-સામાજિકની જરૂરિયાત હોય, તોપણ મારી તે તરફ
વૃત્તિ જ નથી-ઉદાસિનતા જ છે. મારા ચિત્તનું વલણ એ
તરફ તો ખિલકુલ નથી જ, એ આપ ખચિત માનશે. જ
પ્રજાની માનસિક ઉત્તવજતામાં એક પ્રકાશ આણવાની
જેટલી અગત્યતા છે, તેટલી અગત્યતા બીજી કોઈ પ્રવૃત્તિની
મને જણાતી જ નથી.

વળી, મંત્રીશ્વરજી ? આ આર્ય પ્રજા : કે જેના
સાધનો સાંગોપાંગ મજબૂત અને વિસ્તૃત છે, તેણે કદી
કોઈના સ્વાતંત્ર્ય પર અયોગ્ય હુમલો કર્યો હોય એવું જા-
ણ્યામાં નથી. વ્યક્તિગત તેવો કોઈ અયોગ્ય પ્રયત્ન થયો
હોય છતાં તેને સમસ્ત પ્રજાનો ન ગણી શકાય, એ મારો
ઉપરના કથનનો આશય છે.

છતાં જ્યારે જ્યારે પોતાની ઉપર થયેલું થયું છે,
ત્યારે ત્યારે તેને પાછા વાળવા; અને પ્રશ-
દાપૂર્વક પ્રયત્ન કર્યો છે; અને તે
સાધનોથી. સામ, દામ, દંડ
યોગ પણ આં-

કર્યો છે. પાઠાશીને સુધારી લેવા તે પણ સ્વરક્ષાજ છે. કદી તેનું પડાવી લેવા પ્રયત્ન કર્યોજ નથી. તેઓનું પણ કંઠ્યાણુજ ઇછયું છે.

હું ખાત્રીપૂર્વક કહું છું કે આ મહા પ્રજાની બરાબરી કરી શકે એવી એક પણ પ્રજા આ ભૂપૃથ પર અત્યારે વિદ્યમાન નથી. તેની આ અગાધ અને મહાશક્તિના પ્રવાહનો દુરુપયોગ થઇ જગતની બીજી પ્રજાને કચરવામાં નથી બેસતો, તેનું માત્ર એકજ કારણ છે; અને તે એ કે— સાથેજ આધ્યાત્મિક આદર્શ આ પ્રજાના જીવનમાં વણાયેલો છે. અર્થાત્ પ્રજાને ઉપયોગી જીવન-વ્યવહારોની સમસ્ત વ્યવસ્થામાં રોકાઇ ગયેલી શક્તિ ઉપરાંત વધી પડતા સામર્થ્યના પ્રવાહનો દુરુપયોગ ન થતાં આ પવિત્ર અધ્યાત્મ માર્ગે એ પ્રવાહ વહે છે. જો એકજ એ માત્રા દુરદેશીપણાથી પૂર્વના મહાપુરુષોએ ન ગોઠવી હોતે તો આર્યોના આર્યત્વની કશી કિંમત નહોતી; તેમાંજ આર્યત્વ સમાયેલું છે એમ માફ માનવું છે; અને જ્યાંયુધી આર્યોમાં યથાસ્થાને શુદ્ધ સ્વરૂપે આધ્યાત્મિક બળની વીર્યવતી માત્રા ચમકતી રહેશે, ત્યાંયુધી તે જગતપૂજ્ય પ્રજા સદાને માટે વિજયવતી જ છે, એમ દરેક મહાપુરુષોનું માનવું છે. આ માત્રાની જો સ્થાનબ્રહ્મતા, વિદ્યુત સ્વરૂપ કે નાશ થાય ત્યારેજ આ આર્ય પ્રજાની પણ સાથેજ સ્થાનબ્રહ્મતા, વિદ્યુત સ્વરૂપ કે નાશ માની લેવો. બારતના આર્ય ચક્રવર્તિ ભૂપતિનું

ક કે મિ ભ ને !

ચક્રવર્તિપણુ પણ છેવટે એમાંજ પડિ
પોતપોતાના અધિકાર ઉપર રહેવા .
એક સૂત્રજ્ઞા ઉત્પન્ન કરીને તે, આ
સેવા કરે છે, ને સાથે સાથે આંતરૂ
પ્રજ્ઞની શક્તિ બચાવી દઇને આધ્યાત્મિક
સળગ કરી દે છે. આ રીતે છેવટે ચક્રવા
મહારાજ-ધર્મરાજપનોજ એક શક્ત

આર્ય સંસ્કૃતિની એક ખુબી એ :
અને કામ એ ત્રિવર્ગની અને તેના અંગ.
ધનોની એવી રચના કરી છે કે-તમામ મ.
હોય છે; અને તેથીજ વ્યવહારનાં
પણુ ધર્મજ ગણાય છે. અર્થ અને ડા.
પણુ ત્યારેજ ગણાય છે કે, ધાર્મિક
જીવન સુવ્યવસ્થિત હોય તો ધાર્મિક જીવન
વ્યવસ્થિત હોય કે અર્થ અને કામ હું :
સામાન્ય પ્રજાજીવનની અપેક્ષાએ, ત્રણેની હું
ઉન્નતિ, જાડીની અવનતિ. તેથી ધર્મ રાજ્ય
મન મુખ્ય વસ્તુ છે; અને તેની વ્યવસ્થામાં
વ્યવસ્થાઓનો સમાવેશ છે. તેથી ધર્મ રાજ્ય
સુવ્યવસ્થિત રહે તે માટેજ પ્રયત્ન કરવો એ પ્રાપ્ત
તથોચ તત્વોનો પ્રકાશ કરવો, અને તેમાં તે
લાવની એજ સર્વ કર્તવ્યોનો સારાંશ છે. "

તે યા રી

આ વાત સાંભળી રાજગૃહના રાજકુમાર શ્રેણી ઉજ્જયનીના રાજકુમાર પ્રદ્યોતની સામે નજર કરી. બન્ને આશ્ચર્યમાં ગરકાવ થયા હતા ! ! શ્રેણીકે પૂછ્યું—

“ શું આપ પ્રસન્નમુખકુમારશ્રી ! ચક્રવર્તિ થવાનું જિલકુલ ઇચ્છા જ નથી રાખતા ? તો પછી આપ આપના જીવનમાં શો પુરુષાર્થ કરીને અનેક શુભ કાર્યસૂચક લક્ષણો શુભો અને સામર્થ્યનો ઉપયોગ કરવા ધારે છે ? અથવા શું એ શુભો એમ ને એમ વ્યર્થ શુભાવવા ધાર્યા છે ? જો આપ મહાન સમ્રાટ બનવા ન ચાહતા હો, તો કોઈ કળા, વિજ્ઞાન, સાહિત્ય વિગેરેમાં કંઈ ને કંઈ અપૂર્વ પ્રગતિ કરો. અને પૂર્વ પુરુષોએ સ્થાપેલી આ વ્યવહાર મર્યાદાઓમાં અને તેના કોઈ પણ અંગપ્રત્યંગમાં પ્રગતિ કરી નવું તેજ-નવો પ્રકાશ-નવો વિકાસ લાવો. આપને કંઈ પણ ટુર્પટ હોય એમ અમને તો લાગતું જ નથી. ”

“ પ્રિય મિત્ર શ્રેણીક ! કળા અને વિજ્ઞાનના સર્વ અંગો પ્રગ્ભવનોની જરૂરીયાત અને યોગ્ય રુચિ પ્રમાણે અત્યારે ખીટી રહ્યાં છે. અનેક મહાનુભાવોએ પોતાના જીવન સર્વસ્વનો પ્રવાહ તે તે દિશામાં વહેવડાવી દીધો છે. હું ચોક્કસ ખાત્રીપૂર્વક કહું છું કે—અત્યારનો આ શાંત છતાં જુસ્સાદાર ઉત્સાહનો પ્રવાહ નજીકનાજ લવિષ્યમાં અનેક મહાન મહાન કળાકોવિદો, શાસ્ત્રપ્રણેતાઓ, પુરંધર ધર્મો-

પદેસકો, મદાન મદાન મુન્સદીઓ અને રાજધિરાજ્યો
ઉપાત કરી રહે

ધન પાન્યની વિપુલ સંપત્તિ, મુંદર આદિય, દીર્ઘ
આયુષ્ય, મુદ્દ જાંપાના પશુ અને માનવો, મુશ્કેલી
સમાજો-મંડળો, મુશ્કેલીય રાજ્યો, દીર્ઘદિવાળા કેન્દ્ર
પુંગવો, અને નત્યાન્વેષી આચાર્યો : આ વિપુલ સામગ્રીના
જોશી, અવકાશ અને સાધનોની જિનડખલ અતુલ્યતાને
લીધે જુદી વૈભવી અનેક નર-નારીઓ ધીમે ધીમે પણ
પૂર્ણ મક્કમનાથી એવા તો આગળ ધપી રહ્યા છે કે—
આજની આ તૈયારી સેંકડો નહીં, પરંતુ હજારો વર્ષ મુખી
આયં સંસ્કૃતિનો, અને પ્રજાના વ્યક્તિત્વનો દીપક નિઃસંશય
દીપતો રાખશેજ. તો પછી મિત્ર ! તમારો શું એવોજ
અભિપ્રાય છે કે-મારે પણ એજ વિષયોમાં ગતાતુલ્યતા
જ કર્યો જવી ? ”

“ વાહ ! વાહ !! ધન્ય કુમાર ! ધન્ય !! ” આ
ઉદ્ગાર એકાએક સભાજનોના મુખમાંથી સરી પડ્યો.

“ પ્રિય વર્ધમાન ! કઈ અગમ્ય સાધનાના મનોરથો
તમારા ચિત્તને આટલું દર્પણ જેવું અવદાત બનાવી રહ્યા
છે ? બહુ વિચારને અતે પણ તે લેશમાત્ર અમે કાળી
શક્યા નથી. તમારી વિશદાક્ષરી મધુર વાણી દ્વારા સ્પષ્ટીકરણ
જાણુ તોનાવળું મન તરબી રહ્યું છે. ” મહારાજ નંદિવર્ધને
આશ્ચર્યથી પ્રશ્ન કર્યો.

તે યા રી

શ્રી વર્ધમાનકુમારે ક્ષણ વાર મૈન ધર્યું. ચક્ષુઓ ખંધ કરી પ્રણિધાનભરી એક દ્રષ્ટિ અંતરમાં ફેંકી. ચક્ષુઓ ઉઘાડી, આશ્ચર્યચકિત સ્તંભિત જેવા ઉત્સુક સલાજનો તરફ એક દૃષ્ટિ ફેંકી, અને ખીજી, વડિલ બ્રાતાની ઉદ્વિગ્ન મુખમુદ્રા તરફ પણ વિનય નમ્ર, દૃઢતાસૂચક, દયામય, પ્રસન્નતાભરી અને ગંભીર દૃષ્ટિ ફેંકી. ફરી મૈન ધારણ કર્યું, અને પછી ધીમે ધીમે નીચેના અક્ષરો મુખમાંથી સેરવ્યા.

“ આર્ય ! માતા-પિતાના સ્વર્ગગમન સાથેજ મારા નિશ્ચયનો અવધિ આવી પહોંચ્યો છે. ”

“ શી બાબતનો નિશ્ચય ? બહાલા ! ”

“ સર્વસ્વના પરિત્યાગનો— ”

એકાએક દેવશ્રી નંદીવર્ધનની આંખમાંથી અશ્રુ-પ્રવાહ ચાડ્યો. એકાએક મૂર્છિત જેવા થઈ ગયા.

“ શાંત થાઓ ! મહારાજ ! શાંત થાઓ. ” શ્રી વર્ધમાનકુમારે સ્વહસ્તેજ ઉત્તરીય પલ્લવથી વાયુ વીંળ્યો.

થોડી વારે ચેનના વળી એટલે એકાએક કુમારશ્રીને મહારાજ ભેટી પડ્યા. મન્નક પર હાથ ફેરવતાં ફેરવતાં માત્ર મહાકળે નીચેના—

“ કુમાર ! શો આ દાઝ્યા ઉપર હામ !! ” એ શબ્દો ઉચ્ચાર્યા કે સલાજનોની પણ આંખમાં આકળનાં બિંદુઓ ફૂટ્યાં.

પદેશકો, મહાન મહાન મુસદ્દીઓ અને રાજધિરાજઓ ઉત્પન્ન કરી દેશે.

ધન ધાન્યની વિપુલ સંપત્તિ, સુંદર આરોગ્ય, દીર્ઘ આયુષ્ય, સુદૃઢ જાંધાના પશુ અને માનવો, મુસંગઠિત સમાજો-મંડળો, મુખ્યવસ્થિત રાજ્યો, દીર્ઘદૃષ્ટિવાળા મુનિ-પુંગવો, અને તત્વાન્વેષી આચાર્યો : આ વિપુલ સામગ્રીના ભેરથી, અવકાશ અને સાધનોની ઘિનડખલ અનુકુળતાને લીધે જુદી વૈભવી અનેક નર-નારીઓ ધીમે ધીમે પણ પૂર્ણ મક્કમતાથી એવા તો આગળ ધપી રહ્યા છે કે— આજની આ તૈયારી સેંકડો નહીં, પરંતુ હજારો વર્ષ સુધી આર્ય સંસ્કૃતિનો, અને પ્રજાના વ્યક્તિત્વનો દીપક નિઃસંશય દીપતો રાખશેજ. તો પછી મિત્ર ! તમારો શું એવોજ અભિપ્રાય છે કે—મારે પણ એજ વિષયોમાં ગતાનુગતિકતા જ કર્યે જવી ? ”

“ વાહ ! વાહ !! ધન્ય કુમાર ! ધન્ય !! ” આ ઉદ્ગાર એકાએક સભાજનોના મુખમાંથી સરી પડ્યો.

“ પ્રિય વર્ધમાન ! કઈ અગમ્ય સાધનાના મનોરથો તમારા ચિત્તને આટલું દર્પણ જેવું અવદાત બનાવી રહ્યા છે ? બહુ વિચારને અતે પણ તે લેશમાત્ર અમે કળી શક્યા નથી. તમારી વિશદાક્ષરી મધુર વાણી દ્વારા સ્પષ્ટીકરણ જાણુયા ઉનાવળું મન તરબી રહ્યું છે. ” મહારાજ નંદિવર્ધને આશ્ચર્યથી પ્રશ્ન કર્યો.

૨

તુલના.

“ અહો ! પરિવારકો અને પરિવારિકાઓ ! સાવધાન
 બુઓ, ચોપડીયાં સંભળાય છે. મંત્રણા મંદિરની સલા
 વિસર્જન થઈ જવાય છે. કુમારશ્રી હુમણાં પધાર્યા
 સમજો સાંધ્ય દૃત્યોચિત સર્વ નેવા સામઘીની તૈયારીમાં
 લાગી લાગે. ” વૃદ્ધ કંચુડીએ આજ્ઞા કરમાવી. તાલીમ-
 ગદ્ધ પરિવારકગણ પોતપોતાને કામે લાગી ગયો.

“ પધારિને કુમારશ્રી ! આ સર્વ સામઘીથી સજ્જ

આપણા રાજમહેલની ચિત્રશાળા. ” આગળ આગળ ચાલતા કલહંસકે નિવેદન કર્યું.

“ જય જય ભદ્ર ! ચિરંનંદ ! ” પરિચારકોએ જય-ઘોષ કર્યો.

શ્રી વર્ધમાનકુમારે ઈષ્ટ હાસ્યથી સર્વેની સંભવના કરી પ્રસન્નતા બતાવી.

“ પ્રકુલ્લક ! અત્તીમ ગામ્ભીર્યના સાગર અને સમ-યોચિત સર્વ વ્યવહારમાં કુશળ કુમારશ્રીની મનોદશા કળવી મહા મુશ્કેલ છે; પરંતુ કહે કે ન કહે-આજે હુમ્મેશ કરતાં કંઈક પરિવર્તન અવશ્ય જણાય છે. મધ્યાહ્ન સમયે પણ એવાંજ કંઈક ચિહ્નો જણાયા હતા. ખરું કે નહીં ? ” પ્રિયંવદકે પ્રકુલ્લકના કાનમાં ધીમે ધીમે આટલા અક્ષર કહ્યા ન કહ્યા, તે પહેલાં તો શ્રી વર્ધમાનકુમાર ભદ્રાસન પર બિરાજી ચૂકયા હતા.

* * * * *

ત્યાર પછી સર્વ સાંખ્ય કૃત્યોથી નિયમ પ્રમાણે પર-વારી, સર્વ પરિજનોને એકઠા કરવાની કલહંસકને આજ્ઞા કરી.

કલહંસકે સંજ્ઞા કરી, કે એકાએક ત્રી પોતપોતાના કામકાજ ઉપરી કરી એકઠા થઈ ગયા ! !

“ શું છે ? શું હશે ? આજે વળી આ શું ? શું

કે રે મિ ભં તે !-સૂત્ર

થશે ? કોણ જાણે શું યે થશે ? ચાલોને, જોઈએ તો ખરા, શું થાય છે ? જે થવાનું હશે તે થશે. શું વળી થઈ જશે ? ” આમ પરસ્પર છાના છાના ગણગણતા, એક બીજાના મોં સામું જોતા જોતા ઉવટે ‘શ્રી વર્ધમાન-કુમાર શું કહેવાના છે ? ’ તે સાંભળવાને ઉત્સુક ચિત્તે શાંત-પણે વિનય નમ્ર મહેરે સૌ ઉભા રહ્યા.

“ કલહસંક વિગેરે સર્વ પરિજન ગણ ! પરિજન શબ્દ મારી દૃષ્ટિમાં વ્યવહાર માત્ર જ છે. મેં કદી કોઈને વસ્તુતઃ પરિજન માન્યા જ નથી. સર્વ સત્ત્વોમાં સદા જાગતી સમનતાબુદ્ધિ એમ શી રીતે માનવા જ હે ? તોપણ આજ સુધીનો આપણો જાણ વ્યવહાર સેવ્ય-સેવક તરીકેનો રહેતો આવ્યો છે. તેમાંથી પણ આજથી તમને સર્વને મુક્ત કરું છું. એટલે કે—ન હું સેવ્ય, ન તમે સેવકો— ” ત્યાં તો એકાએક—

“ નયનામૃત કુમારશ્રી ! અમે પણ નથી જાણ્યું કે—સેવ્ય તથા સેવક એટલે શું ? કડકડતી ઠંડીમાં અગ્નિની માફક આપના સહવાસની હુંકમાં રહી માત્ર આત્માને કૃતાર્થ કરીએ છીએ. ચંદ્રની ચંદ્રિકા જોઈ કુસુમની માફક પ્રફુલ્લ રહીએ છીએ. આપની અમૃતમય પ્રસન્ન દૃષ્ટિથી સદા છંટકાતા અમે અન્ય સર્વ બાંધાને ભૂલી, કેવળ આપમાં જ તન્મય બની રહીએ છીએ.

આપથીજ અમે નદા નનાથતા, નજાંધુતા, સુસુખાભાવ

અનુભવિએ છીએ ! પરંતુ, નાથ ! શો અપરાધ ? શેણે આમ એકાએક પરિત્યાગ ? ” સર્વેની વતી કલહસંકે આમ વિનવ્યું, ને જવાબની આશાએ અંજલિ જોડી કુમારશ્રીના મુખ-અંદ્ર સામે ચકોરની માફક દૃષ્ટિ સમર્પીને ઉભો રહ્યો.

“ નહિં, નહિં, કલહસંકે ! તમારો જ માત્ર પરિત્યાગ કરવાનો છે, એમ ન સમજજો, પણ સર્વસ્વનો પરિત્યાગ મને ઇષ્ટ છે.

અથવા, પ્રેમની ક્ષેત્ર મર્યાદાનો વિસ્તારજ માત્ર કરવા ઇચ્છું છું, એમ કહું તોપણ ચાલે. આજે કુદુંજ કળીલો અને પરિજનોમાં જ જે પ્રેમ મર્યાદિત થઇ રહ્યો છે, તેને સમસ્ત પ્રાણિ વર્ગ સાથે જાંધુભાવ અનુભવવા ને નિરવધિ-વિશ્વ-વ્યાપિ જનાવવા ઇચ્છું છું.

પરંતુ, કલહસંકે ! આ અમારા મનોરથો હજી વડિલ જાંધુશ્રીના અનુરોધથી માત્ર મનોરથો જ છે. તોપણ આવતી કાલથીજ વનમાં પ્રસ્થિતને યોગ્ય શુવનનો અનુભવ લેવાને એકાંત સેવવાની શરૂઆત કરવાનો અમે ત્યાંસુધી દૃઢ નિશ્ચય કર્યો છે, કે જ્યાંસુધી અમારા મનોરથોને અતિપ્રતિજાંધકપણે વડિલ જાંધુશ્રીની મનોવૃત્તિનું વલણ ન રહે. ”

“ શું અમારી સ્વામિની યશોમતી દેવીનો, અને પ્રિય-પુત્રી પ્રિયદર્શના મુદ્દાનો પરિત્યાગ કુમારશ્રીને મુશકય છે ? ”

“ અમારો પ્રયત્ન તે પરિત્યાગને પણ તદ્દન મુશકય

કે રે મિ ભ' તે !-સૂત્ર

કરી મૂકે તેવો જ છે. મંદારિકે ! તું તેઓને આ અમારી પ્રવૃત્તિ સંભાળપૂર્વક વિવેકથી નિવેદન કરી શકે છે. ”

“ સ્વામિન્ ! શો આ ઉત્પાત ? ” કહી મંદારિકા ચાલી ગઈ.

“ આ ઉત્પાત નથી મંદારિકે ! પરંતુ અમારા જીવનની એ તો સ્વાભાવિક સ્થિતિ છે. ”

“ એ સ્વાભાવિક સ્થિતિ માણવાને કુમારશ્રી ! અમારું જે મન તરસે છે; નહીં કે પ્રાણોંતે પણ આપનો સહચાર હોડવાને. ”

“ કલકુંઘક ! જાણુ ! અતિ વિકટ માર્ગ છે એ. અતિ સમર્થ પુરુષોનાં જે હૃદયો, એ કંપાવી નાંખે છે.

આ મહેલવાગ્રી રાજકુટુંબીજનોનો સહચાર એજ હજી તમારે યોગ્ય કર્તવ્ય છે, ને હમ્મેશની માફક હજી પણ તેજ બચાવે જાઓ. ”

“ આપનું એકાન્ત નિવાસસ્થાન પણ આ જ મહેલ રહેશે કે ? ” આત્મામન પાત્રી કલકુંઘકે પૂછ્યું.

“ નહીં, નહીં. આને એકાન્ત સ્થાન કેમ કહી શકાય ? અમારો એકાન્ત વાસ તો રાજમદના અંત પ્રાંત ભાગના વિરલ જન પ્રચારવાળા કોઈ મકાનનાંજ નક્કી કરી લેવામાં આવશે. હવે કોઈ પશ્ચિમની પણ અપેક્ષા નહિ રહે. ”

“ તો પછી અમારે અહીં રહી શું કરવું ? ”

“ તમારે રાજકુટુંબ અને રાજમાન્ય આપજનો જે ઇચ્છે તે કરવું. અમારી તો માત્ર હરથીજ સંભાવના કરવી.”

“ છતાં આપની કંઇક તો અમારે સેવા કરવી જ લેઇશે. માત્ર તેનો પ્રકાર જણાવવાની આપ કૃપા કરશે. ”

“ અમારો જીવન કમજ ભુતી જાતનો હશે. જેમાં સહાયક વર્ગની કશી અગત્ય જ નહીં રહેવાની. સ્વયમેવ સ્વામી અને સ્વયમેવ સેવક, અર્થાત્ પ્રવૃત્તિઓનોજ સંકોચ રહેવાનો. આવશ્યક પ્રવૃત્તિ પણ સ્વયં જ કરી લેવાની. કુદૃષ્ય આહાર અને પ્રાશુક જલાદિનો યોગ્ય યોગ જાતે જ મેળવી લેવાનો રહેશે. વખતનો ઘણો ભાગ મૌન અને ધ્યાનાવસ્થામાંજ વીતશે, એટલે વિનોદાદિકને અવકાશ પણ ક્યાં રહ્યો ? કોણ કોનો પરિજન ? પરિજન બુદ્ધિજ વિવિધ પાત્ર્યા પછી પરિજનની શી જરૂર ? કલહસંક ! ”

“ સ્વામિન્ ! શું સાંભળીએ છીએ; અને આ બધું શું થઇ રહ્યું છે ? તેમાંનું કશું અમે કળી શકતાજ નથી. શું કરીએ ? ક્યાં જઇએ ? કોને કહીએ ? સર્વથા નિરુપાય બની હતાય થઇ જઇએ છીએ.

આપની આજ્ઞા અમૃત સિન્ધુ તુલ્ય જણાય છે. ત્યારે આપના સહવાસનો ત્યાગ ખીમું મૃત્યુ લાગે છે. નાથ ! અમે અનાયો કોને ધરણે જઇશું ? આપના મનોરથો સાં-

કે રે મિ ભં તે !-શૂ ધ

ભગી અમારાં મુખ નિર્વાક થઈ ગયાં છે, પરંતુ માનસિક રજુરજાટ હબરો પોકારો ઉઠાવી રહ્યો છે !

આપના ઉદ્ધારક ચરણોને વળગી પડીએ ? કે એ ચરણોમાં બાળકની માફક આઘોટી પડીએ ? કે આપના મુખ-ચંદ્રની બ્યોત્તેનાનું ચકોરની માફક સામે જોતીને પાનજ કર્યા કરીએ ? શું કરીએ ? કશું મુજતું નથી. આટલી હદ મુખી અમૃત પીરમી હવે એકાએક— ”

“ કલહંસક ! ખેદ પામવાની કશી જરૂર નથી. જગત્માં સંયોગ-વિયોગ અનિવાર્ય છે. આવા પ્રસંગોમાં મનોવૃત્તિનું સ્મતોલપણું જ ક્ષાયદાકારક છે. તેથી તેનો જ આશ્રય લેવાની મારી સલાહ છે; અને સર્વ પરિજન વર્ગને ઉવટે એટલું જ કહેવાનું છે કે—

ગમે તેવા ઉલટમુલટ જીવનના પ્રસંગોમાં મનોવૃત્તિનું સ્મતોલપણું ન તજવું અમે પણ કદી કોઈના પ્રત્યે સ્વામિત્વના અભિમાનથી, પ્રમાદથી કે બીજા કોઈ પણ કારણથી મનનું સ્મતોલપણું ખાઈ એકા હોઈએ; અને કદી કોઈના મન ક્ષી સ્વચ્છ આકાશનાં કલુષવાની કાળી વાદળી છાઈ હોય, તેને વસ્ત્રારી વિખેરી નાખશે. ”

“ અંકા ! અગ્નિન ! નૃયં નથી અધકારના વરસાદ કેવો ? ચંદ્રનાંથી. અનાનની ઉપનિ કેન થાય ? ”

(સચેયા-એકત્રીસા)

દિવસે ઉલટ્યા જન સાગરને નિદ્રા દેવી ચાંન કરે;
ચંદ્રિકાની ભભકુમરૂ આ વિશ્વ-નિવાસ એકાંત બને;
માત્ર સુધાકર ગગને ચડિયો, સ્વતંત્રપણે જ વિહાર કરે;
ચંદ્રકલાણું અંજર ચરતી નિશા વધૂ પણ સાથ કરે.

“ અહો ! શું શયન વેળા થવા આવી ? ચાલો. સૌ પોતપોતાના કામમાંથી પરવારીને સુઈ જાઓ. ” કલહસંકે આસા કરી.

“ અરે ! આજે ઉઘવાની તો વાતજ કેવી ? ” એમ જોલતા જોલતા, સૌ પોતપોતાનું કામ કરીને ચાલ્યા જવા લાગ્યા. શય્યાપાલિકાઓએ શયનીય સ્થાનની સંપૂર્ણ વ્યવસ્થા કરીને ‘ અહો ! દેવી યથોમતી ચે પધાર્યા. ’ એમ જોલતી જોલતી પોતપોતાને સ્થાને ચાલી ગઈ.

“ કેમ પ્રકુલ્લક ! આજ સાંજનું મારું અનુમાન જરાજર હતું કે નહીં ? ”

“ જરાજર હતું બાઈ ! ” પ્રકુલ્લકે જવાબ આપ્યો, અને બન્ને વાતો કરતા કરતા ખીમે ખીમે ચાલતા થયા.

“ જય ! જય ! આર્યપુત્ર ! ” જોલતા દેવીએ વિલાસભવનમાં પગ મૂક્યો.

કે રે મિ ભં તે !-મૂ ૩

“ દેવીને સ્વાગત. ” કહી શ્રી વર્ધમાનકુમારે હાથ લંબાવ્યો. એટલે બાળુએ સામે પડેલા ભદ્રાસન પર દેવીએ આસન લીધું.

હસ્ત મંજાથી આજ્ઞા થતાં અવદાનિકા પણ લગભગ રાણીની સામે જ ભોંય પર ગેડી.

ક્ષણવારે શાંત મૌન વિસ્તરી રહ્યું.

થોડી વારે અવદાનિકા બોલી—

“ સ્વામિન્ ! દેવી અત્યન્ત અસ્વસ્થ દશામાં છે. અંતઃપુરમાં ગચ્ચાતી આપના સર્વસ્વ ત્યાગની વાત સાંભળી, હારી જતા દેવાને ‘ મહારાજ નંદીવર્ધન દેવના અનુરોધથી આપે વિલંબ કર્યો છે. ’ એટલા આજ્ઞાસન માત્રથી જ પારી રાખ્યું છે. ”

“ હા અવદાનિકા, અમારા સર્વસ્વ પરિત્યાગ અને પ્રવ્રજ્યા સ્વીકારને હમુ વિલંબ છે. છતાં ત્યાગી યોગ્ય શુભ નની ચરૂઆત તો અમે આવતી કાલથી જ કરવાના છીએ. આ સમાચાર પણ મંદારિકા દ્વારા દેવીને પહોંચ્યાજ હશે ”

“ આર્યપુત્ર ! કમલિનીવને કી આ વ-વ-પ્ર-હા-ર-ની ચે-દા-આ— ? ” બોલતા બોલતા દેવીને અસ્વસ્થતા જણાવા લાગી.

અવદાનિકાએ ક્રોધા યત્ન વચ્ચંચાથી પવન નાંખ્યો.

“ હર્ષસ્થાને શો આ દેવીનો ખેદાવેશ ? શું આ ઉચિત છે દેવિ ! ઉત્કૃષ્ટ આર્યત્વવતી આર્ય બાળાને ? જગત્માં આર્યત્વના વિશ્વવ્યાપી વિજય માટે થતા ઉત્ક્રાંત પ્રયત્નોમાં વિજયી અને પ્રજ્ઞર આર્યો સાથે પ્રાણને તૃણ સમાન પણ ન ગણતી આર્યરમણીઓની તેજસ્વિતાને દેવિ ! તમે યાદ કરો. ” શ્રીવર્ધમાનકુમારે ગંભીર અને ઉત્સાહપ્રેરક તેજસ્વી વાણી દ્વારા સ્વસ્થચિત્તે દેવીના ખેદાવેશની હવા ઉડાડવા માંગી.

“ આર્યપુત્ર ! આપની સાથે રહીને તો હું કંઈ પણ કરવાને તૈયાર જ છું. શી આજ્ઞા છે આપની ? ”

“ આ આજ્ઞા માગવામાં દેવીનો મુખ્ય શો આશય છે ? તે પ્રશ્ન રહે છે.

કોઈ પણ સાહસ ખેડવું, એ આશય મુખ્ય છે કે, ગમે તે જોખમ ખેડીને અમારો સહવાસ ન હોડવો, એ ? પ્રથમ પણ જો મુખ્ય હોય, તો પ્રતિબંધ ન કરતાં તેમાં ઉત્તેજન આપવા જ અમારે પ્રયત્ન કરવો જોઈએ.

જો બીજો પણ મુખ્ય હોય, તો અમે સલાહ આપીએ છીએ કે એ સાહસ દેવીએ હાડ ન ખેડવું. જે માર્ગે અમારે જવાનું છે, તે અતિવિકટ અને મહાત્રાત્વિક પુરુષોને પણ દુઃસાધ્ય છે. તે માર્ગમાં અમારી નાથે આવનાં લાંબાં વખત

ક રે મિ ભં તે !-રૂ. ૩

ટકી રહેવું ભારે મુશ્કેલ છે. એટલું જ નહીં, પણ ઉલટ પછે વિચાર કરતા, અમારા માર્ગમાં વિઘ્નભૂત થઇ પડવાનો વિશેષ સંભવ રહે છે. ”

“ આપના સહવાસથી પ્રથમપક્ષની અમારી તૈયારી શુદ્ધ થશે; અને આપને, આપના પ્રયત્નોમાં આગળ વધવામાં વ્યવહાર અનુકૂળતાઓ કરી આપવી, એ પણ અમારું મુખ્ય કામ રહેશે. ”

“ પ્રથમપક્ષનો દેવીનો તૈયારીની ભાવનાને અમે પ્રશંસીએ છીએ, પરંતુ હાલ તેને મુક્તવી રાખવી, એમ અમારી સલાહ છે. યોગ્ય અવસર આવ્યે, એક દાણનો પણ વિલંબ કર્યા વિના દેવીએ એ માર્ગનું અવલંબન જરૂર કરવું. આજે યોગ્ય અવસર નથી. પહેલા અમે માર્ગ તૈયાર કરીએ, પછી દેવીએ તે માર્ગ ચાલવું. ”

“ અમે પણ મામે મામે જ અમારો માર્ગ તૈયાર કરવાની શકેઆત કરીએ તો શું ખોટું ? આર્યપુત્ર ! ”

“ કશું ખોટું નથી. પરંતુ દેવિ ! આ માર્ગ વ્યક્તિગત તૈયારીનો છે. તેના કોઈ કોઈને મદાય ન કરી શકે. વ્યક્તિની જોડતી પણ તૈયારી અને ઉત્કટ સ્વતંત્ર પ્રયત્ન, તેટલા પુરતું જ ને આગળ વધી શકે છે. તમુક ભયોં દોાય, છતાં જોવડ પાત્ર તેજુ જ પાત્રી જરી શકાય, એ સ્ત્રીપી વાત છે. એટલે અમે તમને મદાય ન કરી શકીએ, તમે

અમને સહાય ન કરો. એમ તદસ્થતા જાળવવામાં આવે, છતાં જો બન્નેની સમાન યોગ્યતા ન હોય, તો આગળ જતાં અંતર વધતું જ જાય; અને છેવટે સાથ તો છોડવો જ પડે દેવિ ! ”

“ અમે સ્વીકૃત કરું નજ કરી શકીએ. અમારામાં કરી યોગ્યતા જ નથી. એવો શું આપનો અભિપ્રાય છે ? ”

“ નહીં નહીં દેવિ, સર્વ પ્રાણીઓમાં અનંત શક્તિનો ભંડાર ભર્યો છે, તેથી સર્વમાં સર્વ જાતની યોગ્યતા હોય છે; પરંતુ તેની ખીલવટ કમે થઈ શકે છે. તમારી ખીલવટ ધણે અંશે ચોક્કસ થઈ છે; પરંતુ એ વિકટ માર્ગમાં અત્યારે પ્રવેશ કરવા જોટલી ખીલવટ ન જાણી શકાય. ત્યારે તદોગ્ય ખીલવટ થશે, ત્યારે એક દાણનો પણ વિવંજ કર્યા વિના, અને અમારા સહવાસની પરવા કર્યા વિના જ દેવિ આ માર્ગ વેગળાંધ તમે આગળ વધશો જ વધશો. એ પણ દાણ જરૂર આવશે. ”

“ ત્યાંસુખી નાની મોટી વ્યવહાર અનુકૂળતાઓ કરી આપી, આપનો માર્ગ વધારે સ્વચ્છ બનાવી અમારી યોગ્યતા ઠેગવવાનું સહાય હંમકીએ છીએ. ”

“ દેવિ ! એવી અનુકૂળતાઓની એ માર્ગમાં કરી કિંમત નથી, એટલું જ નહીં, પણ તેનો ત્યાગ એ જ એ માર્ગની સાધનાનું સ્વયંસિદ્ધ સાધન છે. ”

ક રે મિ ભં તે !-સૂત્ર

અમારા માર્ગમાં અનુકૂળતા જ કરવા જો દેવી ઇચ્છતા હોય, તો હાલ અમારા સહવાસની જ વાત છોડી દેવી. એટલો સંયમ કેળવવાથી ચે અમારા માર્ગમાં દેવીકૃત-અનુકૂળતા જરૂર થાય છે.

આર્ય પ્રજ્ઞની મહાન્ મહાન્સાધનાઓમાં આર્ય રમણી-ઓનો અસાધારણ ફાળો છે, એ કયાં દેવીથી અભણ્યું છે ?

એક આર્ય રમણી તરીકે તમને હું કહું છું, કે દેવિ ! વિચાર કરો. જગતકચ્ચાળીની આ આર્ય પ્રજ્ઞની મહાન્ સાધનાઓમાં આગળ વધવા, વ્યક્તિગત ક્ષાણમાંથી આજે એક પણ આર્ય પુંગવ અને આર્ય જાળા પાછી પાની કરે નેમ છે ? જો નથી, તો આ મુખ્ય ધ્યેયની તુલનામાં કૌટુંબિક પ્રેમ કે જીવનની વ્યાવહારિક જરૂરીયાતોનો શો હિસાબ છે ?

પ્રસિદ્ધ આર્ય કુલોત્પન્ને દેવિ ! તમારું ધ્યેય જો નથી, એમ કોણ કહી શકે નેમ છે ?

એ ધ્યેયને જીવનસર્વસ્વ ગણનાર આર્ય રમણીઓમાંના એક ' એ ' દેવિ ! આવા પ્રસંગ પ્રાપ્ત થાય, એ હર્ષનો વિષય છે કે ખેદનો ? આવા પ્રસંગને વધાવી લેવો જોઈએ કે જતો કરવો જોઈએ ? અમારી સાધના એવી જ કોઈ બધી સાધના હોય. તો આ પ્રસંગને હસતે રહેરે વધાવી લેવામાં અને તે જાતે બીજા પણ જે જે સજ્જનો આવી પડે તેને નન્કારી લેવામાં દેવિ ! તમારી જ સ્વાયંચિદ્ધિ

છે-તમારી જ સાધના છે. નહીં કે અમારી અનુકુળતા ખાતર એ કદ સહન છે. ” શ્રી વર્ધમાનકુમારે આખાદ-સફળ અને વાસ્તવિક આ છેવટની દલિલ, એવી તો સચોટતાથી આગળ કરી, કે દેવીના અંતરમાં પ્રકાશ પડ્યો. ખેદાવેશનો અંધકાર એકાએક નાસવા લાગ્યો. મઠો પર પ્રસન્નતાનો અરુણોદય પ્રકાશવા લાગ્યો.

“ સર્વશક્તિસંપન્ન ! આર્યપુત્ર ! આપની સામે વાણીના વિલાસમાં અમારા શા ભાર ? પરંતુ ત્યાગ શબ્દ-માત્રના થવલુ સ્વલ્પથી જ ઝણઝણી ઉઠેલી રોમરાજીમાંનું એક પણ રોમ હજી રજુરજાટનો આવેગ ઓછો કરવા તૈયાર જ નથી. ”

“ દેવિ ! આ કેવળ વાણીવિલાસ નથી. વાણીના વિલાસ માત્રથી હું તમને આંજી નાંખવા નથી માગતો, વાસ્તવિક વિચાર કરવાને તમારે મારે માર્ગ ખુલ્લો કરે છે. ”

પરંતુ દેવિ ! હું જાણું છું, એ તમારો સ્નેહાવેગ છે; પ્રેમપરવશતા છે. પરંતુ કર્તવ્યપાલન ખાતર સ્નેહનો ભોગ આપવાને પ્રસંગે જરા એ પાછી પાની ન કરવી, એ પ્રત્યેક માનવનો નહીં, પણ પ્રત્યેક પ્રાણીનો વાસ્તવિક ધર્મ છે. આ ધર્મ ન જાણવી બલુનારના જીવનમાં શો તારાંશ હોઈ શકે ?

દેવિ ! સર્વસ્વ પરિત્યાગને મારે આ સહેજ અમારી સર્વથા તૈયારી હોવા છતાંયે વહિવટ બંધુક્રીના આમદથી કંઈક

વિલંબ કર્યો છે. ત્યાંસુધી હું પણ મારી પ્રત્યેક ક્ષણનો ઉપયોગ એકાન્તાવાસમાં કરી મારી ભવિષ્યની સાધનાની પૂર્વ સાધનામાં લાગવાનો છું. આ મહેલ અને સર્વ વૈભવ સામગ્રીનો તો ત્યાગ થયે જ, છતાં રાજકુળનો ત્યાગ હાલ તુરત તો નહીં જ કરવામાં આવે, એટલે હવેથી તમારો કંઈ એ રહેશે કે-અમારી સંભાવના દૂરથી જ કરવી, નહીં કે નિકટ સંસર્ગથી. કર્તવ્યમાં વધતા જતા અમારા ઉત્સાહ બળથી જ શરીરની આરોગ્ય વાર્તા અનુમાનથી બાળી લેવી, નહીં કે પરિજન મોકલીને. અમારા આહારાદિકને માટે વ્યવસાયાત્મિકા બુદ્ધિનો પણ દેવીએ ત્યાગ જ કરવો. કારણ કે-કંઈ એવાં તે, અમે અમારી-બાહ્ય દૃષ્ટિથી અનિયમિત છતાં નિયમિત-જરૂરયાત પ્રસંગે બંતેજ મેળવી લેઈશું ”

“ સ્વામિન ! આપની શરૂઆતવત્સલ્યતા કેમ બલાગે ? ”

“ નહીં નહીં દેવિ ! હજી તમારો આ સ્નેહાવેશ છે. હૃદયના ઉંડાણમાં વિવેક પ્રતીપ પ્રતીમ કરેલ તત્ત્વ અને પરિણામનો વિચાર કરેલ ”

“ આપના અનુમંદથી આયુષ્ય ! મુશકય છે એ અમારું ”

“ અરહાતિકે ! દેવીની સંભાવના કર. અમે ઉપરની અમારી પણ જવા કશ્ચિંદે પાંડે ”

“ પધારિયે, સ્વામિન ! આ રસ્તે. ”

* * * * *

“ અહા ! આ ક્ષત્રિયકુંડઆમ, પેલું ભારતવર્ષ, આ જ્યોતિષ્ઠક અને પેલું સમસ્ત જગત્,—જે સદા ગતિશીળ છે !

આ રાત્રિ ! જેમાં પ્રાણીઓ નિદ્રાધીન છે !

આ વિધુ ! ચંદ્રમા ! ઔષધિપતિ ! સર્વત્ર સુધા વર્ષાવી રહ્યો છે !

પરંતુ, અરે ! હા ! આ કાળ સર્વનો કોળીયો કરી રહ્યો છે ! !

અહા ! સર્વ અશરણુ છે !

અરે આ ચીસો કોની ? શું મને કોઈ બોલાવે છે ? !

હા અશરણુ જગત્ શરણુ માટે બોલાવે છે.

બસ, તૈયાર જ છું.

અરે ! આ ધમ્મમાટ કોનો ?

વિસ્તૃત રાજ્યસંપત્તિનો.

શા માટે ?

રાજ્ય કરવા લલચાવે છે.

બસ, નહીં જોઈએ.

પણ આ કરુણાકંઠનો શો અર્થ ?

ક રે મિ ભં તે !-સૂત્ર

એ તો કુટુંબીજનોના વિલાપો છે.

શા માટે ?

તમારા વિયોગ અમઢ થાય છે, તેથી.

એ સ્થિતિ અનિવાર્ય છે.

આટલો ચોરણકોર ચો ?

મોહરાજના ચૈન્યની તમારા પર મુદાઈ છે.

ડીક છે, બેઈ લેવાશે

હું કોણ ?

શુદ્ધ, બુદ્ધ, નિરંજન, પરમાત્મા, જગત્પ્રકાશ, જ્યોતિ-
સ્વરૂપ ! અનન્ત બળ-વીર્યશાળી, અમૃતેષ, અલેષ, ચૈતન્ય-
સ્વરૂપ હું.

ત્યારે આ મું ? શરીર !

તેને ચો સંબંધ ?

તેનો અંતિમ-ત્યાગ, એજ મારી સ્વાભાવિક સ્થિતિ છે.

તે શી રીતે સાધ્ય થાય ? પરમત્યાગથી.

પરંતુ હા ! વડીલ બધુનો અનુરોધ આટે આવે છે ! !

પણ સજ્જને અનુરોધ ચો ?

લોકસ્થિતિનું ચે પાડન તો થવું બેઈએ ને ? અસ્તુ

મું કન્વું ?

જસ, એ જ ! આ સમયક્ષણથી માંડીને ત્યાગીયોગ્ય અવસ્થામાં જ રહેવું. પેલા અંતર્ગત શાંત અને એકાંત નિર્જન નિવાસ સ્થળમાં નિવાસ કરવો. મૌનસ્થ, ધ્યાનસ્થ અને સ્થાનસ્થ રહેવું. સર્વ પરિચયના પ્રસંગોનો પરિત્યાગ કરવો. વડિલ જંધુની સમ્મતિના પ્રસંગની રાહ જોવી. તક મળ્યે કાર્ય સાધવા જહાર પડી જવું. જસ, એ જ નિશ્ચય—”

“ કુમારશ્રી ! પ્રાતઃકાળ સમય નજીક આવી રહ્યો છે. નિદ્રા વેળા વીતી રહી છે. ક્ષણવાર આપ પર્યંકે પધાયો ? ઉન્નિદ્રતાથી વ્યાકુળ દેવી પણ નિદ્રાસુખ અનુભવવા શયનીય તરફ જાય. ”

“ અવદાતિકે ! શું દેવી હજી પણ પર્યાકુળ સ્થિતિમાં છે ? અમારા કાર્યક્રમ સાથે હવે દેવીના કાર્યક્રમનો શો મેળ જોસવાનો છે ? જા. કહે—” દેવી ! નિદ્રાપીન થાઓ. હું પણ ક્ષણવાર નિદ્રા અનુભવું છું. ”

“ તેજ પ્રમાણે નિવેદન કરું છું, સ્વામિન ! ! જય જય ! કુમાર ! ”

* * * * *

ચોવીવાર પછી મંગળપાઠકોએ પ્રાતઃમાંગલિક ગાયું—
ભેરવી.

જનો રે !—

નિદ્રા તાનો ખોસો દાર.

ક રે મિ ભં તે !-સૂ ત્ર

		ભગો રે—	
	અરુણો ઉદય થયો		
ભુવનમાં,			
	ભાનુ ઉદયને કાળ.	ભગો રે—	૧
	પૂર્વે ચળકાટ થયો		
ગગનમાં,			
	ધ્રુવે પ્રકાશની ધાર.	ભગો રે—	૨
	પદ્મ વિકસે કુમુદ		
સૌંદર્યાયે,			
	નાની ધ્રુવે અંધકાર.	ભગો રે—	૩
	પાખી કલરવ કરે		
વન વિશે,			
	જમ કરે છે ઝકાડ	ભગો રે—	૪
	ભગો રે ' ભગો નેનું		
જમનમ			
	રેડ રેડ. રજડાડ	ભગો રે—	૫

પ્રતિજ્ઞા અને પ્રસ્થાન.

ભાઈ ! હવે જરા ઉતાવળા ચાલો.

કેમ ? વખત થવા આવ્યો છે કે શું ?

હા, હા જુઓને, સૂર્ય ડેટલો ચલ્યો છે ? નોડા પહોંચીશું તો જોવાની મઝા નહીં રહે.

હાં હાં, ચાલો, ત્યારે જરૂરી ચાલીયે.

જુઓ ! પેલું દેખાય તે દાનિયકુડ નગર. હવે ધાતું દૂર નથી હો !

• • • • •

ક રે મિ ભ' તે !-સૂત્ર

આપણે દરવાજો તો આવીજ પહોંચ્યા. વાહ ! દિશાઓ તો જાણે ખુશ ખુશ થઈ આપણી સામે મોંઠાં મલકાવી રહી છે ! આ પ્રાતાઃકાળનો દિવ્યપરિમલવાદી પવન ઝાટાને ધીમે ધીમે ગલગલ્લીયાં કરી આનંદમાં નચાવે છે. સૂર્યમંડળને પણ જાણે આજનો દિવસ અહીંજ ગાળવાનું મન થતું હોય તેમ ધીમે ધીમે ચંક્રમણ કરી રહ્યું છે ! ! વાહ ! શી કુદરતની પ્રશ્નતા ! ! ! શી નિસર્ગ-મુદરતા ! ! !

અહા ! લોકોની ચમત્ક્રમતા તો જુઓ ! અપાટાગંધ લય છે, ને આવે છે. જાણે કેટલી બધી તૈયારીઓમાં ગુંથાઈ ગયા હોય તેમ જણાય છે ! ચંદ્રને તો શણગારીને જુદું જ બનાવી દીધું છે ! કે જાણે આ પ્રથમનું ક્ષત્રિયકુંડ જ ન હોય. દેશ દેશાંતરના રાજા મહારાજાઓ, ને પુમારોના રમણાઓથી ચંદ્રે ચીકાર ભરાઈ ગયું લાગે છે.

ભાઈ ! આપણે આ દરવાજો થોડીવાર વિચારો લેઈએ.

જલે, લેઈએ એ કે જોડા હડી દૂરને ગામડેથી ઉનાવડા ઉનાવડા આગ્યા હ.એ; છતાં કેટલો પંથ કાપ્યો, તે જણાયું જ નહીં. તોપણ એના

જ.ત.એ. સંત.એ. મુરીયાં વાળાં અને હર્ષનાદ. "જય જય" રજા સંત.એ. હા કે ?

હા, હા, કેમ નહીં ? એ વાત રાજગઢની પાસે જ
હોય તેમ જણાય છે.

પણ હવે અવાજ ધીમે ધીમે વધારે સ્પષ્ટ થતો જાય છે.

હા. ઓ ! ઈંદ્રધ્વજ આવ્યો ! !

હાં, આવ્યો ? ક્યાં ?

એ દેખાય.

હા, હા. ચાલો ઉભા થઈ જાઓ. હમણાં જ બધા અહીં
પહોંચશે.

* * *

આહાહા ! શો સાર શણગાર્યો છે ?

અરે ! ભાઈ ! જરા આગળ વધવા દો. જોવાનું તો
હવે બાકી છે. સાંભળો—

“ જય જય નંદા, જય જય ભદ્રા.

જય જય નંદા, જય જય ભદ્રા. ”

ભુજો, આ મોટી જબરજસ્ત પાલખી આવે. ગ્રેજી
ની શોભા ? તેની વચ્ચે બિરાજ્યા છે, તેજ “ શ્રી
ધર્માનકુમાર. ”

વાહ, ધન્ય ધન્ય રાજકુમાર ! ધન્ય છે ! !

ચાલો હવે આપણે અહીંથી જ સૌની સાથે જાતી નજીક
હા એ ઠીક છે.

ક રે મિ ભં તે !-સૂ ૩

*

*

*

રાજકુટુંબની રમણીઓ, સાંભળો તો, કેવાં અર્થગં-
ભીર ગીતો ગાય છે !!

એઓની આંખે આંસુ ને મ્હોંએ ગીત છે !!—

૧ મવા ! તમ વિજ્ય મુતી છે નમરી.
મુનાં દેવાં છે નાંદીવર્ધન રા...જ.
મુનાં રે ! છે મંદિર ને માળાયાં.
મુનાં યશોદાનાં દિન રા...ત.....મવા તમે

૨ મવા ! તમે વડમાળી ! ને સૌમાળી !
દાધો લલ્લે પોતેરો પા...વ.
છોટી રે ! મતાં દેવાં કેમ આજે ?
દેવાના યજ્ઞ છે દમ્યુ દ્વા...વ..... મવા તમે

૩ મવા ! ગજ તમાગ અમર શેકમાં.
અનર તમે છે દો ! રા...જ.
નાના... આ નવિ અભિયા ?
૧, યાગે વિનુવન મિતેના જ... ...મવા રાજ

૪ મવા મેરક મવા ને મેરક મવાળી.
નમના છે નામા ને મેળા ના,
નાજવૃદ્ધી ને દુર્ગતની રાજ
કોમળાંબી યુવ નવવજ અ. ૫ મવા મેરક

પ્રતિજ્ઞા અને પ્રસ્થાન.

- ૫ જાયા ! તમે રમનાંતા રંગ મહેલમાં.
શોભનાંતા પડિતોની સમા...જ.
ધડકતાં હૈયાં રે ! શત્રુઓના.
નામ તમારા દશ દિશ વિખ્યા...ત.....જાયા તમે૦
- ૬ જાયા ! બુબ્બે વરસથી તપ તો આદર્શી.
તમે દીધાં છે રે ! વરસી દા...ન.
માત પિતા સ્વર્ગે સિધાવિયાં,
હવે લ્યો છો મેયમ ભા...ર.....જાયા બુબ્બે૦
- ૭ જાયા ! છુપા ન્હાસે સાગી જીવડા,
પથુ તમ અમ આ સહકા...ર;
શાખાથી તેમાં અમને ઘટે ? કે-
એતે તમ દિલના છે શયુગા...ર !.....જાયા છુપા૦
- ૮ જાયા ! મનોરથ છે જગ કલ્યાણનાં,
તો કરજો જગતનું કલ્યા...થુ.
લુગ લુગ જીવો રે ! રાજવી !
એ છે અમ દિલમાંની આ...ચ.....જાયા મનોરથ૦
- “વાહ ! શ્રી વર્ધમાનકુમારનું મહત્વ ! કુટુંબીજનોના
પ્રેમ, ને સમર્પણ ! આપણાં ચે હૈયાં દ્રવી (પાંચગી)
લાય છે ! ! ”
- “શ્રી વર્ધમાનકુમારની મહત્તા એકજ વાક્યમાં કહું ?”
- “અરે ! તમે શું કહેશો ? હું ચે સમજું છું કે—આ
જમાનામાં માનવીની સંસારી સંપૂર્ણતામાં એનો ભેટો

ક રે મિ ભાં તે !-સુ ત્ર

નથી. રૂપ, શુભ, જ્ઞાન, ઉચ્ચ જીવન, અપૂર્વ વ્યક્તિત્વ વિગેરે કોઈ પણ બાબતનો વિચાર કરી દ્યો. ખરેખર, ભારતભૂમિ અમૂલ્યરત્ના છે.

“ભમ્મ, ભમ્મ, હું પણ એજ કહેવાનો હતો. છતાં આશ્ચર્ય તો એ થાય છે કે-આટલી પૂર્ણતા છતાં થી વર્ધમાન-કુમારે જગતમાં તેનો ઉપયોગ કેમ નહીં કર્યો હોય ? રાજમહેલોમાં ને સાદા પ્રજાગૃહોમાં જ માત્ર આમ ને આમ જીવન કેમ શુભરૂપે હશે ? ”

“ભાઈ ! તમારી સમજ બૂઝમરેલી છે. મોટાનાં મનો-રાજ્ય ને મહાત્માકાંક્ષા પણ મોટાં હોય; તેઓની ગંભીરતા આપણાથી કેમ મપાય ?

દરેક દુનિયાની માણસ પોતાની યજ્ઞિ વહેંચણી છે, તેણે સાંચારિક પ્રવૃત્તિમાં ન વહેંચણવતાં, તેઓથીએ તેનો સંમત જ કરી રાખ્યો છે. જગતના આગુ પ્રવાહમાં જગીને વડી જનારા પણ હોય છે. ખરેખર તેમાંથી આજ વિરજ પ્રગટેએ તો બધીજ જગું એકાએક, અને નિમ્નવ કરી પોતાની યજ્ઞિ જગતને કોઈ બધા માનેં દોરવામાં જ વાપરી એકાએક ”

“એ વાત ખરી પણ તેમાંનું જે હમુ તો એમને કહી શકીશું નહીં ”

“ન.જ.એ જ હવે તેઓએના ખરેખર કાર્યોની કહી

પ્રતિજ્ઞા અને પ્રસ્થાન

આત થાય છે. એટલે ચોખ્ખું ધરતીમાં દિગંત વ્યાપી પોતાની વિજય પતાકાઓ કેવી રીતે રોપે છે, તે હવે જ જોવાનું છે. બીજી પણ કંઈ કંઈ શક્તિઓ ધરાવે છે, તેનો પરિચય પણ દુનિયાને હજી હવે જ મળશે ! ! ”

* * *

“અહાહા ! ભારે મોટો વરઘોટો ! મધ્યાહ્ન તો ક્યારના ચે વીતી ગયા. શીયાળો છે. (માગસર વદી ૧૦ [કારતક વદી ૧૦ હાલની]) એટલે તાપ બહુ ન લાગ્યો, ને સાંજ પણ હમણાં જ પડશે.

હવે આપણે બધા જ્ઞાતખંડ નામના વનખંડ પાસે તો આવી પહોંચ્યા છીએ. જીઓને-ઓ પેટું ઢેખાય.

વરઘોડાની આગળની કક્ષાઓ હવે વેરાતી લાય છે, ને વનમાં ચારે તરફ યોગ્ય યોગ્ય સ્થળે વાહનો વિગેરેની ટક લામતી લાય છે. ચાલો, આપણે જરા આગળ પહોંચી જઈએ, ટેક થી વર્ધમાનકુમારની પાસે જ. હં, વધી આગળ. ”

* * *

“હાથ. ભાઈ, જરા વિચારો લેવા દો, બહુ બીડ; મુસ્કોડીએ આવી પહોંચ્યા ! ઉભા રહો, હવે શું થાય છે, તે જોઈએ. ”

ક રે મિ ભં તે !-ગૂ વ

“અહાહા ! શી મેઢની!! સહસ્ર કિરણો વચ્ચે-વાહ-
ળાંએ અનાવૃત-સૂર્યમંડળ જેવા, વસાવંકાર રહિત શ્રી
વર્ધમાનકુમાર આ મેઢનીમાં કેવા ચોગ્ગે છે ! ! !

લુઓ, લુઓ, પંચમુદ્રિ લોચ પદ્મ સ્વહસ્તે જ કરી
નાંખ્યો ! અહાહા ! ! અરે એ તે હસે છે કે ચોકમાં છે ?
ઉત્સાહમાં છે કે ચિંતામાં ? કાંઈ જણાય છે ? કેવી અપૂર્વ
ગંભીરતા ? ! એણે શું ધાર્યું હશે ? આ મહા પુરૂષ જગ-
તમાં કેવો બાગ ભજવશે ? ખરેખર કંઈ કશી શકાતું જ
નથી. ”

“ અરે ! પણ તમે શા વિચારમાં પડ્યા છો ? ”

“ કેમ શું છે ? હું તો આ મહાપુરૂષની અગાધતાનું
માપ કાઢવા મચું છું. ”

“અરે શું. ‘ શું છે ? ’ તેઓ કાંઈ જાણવાની નૈયારી
કરના હોય એવો જાણ થાય છે. જાંતળો, અરાખર ખાલથી
હંતળો. લુઓ આવી મેઢની તો શાંત થઈ ગઈ. એ મહા
ગંભીર પુરૂષનો એકેએક ચપ્પ નિહાય જારે અર્થસૂચક
હોયો એકેએક મારે ખરખર સંજોગો ! ! ”

“ હા, ખરખર અમ ઉચ્ચી અંતર્યા સંદેશ ઉપ-
સિંહ હાય એવી જાંતળો, જાંતળો, તેઓથી કંઈ જાણે છે. ”

करेमि भंते ! सूत्र

अथवा

भगवान महावीरनी महाप्रतिज्ञा.

“ नमो सिद्धाणं ”

“(१) ‘करेमि सायाइयं.’ } (३) ‘जावज्जीवाए
(२) ‘सावज्जजोगं पच्चखामि— } पज्जुवासामि’

—तिविहं ति विहेणं—

—^३मणेणं, ^२वायाए, ^३कायेणं;

^१
न करेमि,

^२
न कारवेमि,

^३
करंतं पि अन्नं न समणुज्जाणेमि.];

(४)—तस्स—

—पट्टिमामि,

—निदामि,

—गरिहानि. ’

(५) * अप्पाणं बोसितानि. ’ ”

ક રે મિ ભં તે !-સૂ ત્ર

“ પલ્લુ ચાંભળો—”

“ મહારાજા નંદિવધોન દેવ ! કાકાથી મુદર્યાન પ્રભૂતિ
વહિવ રાજકુટુંબી વર્ગે ! પૂજ્ય કુલપુદ્ધ માતાઓ ! દેવી
યશોમતી ! રાજકુલિતા પ્રિયદર્શિના ! મંત્રીશ્વરજી ! ક્ષત્રિય-
કુલવાસી માન્ય નગરજનો ! અને નગર-નારીઓ !

અમારો જીવન પ્રવાહ આજથી હવે આ મહા પ્ર-
તિજ્ઞાને લીધે જીવીજ દિશામાં વહી ચુક્યો છે, છતાં સ્થા-
નાન્તર માટે પ્રયાણ કરતાં પહેલાં, કદવને અનુસરી આપ
સર્વ સન્નિવેશી, અમારા આ કાર્યમાં તન્મય થવાને,
અનુમતિ ઇચ્છીએ છીએ.”

પ્રેમાયુ ખાજી આખી મેદનીએ—

“ જય જય નંદા ! જય જય ભદ્રા !

જય જય નંદા ! જય જય ભદ્રા !

જય જય નંદા ! જય જય ભદ્રા !

ચિરં નંદ ! ચિરં જય ! ” એવો વચનતેરી પ્રચાર કર્યો

કુલપુદ્ધાઓ આરંભેલા આપણા આગમ આવી—

“ જુર ! નમે જયદા જય પામે !

જુર ! નમે ભદ્રા વિજય પામે !

જુર ! નમે જયદા કન્નડ પામે !

પ્રતિજ્ઞા અને પ્રસ્થાન

પુત્ર ! તમે સર્વદા કલ્યાણ કરો !

પુત્ર ! તમારા માર્ગો સદા શિવ હો ! મંગલમય હો !
કલ્યાણમય હો ! આનંદમય હો ! ”

આખી મેઢનીએ ભક્તિમય અંતઃકરણમાંથી આશી-
ર્વાદનો અસ્ખલિત પ્રવાહ છોડ્યો.

“ આયુષ્માન્ ! વર્ધમા—પૂજ્ય સ્વામિન્ !.....
ચિરં નં.....” એ શબ્દો ઉચ્ચર્યા ન ઉચ્ચર્યા ત્યાં તો
મહારાજાશ્રી નંદિવર્ધન દેવ મૂર્છા પામ્યા, અને હાથ છુટા
મૂકી દૃષ્ટિ નાસિકા પર સ્થાપી શ્રી વર્ધમાન સ્વામિએ
પ્રયાણની શરૂઆત કરી.

“ અરે ! ઓ ! બંધુ ! વર્ધમાન ! તારા મુધાસ્રાવી
અંગસ્પર્શ અને વચનામૃત હવે શું દુર્લભ થયા ? બંધુ ! શો
આ હાતે દાર નિરોપ ? ઓ સ્વામિન્ ! કરુણાસાગર !
મારો પલ્લુ ત્યાગ ?.....” ઇત્યાદિ વાક્ય પરંપરાથી, દૂર
દૂર વહી જતા પ્રવાહી બધુની પાછળ પહોંચી ચક્રે ત્યાંમુખી
દૃષ્ટિ લંબાવી લંબાવી, મહારાજા નંદિવર્ધન દેવ અમૃત દ્વારા
બાળે કરુણરસ વર્ષાવી આખી મેઢનીને નવરાવી રહ્યા.

• • • • •

“ અહા ! કેવી નિર્દયતા ! ”

“ અરે ! અશ્વત્થ દયાના સાગર પર નિર્દયતાનો

ક રે મિ ભં તે !-શૂ ત્ર

આરોગ્ય ન હોય. પણ જુઓ, એ બાથ, દર્શન કરી લે
હમણાં જ થોડા વખતમાં અદૃશ્ય થશે. ”

“ હેં ! ક્યાં જશે ? ”

“ સીધેલી પ્રતિજ્ઞાનો નિર્બંધ કરવા. ”

“શું તેને માટે આમ આ રાજકુમારને રખડવું પડશે ?

“ એ બધા વિચાર પછી જુઓ, અદૃશ્ય થાય છે
દેશાં દર્શન કરી લે. ”

“ જમો, સમજાવો ભગવંતો સિરિમદાવીત્વદ્વમાણ
નિગસ જમો જમો ”

“ શું આપણે તેઓની પાછળ તેમના જેવા ચર્ચ
જઈ શકીએ ? ”

“ અરે ! આપણું એવું બાળ્ય ક્યાંથી ? ”

પ્રભુ ધી મહાવીર સ્વામિની સ્તુતિ.

(ગદ્ય રૂપે લખેલ)

જે.કે.

સિ.સી. ૧૦૫૦ ૨૦૦૦ ૩૦૦૦

૪૦૦૦ ૫૦૦૦ ૬૦૦૦ ૭૦૦૦

૮૦૦૦ ૯૦૦૦ ૧૦૦૦૦ ૧૧૦૦૦

૧૨૦૦૦ ૧૩૦૦૦ ૧૪૦૦૦ ૧૫૦૦૦

પ્રતિજ્ઞા અને પ્રસ્થાન

જાલ હૈં ધરે બહુ નમ પણે
મુખ દેવ દુહલ, ધરે જ ખમે.
સ્વકરે જટ લોચ કરે જ શિરે,
પણ કાંઈ નહીં હરે અરે.
સહુ સાંત થયા, મુણુ જો વત લે.
કરે થોજ કરી સહુ સિદ્ધ નમે.

૨

[પ્રતિજ્ઞા]

“ મુજ આત્મ વિકાસ કરીશ સદા,
હરે એક પલે ધરિ તત્પરતા.
મુજ સાધ્ય વિશે થઈ કાંઈ નરે,-
મન વાચ સરીઠ તણી મરિયે-
પ્રકૃતી; જટ દૂર કરીશ વળી-
જસ ! જવ સરોસટ પત્ન કરી. ”

૩

૪

શિખરિણી.

[પ્રવાણ]

મહાવીર સ્વામી ! પ્રભુ ! જગન ઉદ્ધારક ! વિભુ !
કરી યા નૈવારી તણસમ તજ નાય ! સપજું !
ઉમા હૈં આશાને સમગ્ર નવને પાન કરતાં,
દયાનીની દષ્ટિ અમ ઉપર ફેંકે તદ્વત્તાં.
અને ' એ ' એ આત્મા, પવન સમ નિર્મલન સદા,
નમે, નમે, સ્વમે, સ્વ, પર પર વિશે સમ બની;
પદાટની ખાંડે, શિખરપર ને જંગલ મહી,
હરે હે મોહની આગિરિ યી પીરજ ધરી.

૧

૨

કે રે મિ ભં તે !-મૂ વ

પાઠ રચના પ્રમાણે સૂચનો સમ્બંધાર્થ.

“ સિદ્ધોને નમસ્કાર. ”

- “૧. ‘હું સામાયિક કહે’ જુ” [આ અનુયી] [આ જોને પ્રતિજ્ઞાઓ]
- પ્રતિજ્ઞાને મારા આત્મ વિશ્વાસમાં ૩. ‘મતવ ઇવ
- પ્રમતિ કહે જુ.] મુધી [ઇવન પર્વત,
- [સ્વનાત્મક-વિધાનાત્મક પ્રતિજ્ઞા] ને મરજાંત કહે પખ]
૨. [ત્યા] ‘સર્વ સાવજ યોગનો ત્યાગ પાળું’ જુ. ’
- કહે જુ- [અર્થે
- [નિરોધાત્મક-ત્યાગાત્મક પ્રતિજ્ઞા]
- [સાવજયોગનો ત્યાગ નીચે પ્રકારે—]
- વજ્ર રીતે, વજ્ર પ્રકારે—
- [મન, વચન, કાયાથી;
- [ન.વ.વ.વ.] ન કહે.
- “ ન કહે જુ,
- “ કહેનારે બીજાને સમ્મન પજ ન થાકે.]
- [મર્ક મતા ન.વ.વ.વ.થી મરિના પ્રકાર—]
- ૬-ને [ન.વ.વ.વ.]—
- પી-પાંડા કહે [અનિશ્ચયી મરિ કા] જુ.
- ને નિન્દુ [અનિશ્ચયી મરિ કા] જુ.
- ને-નન્દુ [અનિશ્ચયી મરિ કા] જુ.
- ને નન્દે અનિશ્ચયી મરિ કા.
૭. ‘અન્ય અન્યને’ [અનિશ્ચયી મરિ કા] નવનનો, ને
૧૦. ‘વનને’ [અનિશ્ચયી મરિ કા] નવનનો, ને
૧૧. ‘વનને’ [અનિશ્ચયી મરિ કા] નવનનો, ને

૪

ભાવાર્થ અથવા મનોદશા.

૧.

“ સિદ્ધોને નમસ્કાર. ”

“ સિદ્ધ થવું-પૂર્ણ થવું: એજ માટે અંતિમ ધ્યેય છે-અંતિમ કર્તવ્ય છે. એજ મારો પરમ આદર્શ છે.

હવે હું અસિદ્ધ છું-અપૂર્ણ છું, તેથી જ જેઓ સિદ્ધ છે-પૂર્ણ છે, તેઓનું સ્મરણ કરું છું-ધ્યાન કરું છું. તથા, સ્તુતિપૂર્ણ ભાવાભી કર્યોજન અને મસ્તકનમન દ્વારા તેઓ તરફ મારા તરફની નમ્રતા દર્શાવું છું.

કે દે મિ ભાં તે !-શૂ ત્ર

ત્યાં હનિયાદારીની પૂર્ણતા પૂરી થાય છે, ત્યાંથી જ આજે મારું કર્તવ્ય શરૂ થાય છે. કાળજી કે-હું પૂર્ણ થવા ઇચ્છું છું-સિદ્ધ થવા ઇચ્છું છું. તેથી હું પૂર્ણ-સિદ્ધ થાઉં ત્યાંમુખી તેઓને મારા આદર્શ તરીકે ગણું છું. એટલે હવેથી તેઓના પ્રજ્ઞિધાનમય જાગી રહું છું. ”

૨.

૧. “ હું સામાયિક કદં છું. ”

“ અનંત જાગૃતી પરંપરા પસાર કરી, અને મારી દૃષ્ટિ સમગ્ર થવા પછી પણ કેટલાક જાગૃત મેં પસાર કર્યાં, તેને પરિણામે આજ મુખીમાં મારામાં સ્વાભાવિક આત્મવિકાસ એટલો થયો છે, તે તો કાલન જ શક્ય-તેમાંથી એવંચારા નિકળે થાય, એ તો આશ્ચર્ય. પણ તેમાં પ્રતિફલે વધારો થતો રહે, ને આત્મવિકાસનું એકેએક પગથિયું પ્રતિફલે મહત્તમપલે ચડતો જ માડું. તેથી દીને, અન્નિમ સાધ્ય જે નિહત-પૂર્ણતા તે પૂર્ણ-સિદ્ધ ન થાય ત્યાંમુખી આત્મવિકાસના નવામ પગથિયા પેન-પૂર્વક જ નડવાની શરૂઆત કરવાને હું આજગલે જ પ્રતિજ્ઞા કરું છું. ”

કાળ કે-જનના ઉદ્ધારના વડતા ઉત્તરના અનેક કાળજી છે, અને તે તે કાળજી (પગથિયું) નડવાના વડતા પણ અનેક છે. આજ-કાળે તેના પ્રાથમિકમાં પ્રથમ નિઃ પિત્ત-પદ્ધતિને અનિન વિદ્યુત મુદ્ધેનં વિદ્યુતની

ગ્રીડીના અનેક પગથિયાં છે. અને તે દરેક પગથિયા પર ચડવાને સાધનો પણ ચડતા ઉતરતા ક્રમના અનેક છે. 'તેમાંનું આ સામાયિક અંતિમ અને સર્વોત્કૃષ્ટ સાધન છે. સર્વ સાધનોનું શિરોમણિ સાધન છે. અને દુનિયાદારીના કર્તવ્યો અહીં પુરા થઈ, આત્મવિકાસનું કર્તવ્ય અહીંથી શરૂ થાય છે. માટે હું તે સામાયિક એટલે આત્મવિકાસના પગથિયા ચડવાની શરૂઆત કરવાને પ્રતિજ્ઞા કરું છું.

ખીલત સામાન્ય કર્તવ્યો—નીતિ રીતિની ઉત્તમતાનો આધાર પણ આ સાધન ઉપર જ છે. કારણ કે—જેટલી આત્મશક્તિ—જેટલો આત્મવિકાસ તેના પ્રમાણમાં જ ખીલત સાધનો ફગ આપી શકે છે.

તેથી અન્ય સર્વ કર્તવ્યો, ભાવનાઓ, વિચારણાઓ, અને સાધનોને બાળુ પર રાખીને સામાયિક કરવું [પ્રતિ-દાણના આત્મશુદ્ધિના વધારામાં તત્પરતાપૂર્વક લાગી જવું] એજ વધારે ઉચિત છે, એજ પ્રસંગ પ્રાપ્ત છે. અને આત્મવિકાસમાં ઉપયોગની ખીજી યોગ્ય સામગ્રીને પણ સામાયિક જ ખેંચી લાવશે.

આ સળગી માંડીને હવે પડીના મારા જીવનનું આ જ મુખ્યમાં મુખ્ય કર્તવ્ય છે, અને રહેશે.

માટે જ જગતમાંની અન્ય સર્વ પ્રતિજ્ઞાઓ કરતાં આ પ્રતિજ્ઞા મહાકર્તવ્ય છે, મહાપ્રેષ છે, સર્વોત્કૃષ્ટ છે,

કે કે મિ ભં તે !-સૂ ત્ર

અર્થોત્તમ વિકાસમાર્ગ છે. એમ અમણને હું તેનો સ્વીકાર કરું છું. ”

[આ રચનાત્મક-વિધાનાત્મક-પ્રતિજ્ઞા]

૨. “સાવધ યોગને પ્રત્યાખું છું-દર ધકકેતું છું-તમું છું.”

“ હું એ સામાયિક જેવા પરમ કર્તવ્યમાં આજીવન રોકાયેલો હોવાથી ખીણ કોઈ પણ જાગત તરફ ધ્યાન આપવા હચ્છતો જ નથી.

અજવિચાર અને અનેક પ્રકારની ઘટનાઓથી ભરપૂર આ જગતના કોઈ પણ જનારની અસર મારા પર થવા જ નહીં દઉં, કોઈ પણ જાતની અવરમાં દોરવાઈ નહીં જાઉં.

માન સામાયિક રૂપ કર્તવ્યમાં વિધાનક એવી [સાવધ યોગની] કોઈ પણ નાનામાં નાની પ્રવૃત્તિને હું દ્વંદ્વ મુખવા માનું છું. હું તેનાથી દૂર રહેવા માનું છું. (પચ્ચ-કામલિ)

અનન્યવિધાનના નાનંત્ય પ્રવાહ કરનાં અને જે જે વિચારક કેદનિભો પેકનરી હોય, તેનું નરેખડં મુગ તો નવ જસન. અને કે.વન્ટી પેક. કેદનિ-કિયા જ છે તેનું જ નાન ના.વે.કે.વે. કે જે ના.વે.કે.વે.ના-અનન્યવિધાનમાં વિચારક છે

વે.વ. ૧૦ ને.વે. ને.વે. ૧. ૬ પા.વે. ૬ ને.વે. ૧૦

મારા સાધ્યની આટે ન આવે, સાધ્યના માર્ગમાંથી મને મ્યુત ન કરે, આટે રહેતે દોરી ન જાય, તેની પુરેપુરી સાવચેતી રાખીશ. હું જાતે તેની પ્રવૃત્તિમાં જિલ્લકુલ ભાગ નહીં લઉં.

અને તે એટલે સુધી કે-ખીજા કોઈને પણ મન, વચન, અને કાયાની પ્રવૃત્તિમાં સીધી કે આડકતરી રીતે ગ્રેરીશ તો નહીંજ, પરંતુ કોઈ સ્વયંપ્રવૃત્ત થયેલ હશે, તોપણ તેમાં તેને માનસિક સમ્મતિ પણ આપીશ નહીં. અર્થાત્ તે તરફ સંપૂર્ણ ઉદાસીનતા જ રાખી, તે તરફ જરા પણ લક્ષ્ય નહીં જ આપું.

મારા સાધ્યમાં આગળ વધતાં વચ્ચે આવનારાં સર્વ વિદ્યોના મૂળભૂત-ગીજભૂત આ વિદ્યોને આવી રીતે સર્વથા દૂરજ રાખીશ, રોકીશ, અટકાવીશ, દૂર ધકેલીશ, ને મારા સાધ્યમાં આગળને આગળ વધે જઈશ. ’

[આ નિષેધાત્મક-ત્યાગાત્મક-પ્રત્યાખ્યાનાત્મક પ્રતિજ્ઞા થઈ.]

એટલું જ નહીં પણ—

૩. “ ઉપરની જન્ને પ્રતિજ્ઞાઓ, જાવજીવ સુધી-મરણ પર્વન્ત પાળવા માટે સ્વીકારું છું, માટે જાવજીવ સુધી પાળીશ. ”

“ આ જન્ને પ્રતિજ્ઞાઓ એકજ પ્યેયની સિદ્ધિ માટેની

જુદી જુદી બાજુઓ છે. તેથી મારા એ ધ્યેયમાં હમ્મેશને હમ્મેશ એક પણ ક્ષત્રુ ગુમાવ્યા વિના આગળ ને આગળ વધીય. પ્રયાજુની ધારા કહો પણ તુલવા નહીં હઉં.

નાની કે મોટી, અંદરની કે બહારની, હરેકેહરેક મુશ્કેલીઓને વટાવીય, તેથી હારીય નહીં, અગપૂર્વક મથન કરી તેઓથી બચીય, ને અસ્થાવિન રીતે આગળ ને આગળ વધીય. હનાય નહીં યાઉં, કંટાળીય નહીં, હરાદાપૂર્વક તેને છોડી પણ નહીં હઉં. કારણ કે આ બન્ને પ્રતિજ્ઞાઓ મારા હવ સારે છે. પહોંચેથી જ પુરેપુરો વિચાર કરીને જ સ્વીકારેલ છે. મન્યાંન કષ્ટે પણ તેનો નિર્વાહ કરીય. અને તેના નિર્વાહ ખાતર આવી પડતી ત્રણ મુશ્કેલીઓને હરાદાપૂર્વક માથે ઘેટારી લેઈય. પણ માથે સિદ્ધ કરવાનો પ્રયત્ન નહીં છોડું તે નહીંજ છોડું.” [ત્યજ હવં પશ્ચાત્તાપમિ]

‘હવેની બન્ને પ્રતિજ્ઞાઓમાં અત્યંત મૂલ્યવાન છે.’

જ. “ તે-મને બંને દુઃસ્વપ્ન, તે-ને ખાતર કરનાર મ હીય, એટલુજ નહીં. પણ વધારેના વધારે ખાતર કરનાર છે, એમ મ હીય. ”

પ્રશ્ન કે. જી. અનિવાર્ય પ્રવૃત્તિ કે જે જીવનની સાનસા હતા. તેનેતેને દુઃસ્વપ્નને કે તુર્પૂર્વક મનન કરવા હતાં. પણ કે જેનેતેને હવેજીવનના આ જીવનના અનિવાર્ય તરફ પડે જનનના અવશ્યકને કારણે કે જે સ્વપ્ન કે તુર્પૂર્વક ખાતર

અસર કરી દે, અને તેવી અસર જ્યારે જ્યારે માલુમ પડશે કે તુરત સાવચેતીપૂર્વક તેને (સાવધયોગને) ખંખેરી નાંખીશ, તેથી દૂર ખસીશ, તેની ખરાબ અસર સાફ કરી નાંખીશ, અને વધારે બગરિત બનીશ.

સાવધયોગની યર્ષ ગયેલી સ્ટેજસાજ અસરથી પ્રતિક્રમીશ, પાછો ફરીશ, વધારે સાવચેત બનીશ, અતિ-ચાર પ્રસંગે શુદ્ધ યર્ષશ, ને સાધ્યમાં આગળ ને આગળ ધપીશ.

અર્થાત્—આત્મવિકાસમાં અનાવશ્ય શરીરની કે વચનની સત્ કે અસત્ કોઇ પણ જાતની પ્રવૃત્તિ યર્ષ જાય, તથા કામ, ક્રોધ, લોભ, મોહ, રોગ, શોક, ભય, પ્રેમ, માન, અપમાન, લાલચ, રાગ, દ્વેષઃ વિગેરે આત્મવિકાસની વિરોધિની માનસિક લાગણીઓ તરફ સંયમ રાખવા છતાં કદાચ દોરવાઇ જવાય, સ્ટેજસાજ પણ દોરવાઇ જવાય, કે તુરત વિશેષ ને વિશેષ સાવચેત બની તેની શુદ્ધિ કરી નાંખીશ, તેથી પ્રતિક્રમીશ. [તરત પડિક્ષમામિ]

કદાચ સ્ટેજસાજ સાવધયોગની અસર યર્ષ જાય, અર્થાત્ અતિક્રમ યર્ષ જાય, તો તેને નિંદી નાંખીશ. અને કદાચ તેથી પણ વધારે અસર યર્ષ જવાનો પ્રસંગ પ્રાપ્ત યર્ષ જાય એવું લાગશે, અર્થાત્ વ્યતિક્રમ યર્ષ ગયેલો લાગશે, તો તેને ગર્હીશ, વધારે નિંદીશ. અને મારા કર્તવ્યમાં આગળ વધીશ. ” [નિંદામિ, ગર્હિદામિ]

પ. “ તે ખાતર બહિરાત્માનો લ્યાગ કરું છું. ”

“ હું હિમ્મતપૂર્વક કરું છું કે તે પ્રતિજ્ઞાના પાલન ખાતર મારા બહિરાત્માનો (શરીરના મમત્વનો) સર્વથા લ્યાગ કરું છું. અથવા મારા આત્મની સિદ્ધિમાં સમર્પી દઉં છું. મારે તેની સાથે કરી લેવા હેવા નથી.

આગળપચાસ પ્રકારમાંથી કેાઇ પણ પ્રકારે થઇ જતી સૂક્ષ્મમાં સૂક્ષ્મ સાવધ પ્રવૃત્તિના પ્રતિક્રમણ, નિન્દા અને ગદા કર્યા છતાં, સામાયિકની વિશેષ પ્રગતિ માટે, વિશેષ વિમુદ્ધિ માટે અને સાવધ પ્રવૃત્તિના ખીજનૂન પૂર્વના કોર્મોના નાશ માટે આજથી જ સદા પ્યાનમાં લીન રહું છું, તે એટલે તુષી કે-શરીરની કેાઇ સૂક્ષ્મ વિદ્યુતિ પણ તેમાં આટે આવી શકે જ નહીં જેથી કે-અમરિથતિક શિવાયનો ઉત્ત કે ન્દિયે આવેનો શ્વાન, ખાંચી, છીક, આડકાર, બગાનું, ચકરી, વનન, શરીરનું કે અંગેનું ફરકતું વિગેરે. અને કદાચ આટે આવી જશે, તો તેથી પ્યાનના બન મળે ફરીફરીને પ્યાનના લીન થઇશ. અમારે મારી શબ્દશબ્દ કિ નથી છે, છતાં એનું એક કાં ફરીફરીને કરતું પડે, તે નિર્મળતા છે, અને તેણે અર્જનના રોકાવટ થાય છે એમ જાણીને બહુબહુ બન, વચન અને કાયાને એટલી જાણી દા તુષાં કાળજીકાં કાળજીકાં નાનાં કાળજીકાં કરું છું કે બન કરીને તેણે વિદ્યુતિ દેખાવજ ન થાય તેથી રીતે કદા કાળજીકાં ને તેણે પ્યાનના એક થકે નું, અને તે નાનાં

અહિરાત્મ ભાવનો ત્યાગ કરે છું.

તેનું (અહિરાત્માનું-શરીરનું) ગમે તે થાય-તે કુવા-
માં પડે, તેમાં શૂળો ભોંકાય, તેના પર આગ લાલુકલી
હોય, તે ત્રિહના મ્હોંમાં જઈ પડે, કે તે સેવકથી સેવાતું
હોય, તોપણ તેની પરવા કરીશ નહીં, પણ કેવળ મારા
સાધ્યને જ વળગી રહીશ.

ભૂખ પણ ઈરાદાપૂર્વક જ સહન કરીશ. તરસ પણ
ઈરાદાપૂર્વક જ સહન કરીશ. અરે ! કોઈ પણ ક્રિયા-જેવી
કે-જાગરણ, જામણ, મૌન, ધ્યાન, ઉભા રહેવું, ચાલવું, જો-
સવું વિગેરે વિગેરે તથા શરીરની અનિવાર્ય જરૂરીયાતોના
રોકાણ કે પ્રવૃત્તિ : એ સર્વ વિચારપૂર્વક જ-સહેતુક જ
કરીશ.

એટલું જ નહીં પણ, તેઓને મારી સાધ્ય સિદ્ધિના
અંગમૂલ બનાવી દઈશ-તેઓની પ્રવૃત્તિનો પ્રવાહ પણ
સામાયિક તરફ જ વાળી દેઈશ. દાખલા તરીકે—

જ્યાં મુધી મારા સાધ્યની સિદ્ધિમાં રખડના થતી
માત્રમ નહીં પડે, ત્યાં મુધી કોઈ એક સ્થાને ધ્યાનમાં
(સામાયિકમાં) લીન થઈને બેઠેલો કે ઉભો રહેલો હું
ભૂખ, તરસ કે નિદ્રાની બિન્દુરૂપ પરવા જ નહીં કરું.

અને જે શબ્દ મને એમ જણાયે કે ‘હવે આ ભૂખ,
તરસ, નિદ્રા, આ સ્થાન કે બીજા કોઈ પણ સંબોધને અને
કંઈક રખડના કરે છે, સાધ્ય સિદ્ધિમાં કંઈક આડે આવે

છે. તે જ, તે વખતે સખલના પુરતા જ તેને દૂર કરીય. તેને દૂર કરતી વખતે પણ તે સ્ત્રીધી કે આડકતરી રીતે સાધ્ય સિદ્ધિમાં આડે આવી ન લાય-સાવધયોગ સે-વાર્ધ ન લાય-તેની પુરેપુરી કાળજી રાખીય-અને સાધ્ય સિદ્ધિમાં મદદગાર થાય તેવી રીતે ને સેવકા પુરતાજ સેવેલા, તેનો પ્રવાહ આ નરક વાળી દેવાને સુદીય નહીં. અર્થાત્—આદાર, વિદાર, નિદાર કે નિદામાં પણ મારા સાધ્યનો અખંડ પ્રવાહ ચાલતો જ રહેશે માટે મારા બહિરાત્માના અન્યથા ઉપયોગનો ત્યાગજ કરું જું. ”

[અખાળું પેશિરામિ]

“ આ પ્રતિજ્ઞાઓ હું કોઈના કંઈવાળી, કીર્તિશોભથી કે સ્વર્જના મુખેની કંઈવાળી, સ્પર્ધા કે પરાજિતવળીકાંસાથી નથી લેતો, પરંતુ-સ્વયંજુદ થઈને-તેને સત્યમાં સત્ય મેલણે ઉપાય અનુષ્ઠને-હું આ પ્રતિજ્ઞાઓ કરું જું. ”

“ વળી મારી આ પ્રતિજ્ઞાના ઉચ્ચારમાં નવ કિયા પદોનો ઉપયોગ કર્યો છે. અને તે દરેક કિયાપદોનો જાન્યન કાળ, પડેકો પુકા એક વચનનાં પ્રયોગ કર્યો છે. જેમકે—

હરંચિ, વશકરાચિ, ન હરંચિ, ન હારંચિ,
ન મન્નુવાનાચિ, ગદિહનાચિ, નિન્દાચિ, મરિરાચિ,
રોંનિરાચિ.

તેમ હું એવ રચક કે—

મારે કોઈની મદદની જરૂર નથી, હું એકલો જ-બીલે જ-કેવળ સ્વાધ્યાસીપણે જ મારી પ્રતિજ્ઞાનું પાલન કરીશ, અને તેનો પાર પામીશ, તેના પરિણામ સુધી પહોંચીશ.

તેમ જ, આજથી માંડીને કોઈ પણ દિવસે- અરે ! કોઈ પણ ક્ષણે-મને પૂછવામાં આવે કે—

“ તમે શું કરો છો ? ”

ત્યારે પણ હું જવાબ આપી શકું કે—

“ અત્યારે પણ સંભવ પ્રમાણે ઉપરની નવેય ક્રિયાઓમાં લાગેલો છું. ”

ઘોડીવાર પછી પણ મને પૂછવામાં આવે કે—

“ તમે શું કરો છો ? ”

ત્યારે પણ એજ જવાબ હોય.

પરંતુ જો હું કોઈ પણ ક્ષણે પ્રમત્ત બનેલો હોઉં, તો મારાથી તે પ્રસંગે વર્તમાનકાળમાં જવાબ નજ આપી શકાય કારણ કે-તે વખતે મારી તે ક્રિયાઓ ચાલુ નથી. તે વખતે તો મારે નીચે પ્રમાણે જ જવાબ આપવો જોઈએ.

“ હું એ નવેય ક્રિયાઓમાં લાગેલો હતો. અથવા હવે લાલુ છું, અર્થાત્ લાગીશ. ” એવો જવાબ આપવો પડે.

પરંતુ વર્તમાનકાળનો પ્રયોગ કરીને હું એ પણ સૂચવવા ઈચ્છું છું કે-નૂતનકાળ કે ભવિષ્યકાળને લગતા જવાબનો સંભવ જ રહેવા રીધા વિના, જે વખતે મને પૂછવામાં આવે તે-વર્તમાન-કાળે પણ મારી પ્રવૃત્તિ ચાલતી જ

६ र मि लं ते !-अत्र

હોય, અર્થાત્ આજથી માંડીને હોઇ પણ એવો ક્ષણ નહીં
હોય કે જેમાં હું પ્રમત્ત હોઉં. એવી રીતે આ પ્રતિજ્ઞા
પાળવાની મારી તૈયારી છે. એમ બાર મૂકીને હું સૂચવું છું.

અર્થાત્ મને જ્યારે પૂછવામાં આવે ત્યારે તે વખતે
પણ હું વર્તમાનકાળના પ્રયોગ સહિત જ જવાબ આપી
શકું કે—

“ હું સામાયિક હું હું, સર્વ સાવધયોગનો ત્યાગ
હું હું, વિગેરે, વિગેરે. ”

५५ रु५५-

१ आरम्भविधानं कुर्यात्,

૨. સાવધાનગતે દૂર દરવા

૩ કદાચ, સારવયોગ્યતા પ્રવૃત્તિ થઈ જાય તો તેની મુદ્દિ
કરી જાય, અને

૪ વાગ્યે આ મુખી આ પ્રવિજાએ પાડવા ચરીર વિન-
 રેન્દ્રે પરવા ન કરી [તપ, પ્યાન વિનરેન્દ્રે આમાં સમા-
 વેલ દ.૪ પે.]

મેઝે રાજકુલ મેઝા માસા રમે પડીના જીવનના
 બા મ.રે જા.વ મ.ર.વ.કે કાંબો.જ પ્રતિજ્ઞ યાવવાની.પે
 રાજના નજી રૂ.૪ છે ૧.૧૧ રૂ—

ଏ ପ୍ରତିଷ୍ଠା, ବିଚାର ଏବଂ ବିଚାର ଏହି ଅନୁସାରେ
ବିଚାର ହେଉଛି

निदामि, अतिदामि, मे निदामि, अतिदामि
 एक एक एक एक एक एक एक एक एक एक

ભૂત કરવાથી ચાર આવશ્યક કર્તવ્યો તરી આવે છે. ”

સામાયિક નિષ્ઠ પુરુષ:

[રાગ—આશાવરી—ગૌડી]

અવધૂ નિરપેક્ષ વિરલા કોઈ,	
દેખ્યા જગ સહુ જોઈ.	અવધૂ૦
સમરમલાવ ભલા ચિત્ત જાકે,	
થાપ ઉથાપ ન હોઈ,	
અવિનાશીકે ધરણી બાતાં	
જાનેંગે નર સોઈ.	અવધૂ૦
રાવ-રંકમેં બેદ ન જાને,	
કનક-ઉપલ સમ લેખે;	
નારી નાગનદી નહીં પરિચય,	
તે શિવ મંદિર દેખે.	અવધૂ૦
નિ-દા-સ્તુતિ શ્રવણ સુણીને	
હર્ષ-શોક નવિ આણે;	
તે જગમેં જોગેશ્વર પુરા,	
નિત્ય ચડતે ગુણદાણે.	અવધૂ૦
ચન્દ્ર સમાન ઔમ્યતા જાણી,	
સાવર સમ મંજીરા,	
અપ્રમત્ત બારંડપેરે નિત્ય,	
સુન્દરિ સમ મુચિ પીરા.	અવધૂ૦
પંકજ નામ ધરાવ, પંક શું	
રંદન કમલ શિખ ન્યારા.	
ચિદાનંદ જૈતા જન ઉત્તમ,	
સો સદિબાણ પારા.	અવધૂ૦

અનુભવની ઔરાણ પર.

“ તે કાળે, તે સમયે, સમય [ગિચર] અનુભવ
 માનવના નિદિગાની ૧૬ દયમ [ગુજરાતને દિગાને-કાલક
 ૧૬ ૧૦, ની સમયે, નદાકિગિયા સમય, પૂજ્ય સદિગાની
 ૧૬ સમયે સમયે તે સમયસમયે માનવ ખંડ સમયસમયે સિ
 દાસ ૧૬ સમયે સમયે સમય સમય સમયે સમયે સમયે
 સમયે સમયે સમયે સમયે સમયે સમયે સમયે સમયે ”

“ સમય સમયે સમયે, સમય સમયે સમયે સમયે ”

“ — સમયે ! સમય સમયે સમયે સમયે સમયે
 સમયે સમયે સમયે સમયે સમયે સમયે સમયે સમયે ”

જાની કડકડતી એ ટાઢ ! અને રાજકુમારનું કોમળ એ શરીર ! ! ”

“ છતાં, મને તો એક જ વાતનું આશ્ચર્ય થયા કરે છે કે—તેમણે પોતાનો જીવન વ્યવહાર શી રીતે ચલાવ્યો હશે ?

સામાન્યમાં સામાન્ય પશુ-પક્ષિ જેવા પ્રાણીને પણ રાજ નિયમિત ખોરાકની આચ્છામાં આચ્છી જરૂરીયાત રહે છે જ. ઉપરાંત, નિદ્રા કે આરામ લેવા, ટાઢ, તાપ અને વરસાદથી બચવા, તથા ખહારના હુમલાઓથી બચવા કોઈ પણ જાતના આશ્રયમૂલ નિવાસ સ્થાન વિના ચાલી શકતું જ નથી.

ત્યારે આ તો માનવ છે, સંસ્કારી પ્રજાજન છે, એટલું જ નહીં, પણ ઉત્તમ રાજકુલોત્પન્ન મેધાવી રાજપુત્ર છે.

તેની વિશાળ જરૂરીયાતો, તે જરૂરીયાતોને પહોંચી વળવાને પુરતી વિપુલ સાધન સામગ્રી અને મુખ મગવડો, તથા તેનો દીર્ઘકાળ મુખી કરેલો ઉપભોગ.

આ બધું ત્યાગીને જ્યારે એ ચાલી નીકળ્યા, ત્યારે તેમાંનું તેની પાસે શું હતું ? ”

“ ખરેખર, તેમાંનું તેની પાસે તે વખતે કાંઈ ચે નહોતું ! ”

“ શું તેઓએ પશુ-પક્ષિ અને વન મૃજલાઓની

માફક જીવન વ્યવહાર ચલાવવાનો વિચાર રાખ્યો હતો ?

અજ્ઞાન અને તાત્કાલીન સુખ-દુઃખની ડાગળીમાં દો-
રાઈ જનારા એ વચને પણ નિવાસસ્થાન, ખાનપાનનો પ્રશ્ન
કે તેના પર મમત્વભુક્તિ તો હોય જ છે.

તોપણ એક સંસ્કારી રાજપુત્રને કઈ ચિન્ત વિના
ચાલી શકે ? કામકાજ માટે ભોક્ષ-ચાકર ભેડીએ, મુલા
માટે અપન-પત્રાંજ વિગેરે ભેડીએ. અરે ! કંઈક એકાદ
નમે તેનું પાયરવાનુ તો ભેડીએ જ. આનંદ વિનોદની પણ
કોઈક દિવસે ઈચ્છા તો થાય જ. આત્મા અને કંટકોળી
અન્નના પત્રનાં ઉપનદ જેવા કોઈ પણ નાપન વિના ચાલી
જ કેમ શકે ? વર્ષોલ્લુ જેવા પ્રતંજમાં તો છત્ર વિના નમે
જ શી રીતે ? અરે ! જનપાને કે પાણી પીયા માટે એકાદ
ત્રે પત્ર કે પાનનુ જેવી કેટલીક પદ્ધતિ જરૂરીયાતની
ચીજ વિના તો ચાલે જ કેમ ?

નાથ દિપ્ત-નેત્રક કે નરનાથ જ કોઈ નહે નહીં !!
કેવલ એકાધિ ! ! અરો ! કેવો પીરજ ! કેવું ગાનધ્ય ! !
કેવો સ્વચ્છવર્તન ! ! !

“ ને નરેશ્વર મહાપુરુષ જીવન પદે નર નવના
પુરુષ જ જન્મકે ”

નરનાથ મહાપુરુષને જન્મ વિના કેમ ચાલે ? રૂઝો
જા બેકે કાંકે પદે ? કાલજન કેવો વિન્દા પણ કેમ

ચાલે ? રોગ થાય તો ઔષધ અને પરિચર્યા વિગેરેની કે-
ટલી જરૂર પડે છે ? એ સ્થિતિમાં એમની શી દશા થતી
હશે ? ”

“ આપણે જરૂરીયાતોના કીડા રહ્યા એટલે એમ
લાગ્યા કરે. પરંતુ જો મનુષ્ય સ્વાભાવિક જીવન જીવે તો
સ્નાનાદિકની જરૂર ન પડે. ”

“ એ શી રીતે ? ”

“ સર્વાંગ સંપૂર્ણ શરીરની રચનાવંત પુરુષનું આરા-
મ્ય અતિ સુંદર હોય છે. કોહીની ગતિ પણ બરાબર હોય
છે. એકંદરે શરીરની તમામ જીવનક્રિયા સુવ્યવસ્થિત જ
હોય છે. જીવનક્રિયાનો એક સ્વભાવ એ છે કે-પોતાની
આડે આવતી કોઈ પણ વસ્તુને તે ધકકેલી કાઢી નાંખે છે.
પ્રજાગ જીવનક્રિયાવંતની શરીર પરની ચામડીમાં થતી જી-
વનક્રિયા જ શરીર પરના મેઝને ધકકેલી કાઢે છે. મેઝનો
સંમંદ જ થઈ ન શકે.

આહાર વિગેરેનો પરિપાક યથાર્થ થવાને લીધે તેમાંના
તેજસ્વી અને મુગંધી અણુઓ ત્યાંમુધી પરિભ્રમ પામી
શકે છે, કે જેમી કરીને શરીરમાં કાંતિ અને મુગંધ જણાય.

ત્રિવિધ સુંદર પુરુષની આંત્રગુહિ એ જ દાંતની કાં-
તિનું મુખ્ય કારણ છે. આંત્રમાં મેઝ બરાબર તો જ દાંત
ઉપર મેઝ ચાટે અને દાંતજી કરવું પડે. વળી આવા આ-

ખરાબર સમજ્યા ન હોઈએ ત્યાંસુધી શ્રી વર્ધમાનકુમારનું આ વર્તન કદાચ વિચિત્ર લાગે ખરું. ”

“ શ્રી વર્ધમાનકુમારનો આ પ્રયત્ન ખરેખર, કોઈ પણ જાતના ઉદ્દેશથી શરૂ કરવામાં આવેલો છે ? આ પ્રયત્ન વ્યવસ્થિત યુક્તિસંગત છે. ? કે મનમાં એક જાતનો તરંગ ઉઠ્યો, એટલે તરંગી માણસની માફક મનમાં જેમ તરંગો ઉઠ્યા, તેમ વર્તન કરવા માંડ્યું હશે ? શો ઉદ્દેશ હશે ? શું ધ્યેય હશે ? ”

“ તેઓશ્રીનો આ પ્રયત્ન યુક્તિસંગત છે, ઉદ્દેશાનુસારી છે ને વ્યવસ્થિત છે. ”

“ તે શી રીતે ? ”

“ સંદેષમાં સાંભળો ત્યારે—

માનવ જીવન કેટલું વિવિધ છે, તેની જરૂરીયાતો પણ કેટલી વિશાળ છે, એ આપણે સમજી શકીએ છીએ. માનવ જીવનને જરૂરની તમામ જાણતોનો શાસ્ત્રીય પદ્ધતિ પર આચાર્યોએ વિચાર કર્યો છે. તે દરેકના વિષયવાર અને વિભાગવાર જુદાં જુદાં શાસ્ત્રો રચેલાં છે. ને તે તે વિષયોનાં નિયમો નક્કી કર્યા છે. જેને આધારે સર્વ માનવોની સર્વ પ્રવૃત્તિઓ પ્રવર્તતી હોય છે. અથવા પ્રવૃત્તિઓ ઉપરથી નિયમો તારવી કાઢ્યા હોય છે. આવા અનેક તરેહના શાસ્ત્રો આચાર્યોએ રચેલાં છે. જેવા કે:—

કે રે મિ ભાં તે !-ગૂ વ

ખાન પાન વિગેરે અવનવચર્યાને લગતા શાસ્ત્રો, નીતિ નિયમેને લગતું શાસ્ત્ર, ઢેહ અને શરીર ધર્મને લગતું શાસ્ત્ર, રાજ્યનીતિ, વ્યાપાર, કૃષિ વિગેરે અવનવ્યવહારને લગતાં શાસ્ત્રો, સંગીત વિગેરે કળાભોધક શાસ્ત્રો, ધર્મશાસ્ત્ર વિગેરે વિગેરે. ”

“ એ બધું બરાબર છે. પરંતુ આ ઉપરથી આપ શું કહેવા ઇચ્છો છો, તે સમજાયું નથી. ”

“ હું જે કહેવા ઇચ્છું છું તે હવે જ બરાબર સમજાશે. સાંભળો—

આપણી ધાર્મિકતાની બાબત પ્રવૃત્તિઓમાં આપણું શરીર બાળ હેતુ આપણે બાળીએ છીએ. પરંતુ એ બધી પ્રવૃત્તિઓમાં શરીર કયા કયા નિયમે બાળ હેતુ ? એ નિયમો કયાની આજ્ઞાઓએ — કાયાશાસ્ત્ર ” રત્ન.

હવે એ પ્રવૃત્તિઓની પાછળ એકતુ શરીર જ કાળ કરે છે એમ નથી. બીજા કોઈ પણ તત્ત્વની તેની પાછળ નથી એમ એ કે.પક અ.વ.ઓને જણાયું. ‘કાયાશાસ્ત્ર’ના નિયમો જેને આજુ પડતા નથી તેનું જે એક તત્ત્વ શરીરની બહારની પાછળ કાળ કરતું નહીં પડતું. તેનું નામ ‘જન’ હતું.

જે જન કાળ કરતું નહીં તેનાની બહારની પાછળ કાળ કરતું નહીં. આ જન જ તેનું નામ ‘જન’ નહીં. ”

પડયું.

માનસશાસ્ત્રના નિયમો ઠરાવતી વખતે મનની પાછળ બીજું બળ છે. માનસ પ્રવૃત્તિ ઉપર પૂર્વાપરના સંસ્કારોનું અમૂક અસર હોય છે. એટલે એ પૂર્વાપરના સંસ્કારોનું શાસ્ત્ર રચાયું. તેનું નામ ' લાગ્યશાસ્ત્ર ' કહો કે ' કર્મશાસ્ત્ર ' કહો.

કર્મની અસરની પાછળ ચેતનતત્ત્વનો હાથ આચાર્યોને મालૂમ પડ્યો. અને એ ચેતન તત્ત્વની પાછળ તેને અખંડપણે ધરી રાખનાર કોઈ પદ્ધતિ તત્ત્વનો હાથ છે એવા નિર્ણય પર એ તત્ત્વચિંતકો આવ્યા. એટલે ' ચેતન્યશાસ્ત્ર ' તો રચ્યું. પરંતુ, તેમને આત્માનું નિરૂપણ કરના ' આત્મશાસ્ત્ર ' થયું રચ્યું પડ્યું.

આ અને વચ્ચે વચ્ચે બીજાં જે જે તત્ત્વો જણાયા તે દરેકના શાસ્ત્રો આચાર્યોએ રચ્યા છે. એ શાસ્ત્રો રચવામાં પણ પણા પણા સૂક્ષ્મદર્શી આચાર્યોનો અનુભવ કામે લાગ્યો છે એટલું જ નહીં પણ આજ તુષીમાં દરેક શાસ્ત્રોને લગત પણા પણા શાસ્ત્રીય નિયમો ગ્રાધાઈ ચૂક્યા છે.

બાળકની શક્તિ ને સિધ્ધિનું વર્જન કરનાર ' બાળશાસ્ત્ર ' કહેવાય, પરંતુ બાળકની શક્તિઓ કયા કયા વિધાન પામે? તે સમજાવનાર અને તેનો કમ નહીં કરના ' શિશુશાસ્ત્ર ' કહેવાય.

ક રે મિ ભાં તે !-સુ ત્ર

તેથી જ રીતે પ્રત્યેક પ્રાણીનો આત્મા કઈ પરિસ્થિ-
તિમાં છે ? તેમાંથી આગળ આગળ વિકાસ કયા ક્રમે થાય ?
પ્રાથમિક સ્થિતિથી માંડીને વિકાસની છેવટની સ્થિતિ સુ-
ધીમાં વિકાસના કેટલા ચરમાંથી પસાર થવું પડે ? વિકાસના
પ્રત્યેક પગથિયા પર ચડતાં કઈ જાતના માર્ગો સ્વીકારવા
એકએ ? વિગેરે અનેક પ્રશ્નોના નિકાલ લાવનારે અને
વ્યવસ્થિત નિયમો નક્કી કરનારે શાસ્ત્ર તે ‘અધ્યાત્મશાસ્ત્ર’
કહેવાય છે.

પ્રાણી જીવનમાં ઉપયોગી એવા ઘણાં શાસ્ત્રોનું શિ-
દ્ધાન્તિ આ અધ્યાત્મશાસ્ત્ર છે. અને ઘણાં જીવનમાં શિદ્ધા-
ન્તિ જીવન આ આધ્યાત્મિક જીવન છે.

આત્મા અને આધ્યાત્મિક જીવન સાથે જાગતું અને
જનનના બોધ કયા કયા તરંગો નાંખે પરાયે છે ? કયા
કયા તરંગોને નાંખે આત્માને ઉપયોગી છે ? એ તરંગોને
કેવળ શાસ્ત્રો પણ આચાર્યોએ રચ્યાં છે.

તેથી જ આગળ વર્ણવે એ નાંખે કયા કયા નિ-
યમોને અનુસરે છે ? વિગેરે પ્રશ્નોના જવાબ રૂપે પૃથક્કરણ
કરે એ અધ્યાત્મિક શાસ્ત્ર નવજાત આત્મ છે જેનું નામ
‘કેવલજનન શાસ્ત્ર’ અથવા ‘તત્ત્વજ્ઞાન’ કહેવાય છે.

એ કે કેવેલ શાસ્ત્રોના નામજન આચાર્યો અને
અનુચાર્યો અને નામજો અને વિચારજોની નેક

અ તુ ભ વ ની એ ર ણ પ ર

લઈ શકાય તેમ છે. છતાં દરેકે તે તે શાસ્ત્રની આવશ્યકતા સ્વીકારી જ છે. અને આ રીતે આ આર્ય પ્રજાનું વાડંમય વિશાળ છે. સીધી કે અડકતરી રીતે જે જે વસ્તુના વિવેચનની જરૂર પડે, તેનું વિવેચન કર્યા વિના ચાલે જ કેમ ? જુદા જુદા સાધક પાત્રોને લક્ષ્યમાં રાખીને શાસ્ત્ર રચતાં પ્રથમથી માંડીને છેવટ સુધીના નિયમો નક્કી કરવા પડે છે. આથી વાડંમય-શાસ્ત્રઝંઘડુ વિશાળ થાય એ સ્વાભાવિક છે. છતાં નિરુપયોગી જાણતોનો “ કાગડાના ઢાંતની પરીક્ષા કરવાના પ્રયત્ન ” ની જેમ ત્યાગ કરવામાં આવ્યો છે.

જ્ઞાત પુત્ર શ્રી વર્ધમાનકુમાર આ શાસ્ત્રોમાં નિષ્ણાત છે. અધ્યાત્મ શાસ્ત્રમાં પુરા પ્રવિણ છે. એટલું જ નહીં પણ પોતાનો આત્મા કઈ ભૂમિકા પર છે ? આ જૂઠું સ્વરૂપ પણ તેઓશ્રીને બરાબર અવગત છે. તેથી જ બ્યારે તેઓએ પ્રતિજ્ઞા સ્વીકારી ત્યારે પણ તેઓ “ આત્મજ્ઞ ” હતા, અને આજે પણ તેઓ આત્મજ્ઞ છે.

જે જે સમયે, તેઓનો આત્મા, જે જે પરિસ્થિતિમાં હોય છે, તેમાથી આગળ વિકાસ કરવા માટે તેઓ સદા બાંધત છે, પ્રયત્નવાંત છે. અને બ્યારે આ પ્રયત્નને પરિણામે તેઓ વિકાસની ટોચે પહોંચશે, ત્યારે તેઓ આગ્રજ ઝરવંત થશે અને પોતાના આત્માને હૃદયેથી માટે અનંત આનંદમાં ગરકાવ કરશે.

કે રે મિ ભાં તે !-સૂત્ર

આ ઉદ્દેશ ધ્યાનમાં રાખીને-પોતાની પરિસ્થિતિ જાંધવેસતી આવે એવી આ પ્રતિજ્ઞા તેમણે સ્વીકારી છે. આ પ્રતિજ્ઞા આધ્યાત્મિક જીવનમાં વિકાસ કરવાનું-અધ્યાત્મ શાસ્ત્રસિદ્ધ, તાર રૂપ અને અતિ વ્યવહારુ-એક સર્વોત્તમ પદ્ધતિયુ છે.

આ પ્રતિજ્ઞાને જાંધવેસતો થઈ શકે તેવો-ત્યાગી માંડીને બધો જીવનકામ-તે દિવસથી જ તેમણે શરૂ કરી રીધો છે.

અર્થાત્ તેમની એકેએક-સ્થૂત કે સૂક્ષ્મ, કાર્યિક, વાચિક, માનસિક કે બાહ્ય, એવી એક પણ પ્રવૃત્તિ નથી જે નહોતુક, બ્યવસિયત, અને ઉદ્દેશ્યાનુસારી ન હોય, એ હોય જરાતર સમજાયુ દશે. "

" આધ્યાત્મિક પદ્ધતિયા એ મહાપુરુષ કેટલા સત્ય દશે ? કેટલા ખાસી દશે ? કેવી રીતે સત્યા દશે ? વિનંતે જનુવામાં આવે તો કેટલા બધા જાનક માય ? "

- એ જાનકની તો જાણે જ રહી ? પરંતુ તે જાનક જાનક કેવાયે હોય ? તે તો જાનકના નિરૂપણ કરૂં, જાનક કેવા. જાનકની નિવૃત્તિ તથા જાનકના જાણેજો સંકલન સરૂં જાનક એવું, જાણે મહીય, તેણે વિનંતે સત્ય-જાનક-જાનકને કેવા તો એ જાનક તુલ્ય હોય ? જાનક એવું જાનકની જાનકના સત્ય-જાનક

તો એ આનંદ મ્હાલી શકાય ! બાકી તો-અનુભવીઓના વચન પરના વિશ્વાસથી કે અનુમાનથી કંઈક સમજી શકાય, શિવાય બીજો માર્ગ નથી. અથવા હોય, તો તે હું બહુતો નથી. ”

“ આપણા જીવન વ્યવહારને લગતી દરેક પ્રવૃત્તિઓ શાસ્ત્રીય ધોરણ પર મુકવામાં આવેલી છે. તેનું રેખાદર્શન આપે કરાવ્યું. પરંતુ ચાલુ લોકવ્યવહારે તેમાંના અમુક નિયમો પોતાને ઉપયોગી હોય તેટલા જ પ્રચારમાં મૂકેલા હોય છે. તેથી લોકવ્યવહારના કાયદા ઉઠાવનાર પ્રત્યેક વ્યક્તિની તે દરેક નિયમોને બરાબર આદર આપવાની ફરજ છે, તેમાં તેનું હિત છે. એ પણ એ ઉપરથી જ સમજાય છે. પરંતુ કોઈ વ્યક્તિ એ નિયમોને આદર ન આપે તો શું કરવું બેઠએ ? ”

“ એ તેમની મરજીની વાત છે. અને જો તેના કાયદા તે વ્યક્તિ મેળવતી હોય, તો માન આપવાની ફરજ છે. નહીં-તર તેમને લોકવ્યવહારથી યતા કાયદા મેળવવાનો તો અધિકાર રહેતો નથી. એટલું જ નહીં, પરંતુ જો તેવી વ્યક્તિની પ્રવૃત્તિથી લોકવ્યવહારને કે તેને અનુસરનારી વ્યક્તિઓને અડચણ પહોંચે તેમ જણાય તો લોકવ્યવહારના અંતરંગમાં તે બાબત જામન રહેવું બેઠએ; અને જરૂર જણાય તો તેવી વ્યક્તિ સામેનો સંઘર્ષ તોડી નાંખવો બેઠએ તેમ છતાં પણ નુકસાનનો સંભવ હોય, હાનિનો હોય,

ક રે મિ ભાં તે !-સૂત્ર

તો હુનિયામાંના કોઈ પણ પ્રયત્ને, તુકશાન થતું અટકે તે કરવાની અપ્રેક્ષાની ફરજ છે. અને તેથી જ તેમને જાતનો અધિકાર છે. એ અધિકાર અને ફરજ બંન્નવવા જ લોકવ્યવહારની રક્ષા અને જનસમુહનું કલ્યાણ સમાયે છે. પરંતુ જો ઉપેક્ષા કરવામાં આવે, તો જરૂર અપ્રેક્ષા નહીં પણ લોકવ્યવહારબદ્ધ પ્રત્યેકવ્યક્તિ, જનસમુહ અકલ્યાણ કરવામાં જાગીદાર બને છે. એમ સ્પષ્ટ થઈએ. "

" ત્યારે મું આ રીતે શ્રી વર્ધમાનકુમારનો પણ લોક સમુહને જાગ જ કરાવે જોઈએ ? લોકવ્યવહારના કય નિયમને તે અનુસરે છે ? "

" નહીં તેમ જ બનવું જોઈએ. "

" કાણ ? "

" ફરજ બેજ કે—કેવળ જો વાત કરી ને નિષ્ણત અભિનયીતે જનસમુહ પુરોહીતી પ્રવૃત્તિ જાતકર્મકલ્યાણ અટક જ નહીં પણ લોકવ્યવહારને નાષક હોય છે. વિરોધ અને અવરોધ એ જાતને જાનનાશી આતુની અનિર્વચનિ છે તે જાતે સ્પષ્ટ બતાવે છે. જો તે જોડતું અનુસર હોય છે તેથી જાણક હકીકતને કારણે તે જીવલેણ છે. "

" અને તે હવે એમ જ કહે છે કે—જો આ જાતના અવરોધ અટકાવવાનાં ઉપાયો લેવામાં આવે, તો જ લોકવ્યવહાર સુધારામાં આવે. "

હારની ડોઈ પ્રવૃત્તિ સાથે બંધગેસતી નથી હોતી. તેથી લોકવ્યવહારથી વિરુદ્ધ વર્તનાર કાંતો નિયમ ભંગની શિક્ષા ભોગવીને લોકમાં રહી શકે, અથવા જનસમુહથી બહાર રહી શકે. ”

“ વિધાતકની પ્રવૃત્તિ કલુષિતતા. અદીર્ઘ દષ્ટિ, સ્વાર્થ કે અજ્ઞાનમૂલક હોય છે. અર્થાત્ નિર્બળતાજન્ય હોય છે. તેથી તે ત્યાજ્ય ધર્મ પડે છે. પરંતુ આવા અભિન્નત પુરુષોની પ્રવૃત્તિ ‘ શાસ્ત્રસિદ્ધ લોકવ્યવહાર જનસમુહનું કલ્યાણ કરે છે. ’ એ હેતુથી પરિણામે સહાનુભૂતિ ગભિત હોય છે. લોકવ્યવહારથી જનતાની જે વિકાસ ભૂમિકા ધરાવે છે, તેના કરતાં તેઓ ઉપરની ભૂમિકા પર હોય છે. અને એ ઉપરની ભૂમિકામાં રહીને તેમનું સ્વતંત્ર વર્તન કદાચ ચાલુ લોકવ્યવહારને બાધક થતું જણાતું હોય, તો લોકવ્યવહારે તેને અનુસારે પોતાનું સ્વરૂપ બદલવું જોઈએ, અથવા એ આદર્શને ન પહોંચી વળવા માટે પોતાની અશક્તિ કબુલ કરી લઈ, તેને પહોંચી વળવા પ્રયત્નશીલ થવું જ જોઈએ. પરિસ્થિતિ વિશેષ કે સ્ત્રમય વિશેષમાં શું કરવું ? એવા ગુંચરાણમાં લોકવ્યવહાર પડે, ત્યારે આવા સહાનુભાવ પુરુષો તરફથી પ્રેરણા મેળવી શકે છે. આવા પુરુષો લોકવ્યવહારને પડનારા અને મારાંદર્શક હોય છે. તેથી પૂજ્ય છે. એટલું જ નહીં પણ લોકવ્યવહારના-બ્યંજકથી મંદીને રાજ્ય સુધીના તરફ તરફે કરતાં સ્વતંત્ર હોય છે. એટલે

કે રે મિ ભાં તે !-ગૂ વ

તેઓની કોઈ પણ પ્રવૃત્તિ કે રચના મૂળતત્ત્વરૂપે ત્રિકાગમાં અગાધિત જ રહે છે. અને રહેવી જ જોઈએ. ”

“ આ જોઈ હવે કંઈક સમજાય છે, અને એટલું વિ-
શ્વસ પડી સમજાય છે કે-જનસમુદાયનું કેટલુંક ઉદારતા અને
ઉચ્ચ વર્તન આપન આમમીને લીધે થાય છે. આપન
આમમી પર જ તેનો ધોળા આધાર હોય છે, એમ કદીએ તો
પણ આવે. ત્યારે આ મહાપુરુષનું વર્તન જકારની કોઈ પણ
આપન આમમીનું અધિયત નથી, એટલું જ નહીં પરંતુ વન
પશુઓની માફક કેવળ શરીર આધિયત નથી. પરંતુ શરીર, મન
ચિત્તોરની પછળ રહેલો આત્મા જ અંદરથી અપૂર્વ પ્રકાશ
ફેલે છે. જેને લીધે તેઓનો આવા ઉદારતા અને વિદ્ય
શુભનિવેશન પ્રવર્તી શકે છે અને યોગી શકે છે. આ
ઉદારતા એમનો જાતના કંઈ જાતજાતર ભૂમિકા પર હોય ?
તેમને તે માત્ર જાતજાતર કંઈ નહીં ”

“ એ જાતજાતર કંઈ જાતજાતર કંઈ વિવરણ હોય ?
જાત જાતજાતર કંઈ જાતજાતર કંઈ ? કેવી કેવી અનુ-
ભવ જાતજાતર કંઈ જાતજાતર કંઈ ? તેમને જાત
જાત જાત જાત જાત જાત હોય ? જાત જાત જાત જાત જાત
જાત જાત જાત જાત જાત જાત હોય ? જાતજાતર કંઈ જાતજાતર
જાતજાતર કંઈ જાતજાતર કંઈ ? વિવરણ જાતજાતર
જાતજાતર કંઈ જાતજાતર કંઈ જાતજાતર કંઈ ”

અ તુ લ વ ની એ ર ણ પ ર

* * * * *

“ પ્રણામ, જ્ઞાતપુત્ર શ્રી વર્ધમાનકુમારની પાછળ પાછળ મોકલેલી આપ બન્નેની શ્રદ્ધા અને પ્રજ્ઞા નામની જ્ઞાસા વૃત્તિઓ આજ આવી પહોંચેલી છે. અને બાળુના મનોમંદિરમાં વિશ્રામ લે છે. એ બન્ને આપને મળવા ઇચ્છે છે. એટલું વિનવી, આપની યથારુચિ નિદેશ સાંભળવા હું તૈયાર જ છું. ”

“ વત્સ ! ચિત્તાવેગ ! બન્ને મહાતુલાવાઓને જરૂરી મોકલ. અહીં અમે એમની જ રાહ જોઈએ છીએ. ”

“ પ્રણામ. આદેશ પ્રમાણે જ—”

“ જા, વત્સ ! જરૂરી જા. અને શીઘ્ર મોકલ. ”

“ તેમજ કરેલું આપ હમણાં જ જોઈ શકશો, આર્ય ! ”

* * * * *

“ અરો ! સ્વાગત, પવિત્રપ્રવૃત્તિપૂનિતદેહવતાવંત બન્ને મહાતુલાવ ભગિનીઓને ! દીર્ઘકાળે પણ યથાર્થ કુશળતાયુક્ત જોઈ, અહીંની કુશળતા નિવેદનપૂર્વક ફરીથી પણ અમે બન્નેનું સહર્ષ સ્વાગત કરીએ છીએ. ”

“ અનુમદ, આર્યોનો. દીર્ઘકાળે પણ દર્શનપ્રાપ્તિનો યોગ મળ્યો. તેનાં જે આપ આર્યોનો જ વિદેશાનુવદ છે. ”

* * * * *

કે રે મિ ભં તે !-સૂ ૩

“ અહો ! લગિનીઓ ! જ્ઞાત ખંડ વનમાંથી નિકળી
પડીથી આજ ગુપ્તિનું એ મહાત્મા પુરુષનું જીવનવૃત્તિ
અમને વિગતથી કહો. અમે એ સાંભળવાને આજે અર્થ
ઉત્તુક થયા છીએ. ”

“ અમે પણ એ વૃત્તાન્ત ફરી ફરીને-વારંવાર કહેવું
ઉત્તુક જ છીએ, પરંતુ અમે ખરાબર કહી શકીશું કે કેમ
તે તો શંકા જ છે. જેઓના મન, વાણી, કર્મ અને
આત્મા પ્રયત્નથી જ જે ઉદાત્ત સિદ્ધિઓ પહોંચેલા છે, તે
સિદ્ધિનું પણ વર્ણન અશક્ય જ છે, તો પછી આ કેસ
દીમાંથી પનાર થતી વખતે તો ટચના ઝોનાની માફક
રીતે તે જાકરી નિકળ્યા છે. તે રીતે તેનું વર્ણન અર્થ
અમરી કમ્પનની પણ પેડે પાડે છે. ”

એ વખતે મોટા અને મૂકન પ્રયત્નનાં વ્યવસ્થા નમસ્કાર
એવો. નમસ્કારે નમસ્કાર નાનકું મોટું સ્મરણમાં મોટું
કેવડા ઉપર તે બધું મોટું હોવા રીતે કહી શકાય
મોટું હોવા કોઈ પણ વસ્તુ કહી શકાય કે કેમ
કેવડા મોટું જ છે અને વધારે છે એવું નમસ્કાર
કોઈ પણ વસ્તુ તે તે રીતે નમસ્કાર કે અમર
કેવડું એવું નમસ્કાર મોટું મોટું મોટું રીતે
નમસ્કાર રીતે રીતે ?

૧૯૫૦ ૧૯૫૧ ૧૯૫૨ ૧૯૫૩ ૧૯૫૪ ૧૯૫૫ ૧૯૫૬ ૧૯૫૭ ૧૯૫૮ ૧૯૫૯

અનુભવની એ રણ પર

વાય છે, ચિત્ત ચગડાળે ચડે છે. માનસિક સ્થિતિમાં જે અનુભવ ખડો થયો છે, જે અદ્ભૂત ચિત્ર મનઃપટ પર ચિત્રાઈ ગયું છે, તેની આંખેડું છાયા કયા શબ્દો દ્વારા રજુ કરવી ? કઈ વાક્યરચનાથી પ્રગટ કરવી ? કયા ભાગને વિશેષ, અને કયા ભાગને સામાન્ય મહત્ત્વ આપવું ? કેવી રીતે અને કયા પ્રસંગથી વર્ણનની શરૂઆત કરવી ? એ કાંઈ અમારાથી નિર્ણય થઈ શકતું જ નથી.

તોપણ અમારી શક્તિ અનુસાર અમે જે સ્વરૂપમાં નિવેદન કરીએ, તેની તે રીતે જ કદર કરશો. જેમ હોવું જોઈએ તેમ, અને જે રીતે ઘટે તે રીતે બરાબર સમજી લેવાનો તો આપ જાતે જ પ્રયત્ન કરશો, એટલી વિનંતિ કર્યા પછી, એ જ મહાપુરુષને હૃદયને વિષે યાદ કરી, હવે અમે આપની આજ્ઞાને અમરમાં મુકવાની શરૂઆત કરીએ છીએ. ”

“ કહો, કહો, જાહેનો ! અશ્વદેઅશ્વર એ સાંભળવા અમે તૈયારજ છીએ. પન્થભાગ્ય તમારું ! તમને એ બધા પ્રસંગો જાતે જોવા-લાગવાનો મુયોગ મળી ગયો, તમારાં નયન દૂતાર્થ થયાં છે. અમારે તો માત્ર સાંભળીને જ રાજી થવાનું છે. બસ, જાહેનો ! હવે અમારા કાન પૂરને ધરિત્ર કરો. દૂતાર્થ કરો. ”

* * * * *

ક રે મિ ભં તે !-સૂત્ર

“ સૂર્ય સંગ છાડી કરી. મુંડ થઈ, અધુગાર થઈ
જ્યારે એ બબ્બકાય મનરવી મહાપુરુષે સાત ખંડમાંથી
વિહાર કર્યો, ત્યારે જેમ સૂર્ય જગતમાંથી કિરણોને જેંથી
લેતો હતો, તેમ અમને તમારા ચિત્તમાંથી તેમણે જેંથી
લીધા હતા. રિયઃ સમુદ્રમાં જેમ ચઢવાળું વહાણ નિપ્ર-
કંપપણે અરણ્યવિત ગતિ કરતું કરતું દૂર દૂર વહી જાય,
તેમ જાનુ શુભી હાય લાંબાવી. યુગ પર્યંત હિંદુ રચાવી,
આનંદ, પાછળ, ઉંચે નીચે કે જામુમે જોયા વિના જુગને
પર અરણ્યવિતપણે એ દૂર દૂર વહો જતા હતા. અને અને
પણ ખેંચાતાં હોઈએ, તેમ તેની પાછળ વહો જતા હતા.

એક શહેર કે ગામથી બીજો શહેર કે ગામ તરફ
જનાને એ કેહું મુનાફક નહોતા કે-જોગી કરીને પ્રતિજ્ઞ
ગજનાર્ત કે પદનાર્ત દ્વારા જ વિદાર કરે! પરંતુ વિમાર્ત
કે ઉન્નાર્તને પણ તેના પોતાનો માર્ત બનાવતા હતા.
મહી-ભાતા, ખડકેકા, પુડા નેહાન કે બીજા જંગલ
પર્વતના શિખરો કે ખીણ, પર્ણિવારો કે ઉઠાક મહેલ,
મહેલો કે મહેલ, શહેરો કે ગામડા : એ ત્યાં જ્યાં
જ્યાં મહેલના તમામ ખર્ચ ને વિદાર કરતા હતા. અર્ધેક
ને ને તરફે તરફે કે. પણ જાન્યે અનન્દ ઉદેગ તેમને
જ્યાં જોડે રહેલો જ નહીં જ્યાં નિર્મિત જોડવિદાર કાળ
ને કાળ અનાજે અને અનાજના શહેરો કે કાળનાજ
રોજે જ્યાં મુલ્ય નેહાન કરી પડ્યા હો

અ તુ લ વ ની એ રણ પ ર

એ મહા વિહાર દરમ્યાન અમને માલૂમ પડ્યું છે કે-

તેઓ સ્વભાવે ચંદ્ર જેવા શિતળ હતા. પણ તપના તેજે સૂર્ય જેવા ઉગ્ર હતા. અસહ્ય આક્રોશ સહી લેવાને ગળેન્દ્ર જેવા ગળવાન હતા, અને ઉપદ્રવોની સામે થવામાં આખડાની માફક સ્પર્ધાશીળ હતા. તેઓ જેમ વિકટ પ્રસંગોમાં મેરુની જેમ અચળ હતા, તેમજ કોઈ પણ જાતની શોકાવટને ન ગણકારતાં પવન અથવા જીવની જેમ અસ્ખલિત ગતિવાળા હતા. પૃથ્વીની માફક સર્વસહ છતાં નિષ્કારણ કરુણાણુ એ કુમ્ભુમ જેવા કોમળ હતા. સમુદ્રની જેમ ગંભીર, સિંહની જેમ નિર્ભય, ગેંડાના શૃંગની જેમ ડેવળ એકાકી, કાચખાની જેમ ગુપ્તેન્દ્રિય, સર્પની જેમ એકાગ્ર દષ્ટિ સ્થાપનાર, શંખની જેમ નિર્મળ, મુવર્ણની જેમ મુસ્કેલીઓમાંથી અણીશુદ્ધ પસાર થઈ જનાર, પક્ષિની માફક સદા સ્વતંત્ર, ભારંડ પક્ષિની જેમ સદા અપ્રમાદી, આકાશની જેમ સ્વામ્યથી, કમળ પત્રની જેમ નિર્વેપ, હુતદ્રવ્યની જેમ અજ્ઞાનીઓને અગમ્ય એવા એ મહાપુરુષ, યતુ-મિત્ર, સેનું-પત્થર, મણિ-માટી, આલોક-પરલોક, અને ગુપ્ત-દુઃખ વિગેરેમાં સમાનતા ધારણ કરી આ પૃથ્વી તળ પર વિહાર કરી રહ્યા છે.

જ્યારે તાંજ પડવા આવે ત્યારે ખાસ કરીને કાયાને ઉત્તર કરી, ઝૂંપડીમાં, ખડેરમાં, પાણીની પરબમાં, મુનાર,

અનુભવની ઐરણ્ય પર

રનો અંકોચ કરતા હતા. પરંતુ એ બધું તેમણે ચાર માસ સુધી સહન કર્યું હતું, અને ધ્યાનમાં હતા, વળી કોઈ કોઈ વખત તો દહેરી જીવાન ને જીવાન ઝીઝો આવી આવીને તેમની પાસે વ્યની માંગણી કરતા હતા. છતાં પ્રભુ તો મૌન ન જ ચાલુ રાખતા હતા.

આ લમરાએને નહોતા ઉડાડ્યા, તેમ ખીજે રથજે ડાંસ, મચ્છર કે ખીલા જંતુઓ ડાંખ દે, તેને સ્વેચ્છાએ તેમ કરવા દેતા હતા.

મેં ઘણે જાગે આવ જુધી મૌન જ રહ્યા છે, અને અપૂર્ણ સ્થિતિમાં તો ગમે તેવે વિકટ પ્રસંગે પણ ચાલુનો પણ ઉચ્ચાર કર્યો નથી. જ્યારે કોઈ અનુકુળ કે પ્રતિકુળ ડખડ કરવામાં આવતી હોય, જિલકુલ જવાબ જ નહીં. છતાં ખાસ જરૂરી પ્ર- હ વાર સક્ષિપ્ત ચાલુચ્ચાર કર્યા છે, તે સિવાય જુધી સર્વથા મૌન જ રાખ્યું છે.

સ્વસ્તે-તેઓ વિહાર કરતા હતા, કોઈ વખત આહા- માટે અંકમલ્લ કરતા હતા, અને તે સિવાય કોઈ સ્થગમાં પ્રતિભાધારી થઈ ધ્યાન ધરતા હતા; ને તો ધ્યાનમાં જ લીન રહેતા હતા. આ તેમનો સામાન્ય હતો. તેમાં કોઈ વખત નિદ્રા આવવા જેવું જણાય,

६ ६ मि लं ते !-३५ ३

તો જાગૃત થઈ ખુલામાં ધીમે ધીમે ચંક્રમણ કરી નિઃ
ઉશ્કણતા હતા; પાછા ધ્યાનમાં લીન થતા હતા. છતાં કોઈ
જાગૃત અનિવાર્ય નિર્ધારિતમાં ધ્યાનમાં રખડતના ન થાય એ
શબ્દ માત્ર નિદ્રાનો અનુભવ પણ કરી લેતા હતા. પરંતુ અ
નીને તેમજે માત્ર કચ્છિત જ નિદ્રા લીધી છે. એકેકે
જાગૃત અનિદ્રિત નિર્ધારિતમાં જ રહ્યા છે.

મહાવિજય મહા પત્રી તેમજ અદિને જ્યારે દક્ષિણ
ચાવાળાઈ ઉત્તર ચાવાળા નામના માન ત-૨ તેના જમ
દક્ષ, અને જ્યારે વચ્ચે રૂપચાણુકા અને મુવળુંવાણુકા
નામની ૩ નદીઓ એવાં વચ્ચેની હતી. જ્યારે મુવળુંવાણુકાને
જિન્દરે, એવનાઈ જ ને જમ્બ અને રાણિજું અને રોમ પ્રક
ણને જાણ્યા પછી અણું નેરું રૂંડું તે પછી અનેથી પછી તરી
ને જમડે તેમજ નેરું પછી પ. ધીને એવું, ને પાંચા વિદ્ય
દરે રૂંડું જ્યારે રૂંડીથી નેરું જમ્બ નેરુંવા પ્રક-ન જ રૂંડું
જમ્બ, તેમજ પ. ધી ૩૬ જમ્બને રૂંડું રૂંડું રૂંડી રૂંડી નેરું

1. The first of these is the fact that the
 2. the first of these is the fact that the
 3. the first of these is the fact that the
 4. the first of these is the fact that the
 5. the first of these is the fact that the
 6. the first of these is the fact that the
 7. the first of these is the fact that the
 8. the first of these is the fact that the
 9. the first of these is the fact that the
 10. the first of these is the fact that the

અ તુ ભ વ ની એ ર છ ૫ ૨

નવ ચાતુર્માસિક, છ માસિકમાં પાંચ દિવસ
સુધી અભિગ્રહધારણ, એક છ માસિક, અને
શુક્ર પ્રતિભાઓ (તેમાં ૧૬ ઉપવાસ અને જુદી
પ્રકારના ધરવાનું હોય છે.) વહન કરી લાંબા વ-
સ્ત્રો ઉપર નિર્જળ તપ કર્યો છે.

અ તપ દરમ્યાન માત્ર ત્રણસો ને ઓગણપચાસ
કર્યા છે. એટલે લગભગ સાડાબાર વર્ષમાં
ઓગણપચાસ દિવસ જ ભોજન લીધું છે; અને
જ વખત.

તેઓ આહારની શોધમાં નીકળતા હતા, ત્યારે
કેવો ? કેવી રીતે ખનાવેલો ? તથા કેવી
? " વિગેરે બાબતમાં બહુ જ સૂક્ષ્મ
હતા. પોતાને લેવાનો આહાર પોતાને ઉદે-
શ્યેલો હોવો જોઈએ. પાપવ્યાપારથી થયેલો ન
જોઈએ. આપનારને બોલ રૂપ થવાય તેવી રીતે
જ લેવો જોઈએ. ખીલાં બિલ્લુકો અથવા કાગડા
ખીલા પ્રાણીને મળતો અટકીને ખોરાક પોતાને
રીતે તે લેતા જ નહોતા. કોઈને ઘેર જતાં કોઈ
અન્ય પ્રાણી અર્થાં તરીકે હાજર હોય તો તેઓ
હેતા અને પીને પીને આવતા હતા. બધાને
પોતાને મળે, તે જ એ મહાબિલ્લુક લેતા હતા.

૬ જે મિ જાં તે !-મુ વ

કોઈ જાની પસારમાં પડી જ અહારાં લેવા જાવો
 જાવત જાવત દગા, નેપો ટાપે, ગુંચે અને કાઠી સાંભળ
 કાપાં જોવાં જ પડે જાવત મિત્રતા દગા, છતાં કોઈ
 જાવત નાનો જોવાં જ પડે જાની દગા, કોઈ નાનો
 જાવત નાની જાની જાની નાનો પડે મિત્રતા મુજબ
 નાનો કોઈ જાવત મુજબ જેમ કાવત્રાં જાવત : જા
 કોઈ જા જાવત ને કોઈ જા, જેમજ, નાવ નાવજાવત
 મિત્રતા જા જા જાવત અહારાં કાવત્રાં દગા, પડે જા
 કાવત્રાં જા જાવત દગા, ને કોઈ જાવત ને જાવત
 જાવત જાવત કોઈ જાવત જાવત દગા, કોઈ
 જાવત જાવત કોઈ જાવત કાવત્રાં જાવત જાવત કોઈ
 જાવત જાવત કાવત્રાં જાવત જાવત કાવત્રાં જાવત

કાવત્રાં જાવત જાવત જાવત જાવત જાવત જાવત
 જાવત જાવત જાવત જાવત જાવત જાવત જાવત
 જાવત જાવત જાવત જાવત જાવત જાવત જાવત
 જાવત જાવત જાવત જાવત જાવત જાવત જાવત

જાવત જાવત જાવત જાવત જાવત જાવત જાવત
 જાવત જાવત જાવત જાવત જાવત જાવત જાવત
 જાવત જાવત જાવત જાવત જાવત જાવત જાવત
 જાવત જાવત જાવત જાવત જાવત જાવત જાવત
 જાવત જાવત જાવત જાવત જાવત જાવત જાવત
 જાવત જાવત જાવત જાવત જાવત જાવત જાવત

જ્યોતિ : સહા બાથત્ રાખતા હતા. ”

“ અહો ધન્ય ! અહો ધન્ય ! અતિ ઉચ્ચ તપસ્વી એ મહા શ્રમણને અમારાં સહુ સ્વ વંદન હો ! અહો ! ખરેખર, વિહારના ક્રમે કરીને જે ગામ, શહેર કે સ્થાનને એ મહા-ત્મા પવિત્ર કરતા હશે, ત્યાંના વતનીઓના કેવા અહોભાગ્ય હશે ? તેઓ આવા મહાપુરુષના દર્શન-વંદન-સ્તુતિ કરતા હશે અને આહારાદિક પ્રતિલાક્ષી કેવા કૃતકૃત્ય થતા હશે ?

બહેનો ! જ્યાં જ્યાં એ મહાનુભાવ વિચરે, ત્યાં ત્યાં લોકો તેમનો કેવો કેવો ભારે સત્કાર કરતા હતા ? રાજ્ય-કુટુંબના પૂર્વ પરિચયને લીધે ઘણા મોટા મોટા આગેવાનો તેમને સર્વ પ્રકારની કેવી કેવી અનુકુળતાઓ કરી આપતા હતા ? ત્યાં કેવો આનંદ અને ઉત્સવ પ્રવર્તી રહેતો હતો ? રિંગેરે જરા વિગતથી સંલગ્નાવો તો ”

“ પોતાનો પૂર્વપરિચય તેઓ કયાંયે બહાર જ કરતા નહીં. કોઈની સાથે ઓળખાણ રાખવાની કે કાઢવાની તો પાત શી ? કદાચ કોઈ ઓળખીતું મળી જાય અને પૂજા સત્કાર કરે, તોપણ તેઓ તો મીન અને તટસ્થ ભાવે જ રહે ખરી રિયનિ તો એ હતી કે—પરિચિત સ્થળોના ત્યાગ કરીને અપરિચિત સ્થળોમાં જ તેઓ વિહાર કરતા હતા. અઘણા પ્રદેશોમાં જ છઈ ચડતા હતા, અને પછી જે સંભોગો આવી પડે તેનો તટસ્થપણે અનુભવ કરતા હતા.

१ रे मि लं ते !-२५३

પેનલની રાજિન-ગામઠી અને પેનલના જે તેમણે ગુણ
 રાખ્યાં હતાં. તેઓ જરા પણ ઉપયોગ કરી કરવામાં આવ-
 નો જ નહીં. એટલું જ નહીં, પણ ગુણમાં રાજિન લરીકે
 પેનલ પેનલને પેનલની જ કાઢી તેથી રીતે બાદે સંપત્તિ
 રીતે દુનિયા મુજબ તેઓ પેનલના પદિનપદમાં જ આ
 રાખી રહ્યાં.

[illegible][illegible]

અનુભવની એ રણ પર

કેર સ્વભાવના, અસંસ્કારી મનુષ્યોની વસ્તીવાળા પ્રદેશોમાં એ એકથી વધારે વાર જઈને વિહાર કર્યો. એ વિહાર પ્રસંગે જે મુશ્કેલીઓ પડી છે, તેનું વર્ણન ચળદાતીત છે. અને એ મુશ્કેલીઓ વખતે તેમણે જે આત્મિક સામર્થ્ય દાખવ્યું છે, તે પણ તેવી જ રીતે કલ્પનાતીત છે.

ત્યાંના લોકો ભારે જડ સ્વભાવના, કડક મિજાજના, અને નિર્દય હતા. રહેજસાજ વાતમાં મારફાડ કરતાં વાર ન કરે એ મહા તપસ્વી રાજકુમાર ગામ તરફ જતા હોય, ત્યાં તો રસ્તામાંથી જ કાઢી મૂકવા માંડે. કદાચ ગામ પાસે પહોંચે તો ગામમાં પેસવા જ ન દે. ગામમાં પ્રવેશ કર્યો, તો પછી હાથમાં જે કંઈ હથીયાર કે લાકડી વિગેરે હોય તેથી માર્યા વિના ન રહે. કુતરાઓ કરડાવે, કુતરાઓને પાછળ ચીસકારે, ને તે ઉઝરડા કરે. તેવે વખતે જરા પણ ભય, કે અંગ સંકોચ વિના સમાન ભાવે બધું સહન કરે. બીજા કોઈથી એ પ્રદેશોમાં લાકડી કે એવા સાધનો ચિવાય જઈ જ ન શકાય, એવા ભયંકર એ ઉચ્ચ પ્રજ્ઞના ચીકારી કુતરાઓ હતા. ત્યારે આમની પાસે તેવું સાધન તો કંઈ હતું જ નહીં.

અરે ! એકાદ વખત ત્યાં તેમનું માંસ પણ કાપવામાં આવ્યું હતું. કોઈ કોઈ વખતે દુમલો કરી ઉપર પડી જઈને તેઓ યથેન્દ્ર માર મારતા હતા. રાડા પાડતા હતા ધુળ

૩ રે નિ જા તે !—નૂ મ

ઉપાસના ને પુનઃથી લાંબી રેના કરાડ ઉપાસના કરાડ ઉપા-
સનાને પાસાસના કરાડ; અને આમન મંત્ર મડ પાસ પસા
સાસ કે અને તે સિદ્ધિનાં મોડ પસંતુ મનમાં આવે તે
સ્વામી ઉપાસીને પાસી નાંમના કરાડ

સ્વામી પ્રોત્તે કેવલ ગુણ અને મુખ પાસા પાસા
કરાડ કરાડ, મનુષ્યવિદે જગત્તેના કરાડ મારે ઉપદેશ
આ પ્રોત્તે મારે તેમને મારે મારુ ન મારુ કરાડ કરાડ
મુક્તિના મારે મારુનાં નિર્મલન કરાડ કરાડ, અને તે પ્રોત્તે
મારે કરાડ પ્રોત્તે મારે

કુલે ને, રે, કરાડ, મારે, કરાડ, મારે, કરાડ, મારે, કરાડ
મારે, કરાડ, મારે, કરાડ, મારે, કરાડ, મારે, કરાડ, મારે, કરાડ
મારે, કરાડ, મારે, કરાડ, મારે, કરાડ, મારે, કરાડ, મારે, કરાડ
મારે, કરાડ, મારે, કરાડ, મારે, કરાડ, મારે, કરાડ, મારે, કરાડ

મારે, કરાડ, મારે, કરાડ, મારે, કરાડ, મારે, કરાડ, મારે, કરાડ
મારે, કરાડ, મારે, કરાડ, મારે, કરાડ, મારે, કરાડ, મારે, કરાડ
મારે, કરાડ, મારે, કરાડ, મારે, કરાડ, મારે, કરાડ, મારે, કરાડ
મારે, કરાડ, મારે, કરાડ, મારે, કરાડ, મારે, કરાડ, મારે, કરાડ

મારે, કરાડ, મારે, કરાડ, મારે, કરાડ, મારે, કરાડ, મારે, કરાડ
મારે, કરાડ, મારે, કરાડ, મારે, કરાડ, મારે, કરાડ, મારે, કરાડ
મારે, કરાડ, મારે, કરાડ, મારે, કરાડ, મારે, કરાડ, મારે, કરાડ
મારે, કરાડ, મારે, કરાડ, મારે, કરાડ, મારે, કરાડ, મારે, કરાડ

ચેત્વતા બરાબર માળીત કરી આપી છે. અને આ વિકટ જીવનમાં કોઈ વખત જરા ચે પાછી પાની કરી નથી.

જરા પણ થાક્યા વિના, કંટાળ્યા વિના, મનમાં દુઃખી થયા વિના, જરા પણ પસ્તાયા વિના, રમપૂર્વક, વેગપૂર્વક, સાવધાનીપૂર્વક, જેટલી રીતે પ્રયત્નશીલ રહી શકાય તેટલી રીતે પ્રયત્નશીલ રહીને પોતે સીકારેલી લાગીરથ સાધનાને સિદ્ધ કરવા મથ્યા જ રહ્યા છે.

આધ્યાત્મિક સાધનાના સર્વ અંગો-જેવાં કે-તપ, ધ્યાન, બાહ્ય મુશ્કેલીઓ, એકાન્તવાસ, મૌન, પરિચયનો ત્યાગ, જ્ઞાનજગૃતિ, સાવધાની, દયા, પ્રેમ, સત્ય વિગેરે વિગેરે નાના મોટા સાક્ષાત્ કે પરંપરાએ આધ્યાત્મિક સ્થિતિમાં મદદ કરનારા દરેક અંગોને-યથાસ્થાને યથામુખ્યે ઉચિત સ્થાન આપી આચારમાં પાળી જતાવી આધ્યાત્મિક જીવનનો ઉત્કૃષ્ટ પ્રયોગ-ઉત્કૃષ્ટ નમુનો જગતને પૂરો પાડ્યા છે.

સામાયિકની પ્રતિજ્ઞા રૂપી આધ્યાત્મિક બીજને, ગમે તેવા ભોખનમાં સુડીને પણ નિઃસંગતા રૂપી વાડથી બચાવી લીધું છે. અને ધ્યાન રૂપી પોપક ખોરાક આપીને સમતા રૂપી રસને ખૂસ પોપચ આપ્યું છે. એટલે આજે તેમનું આધ્યાત્મિક રૂપ ફાડીફૂડી અનેક શાખાપ્રશાખાથી વ્યાપ્ત થઈ ગયું છે. સમતા રસની એટલી બધી જમાવટ થઈ

કે મિ ભાં તે !-સુ વ

ઉ કે જમનમાં કોઈ પણ વસ્તુ ઉપર પાત્રાને રાગ કે દ્વેષની
જરા પણ વૃત્તિ કરી નથી. એ તેમણે અનેક વિષટ-મદા
વિષટ અનુક્રમ તથા પ્રતિક્રમ અનિવાર્ય પચાર મર્ષ આ
બીજા કરી લીધું છે. અને કોણે જ જોઈએ કે સમગ્ર
(સમાન જાત) વસ્તુને જરૂર પડે તેથી જ સામાન્યિક રૂપે
ફળ હવે પ્રમદી થાયું છે.

કર્મ અનિવાર્ય, કર્મ પુરુષાર્થ, કર્મ સાધનાભ્યાસ, કર્મ
કામ્ય કેટલાંક નીચે કોઈ કર્મ કરવાનું નાનું, અને કર્મ
અનિવાર્ય કરવાનું, જેવાં અનિવાર્ય કર્મ બધા તેમજ અ
નિવાર્ય અનિવાર્ય નીચે પણ તેમજ હવે અનિવાર્ય થઈ ગયું.

“ એમને ” અર્થે કહે, “ એમને ” અને “ એમને ”
કહેવામાં આવે છે. અર્થ “ એમને ” અને “ એમને ”
અર્થ, અનિવાર્ય અનિવાર્ય કરવામાં આવે છે. “ એમને ”
કહેવામાં આવે છે. “ એમને ” અને “ એમને ”
કે અર્થ “ એમને ” અને “ એમને ”
અર્થ “ એમને ” અને “ એમને ”

“ એમને ” અને “ એમને ”
અર્થ “ એમને ” અને “ એમને ”
અર્થ “ એમને ” અને “ એમને ”

“ એમને ” અને “ એમને ”
અર્થ “ એમને ” અને “ એમને ”
અર્થ “ એમને ” અને “ એમને ”

વિલંગ છે. ખડેનો ! અત્યારે સ્વામી ક્યાં ગિરાજતા હશે ? લગભગ તમને જાણર હશે. જ્યાં હોય ત્યાં આ ક્ષણે જ અમને લઈ ચાલો. ”

“ આપનો આદેશ અમારે સર્વથા પ્રમાણ છે. પ્રભુજી જ્યાં હશે, તે સ્થાન લગભગ અમને અવગત છે. તેઓશ્રી હાલમાં આ માગધ મંડળને જ શોધાવે છે. જારમું ચાતુર્માસ ચંપાનગરીમાં કોઈ અગ્નિકોત્રિની શાળામાં રહી યોગ પાત્ર સ્વાતિદત્ત બ્રાહ્મણને આત્મસ્વરૂપનું જ્ઞાન કરાવી ચાતુર્માસ પુરું થયે જૂંમક ગામ થઈ મેઢક ગામે ગયા હતા. મેઢક ગામેથી તેમણે પછમાની ગામ તરફ વિહાર કર્યો અને અમે આ તરફ આવ્યા. ઘણે ભાગે તેઓશ્રી આપણને ત્યાં જ મળશે. પધારિયે આ રસ્તે—”

* * * * *

૧ ક્રિષ્નાગ્રીને શિખરે.

પ્રભુજીના પદોમાંથી તારવેલા આ ગીતોના ગીતો
 આ ગીતોના પદોમાંથી તારવેલા આ ગીતોના ગીતો
 આ ગીતોના પદોમાંથી તારવેલા આ ગીતોના ગીતો
 આ ગીતોના પદોમાંથી તારવેલા આ ગીતોના ગીતો
 આ ગીતોના પદોમાંથી તારવેલા આ ગીતોના ગીતો
 આ ગીતોના પદોમાંથી તારવેલા આ ગીતોના ગીતો
 આ ગીતોના પદોમાંથી તારવેલા આ ગીતોના ગીતો
 આ ગીતોના પદોમાંથી તારવેલા આ ગીતોના ગીતો
 આ ગીતોના પદોમાંથી તારવેલા આ ગીતોના ગીતો
 આ ગીતોના પદોમાંથી તારવેલા આ ગીતોના ગીતો

ક સો ટી ને શિ ખ રે

યધ સ્થિર રહ્યા હશે. ”

“ જલ્દી ચાલો ત્યારે, આપણે શોધી ઠાલીએ. ”

* * * * *

“ જુઓ, ફર સામે કોઈ ભવ્ય મુખાકૃતિ જણાય ! ”

“ હા, એ જ પૂર્વપરિચિત મુખાકૃતિ ! હવે તે તરફ જલ્દી ચાલો. ”

“ વાહ ! એ જ કદાવર-મ્રોઢ કાયા ! ! આ બાળ-સૂર્ય સાથે સ્પર્ધા કરતી શરીરની એ જ સુવર્ણમય કાંતિ ! ! બન્ને બાહુ બાનુ મુખી લંબાવી, દૃષ્ટિ નાસિકાના અગ્ર ભાગ પર સ્થિર કરી ધ્યાનમાં લીન થઈ કેવા એ ઉભા છે ? જગતની સર્વ કુદરત કેમ બાણે તેમની જ તરફ ઝુકી રહી હોય ! કેમ બાણે—

[ગચ્છ]

“ જીવન મ્હારું મદા કુદત—

તથ્થી મૂર્તિ ગણું હું હું.

રહી આધીન સદા, તેને—

પ્રતિજ્ઞા સાચી સેવું-૧ ”

એ મહત્ કર્તવ્યની સિદ્ધિની પરાકાષ્ઠાએ પહોંચ્યા હોય ! ! ”

“ સદૃશ વંદન, ઓ ! જ્ઞાતવંશવિભૂષણમણિ ! ઓ ! સર્વોત્કૃષ્ટ મહાન્ પીર ! કોટિ કોટિ વંદન તમને; અને

તમારી આ મહા-વીરતાને. ”

“ બન્ન રહેા, આપણે અહીં જ સ્થિર રહેા; તે
સામેના ચિત્રાપટ પર લેગી જઈએ ત્યાં લેઠાં લે
જાયું નિહાનીએ-આજની દિનચર્યા, અને તે કંઈ
તે બધું સરંચા તદરથ આવે જ બધું જોવા કરીયે ”

“ બગાવર છે, એ સંકટમાં બગાવર છે. ”

“ અહીં ! તારાં કાલના જે ઉપા પામી
છે. ભારે તો હશે પરંતુ મારું તારો દેહતાનો વખત
આવે છે. ”

જનુ ભા જાણે તેને જાણવા

એ , એ કેવો તારાની મુનિ ઉપા
લેને જ ન જુએ ? તારાં મહાન..... !
અરે ! તારાં કેવો દેહતા જ પામી જાયો વન
જાણવા તારાં મહાન મુનિ ઉપા ભારે
અરે કેવો કેવો ભારે એ ભારે ! એ ભોળા

“ તારાં કેવો ભારે એ ભારે ભારે વધે, જા
જાણવા તારાં મહાન મુનિ ઉપા ભારે
તારાં કેવો ભારે એ ભારે ભારે ભારે ”

ક સો ટી ને શિ ખ રે

“ઓ પેલો ગોવાળ દોડતો આવે. આ તરફ જ આવે છે. બગદો નહીં જુવે, તો બિચારો કેવો ગભરાશે ?”

“આપણે તો એ બધું તટસ્થ રહી જોયા જ કરવાનું છે. ”

* * * * *

“અરે ! પણ, મારા બગદો ગયા ક્યાં ? અહીં તો એકેય નથી. ક્યાં ગયા હશે ? પેલી બાવળની કાંટીમાં ચરતા હશે ? લે, તપાસ કરું.....ના, ત્યાં તો નથી. કોઈ લઈ ગયું હશે ? પેલી ટેકરી પાછળ નિચાણમાં ચરતા નહીં હોય ? તપાસ તો કરું.....ના, રે ! ના ત્યાંયે નથી. ત્યારે ગયા ક્યાં ? ત્યારે આને પૂછું. મેં એને બગાડ્યા હતા. એ બાળ આપશે.

ઓ ! દેવાંય મુનિ ! ક્યાં ગયા મારા બગદો ? ગતાવેલ.

કેમ જોડતા નથી ? ક્યાં સંતાડ્યા ? લાવો મારા બગદો. લાવો છો કે નહીં ?

અરે ! પણ જોડો છો કે નહીં ? મેં તમને બગાડ્યા છે જોડો કેને આખ્યા ? જોડો નહીંતર હવે જોયાજેવું કરીશ.

કેમ ? નયો જોડવું કે ? અરે ! નીચ સાપુડા !

કે રે મિ ભં તે !-સુ વ

જવાબ તો રે. એમ નહીં પણ નહીં, મારા બાપ
કેને આપ્યા છે ?

અરે ! પણ આ તો હમુ મે જવાબ દેતો નથી

આત ! મું તારા કાન-બાન જોરા છે કે ?
તો નથી ? અરે ! પણ કદું મું કે તારા બાપ
છે ? જાણને ?

તો તે નહીં જાણે કે ? એમ તે જવાબે

અરે ! આ તો તું જ કહે જાણે છે
જાણે તારા પાપની દેશો છે ત્યાં તમે કહે
જાણે કહે ન ?

અ. ૧ જાણે તારા બાપ કદું જાણે
જાણે કે તારા બાપને જોરા નથી જાણે છે ?

અ. ૨ તો તારા બાપને કદું જાણે
જાણે કે તારા બાપને જાણે છે ?

અ. ૩ જાણે તારા બાપને જાણે કે તારા બાપને
જાણે કે તારા બાપને જાણે કે તારા બાપને
જાણે કે તારા બાપને જાણે કે તારા બાપને
જાણે કે તારા બાપને જાણે કે તારા બાપને

અ. ૪ જાણે તારા બાપને જાણે કે તારા બાપને

ક સો ટી ને શિ ખ રે

ઉતાવળો ધર્યે બાય છે. હાય ! શું કરશે ? ”

* * * * *

“હું....., તું નથી સાંભળતો ? તારા કાનનાં કાણાં નકામાં છે. ખરું ને ? મારી પેઠે બીજો કોઈ બિચારો વિશ્વાસથી આ રીતે છેતરાય નહીં. તેને બંધ કરી દેવા જ સારા છે. બસ. એ જ ઠીક છે.

હં....., બરાબરા પેત્રી ગયા. તોપણ જરા પત્થરથી ઠોકું. હં, બસ. હવે બરાબર પેત્રી ગયા. પણ લાવ જરા બહારના ઠાંકા મોરી નાંખું. કોઈ પકડીને ખેંચી ન કાઢી શકે.

હં, હવે ઠીક થયું. બસ, નિકળે જ નહીં. મારા બગદ ન બતાવ્યા; ચાખ્યું કંઈ ?

બાકું ઝટ, હું જ ચોધી કાઢું. બસ, ગમે ત્યાંથી ચોધી કાઢું. ”

* * *

“ અરે ! પેલો પાપી યે:ર કૃત્ય કરીને ચાડ્યો બાય. બસ, કેવો નિર્હય ! ! ”

“ બસ, ચાંત રહો. આપણે તો તટસ્થતા જ રાખવાની છે. ”

“ હાય ! શું થયે ? આપણે કેવા નિર્ભાગ્યોબર !

હુકમના વિપાક કાળે એ બિચારાની શી દશા થશે ?

“ ઉપેક્ષ છે એ ક્ષુદ્ર બિચારો. પરંતુ ખડેન પ્રબુદ્ધ-
પ્રસે ! એ અસ પામર પ્રાણી જ્યારે પોતાને ઉચિત વર્તન
કરતો હતો, તે વખતે પ્રબુદ્ધના મનોરાજ્યમાં-આંતરૂ સ્થિ-
તિમાં શી પરિસ્થિતિ ચાલી રહી હશે ? ”

“ ખડેન વિશુદ્ધદે ! એ અગમ્ય ભાવોનો યથાર્થ
ખ્યાલ આપવો દુઃશક્ય તો છે જ. તો પણ કહું છું—જેમ
સામે ભારોભાર વજન મુકવાથી જ વસ્તુનું વજન નક્કી
કરી શકાય છે. તેમ ‘ આત્મિક પ્રગતિ કેટલી થઈ ? ’
તેનો આંક કાઢવામાં આવા પ્રસંગો એમને ઘણા જ ઉપ-
યોગી થઈ પડે છે. આ વેદના જેમ અતિ ભારેમાં ભારે
છે, તેમ, જે શાંતિ આપણે ભેંઈ છે, તે ઉપરથી સમજી
શકાય છે કે તેની ભારોભાર આત્મવિકાસનો ભંડાર પણ
હવે તેમનો ભરપૂર ભરાયો છે.

સ્વાભાવિક ચાહુ રહેતા આંતરિક પ્રયત્નોથી જે વિ-
કાસ થતો હોય છે, તેના કરતાં જ્યારે આવા પ્રસંગોની
સાથે ભેટો કરવો પડે છે, ત્યારે સ્વાભાવિક રીતે જ વિકા-
સમાં વેગ આવે છે; અને એકદમ બગપૂર્વક કેટલાંયે
આત્મવિકાસનાં પગથિયાં ચડી જવાય છે. કેમકે સામે તેટલું
જ બળ વાપરવું પડે છે. એટલે વાસ્તવિક રીતે આવા
પ્રસંગો કેમ બાળે ઉત્સવના પ્રસંગો હોય, તેમ આવા ભા-

* * *
 “ મિત્ર શિદાયો ! માનો કે ન માનો.. પરંતુ હું
 મારા વૈધના જ્ઞાનથી કહું છું કે-આ મહાત્માના શરીરને
 કંઈક બારે અડચણ છે. ”

“ હંએ.....! શું કહો છો ? જે હોય તે જરૂરી ચોધી
 કાઢો, મિત્ર ! ”

“ હું ક્યારનો એ જ તપાસુ છું. પણ કાંઈ પત્તો જ
 લાગતો નથી. ”

“ જરાગર તપાસો. જે હશે, તે હમણાં જ જાણી
 શક્યો. ”

“ અરે હા ! ! આ કાનમાં જ કંઈક છે. અરરર !
 કોઈ મહા દુષ્ટે દર્ભ મૂળ જોડી ઘાટ્યાં છે ! ”

“ અહાહા ! કેવો પાપી !

ન ઈર્ષો રાજ દંડથી, ન ઈર્ષો નરક પાતથી.

ન ઈર્ષ્યું મન પોતાનું, ન ઈર્ષો લોકાપવાદથી. ૧.

પરંતુ મિત્ર ! બીજું બધું છોડો ! માત્ર આ શરૂ
 કાઢવાનો જ ઉપાય કરો. જેમ અને તેમ જરૂરી કરો. મા-
 રાથી એ એવું જતું નથી. ”

“ કોઈથી ચે શી રીતે જોયુ બાપ ? પરંતુ મિત્ર !
 શી રીતે કરવું ? એ જ મને સૂઝતું નથી ! ”

“ કેમ ? શી અડચણ છે ? મારા સર્વસ્વને બોને
 ખિન્નકર બિપદક ઘડને આ કામ કરો. ”

7

8

“ હા, ખડેન ઘડે ! મને પણ એમ જ લાગે છે. ”

“ મિત્ર મિત્રાર્થ ! મનુરો આવી પહોંચે એટલે તેલ-
કુંડીમાં એસારી પ્રથમ મઢન કરવું પડશે. ”

“ અરે ! આ બધા આવી પહોંચ્યા. ”

“ હાં, લાવો મોટી કુંડી. તેમાં જળવીને પ્રભુજીને
માંડો. ને માંડો મઢન કરવા. શરીરમાં લોહી છુદું થઈ
જવા માંડે, એટલે સળીયા કાઢતાં જરાયે વાર નહીં થાય.
કેમ ? બસ, મઢન પુરું થયું ? ”

“ હા, જી ! ”

“ ઠીક. ચાલો ત્યારે. તમે જાને ઠીક જાળવાન છે.
જાને જલુ આ એકેક સાણસી પકડો, અને જાને બાબુએ
લા રહો. જુઓ, કાનમાં આ ફલમૂળ છે. તેને બરાબર
જેરથી ઢળાવીને બરાબર પકડો. ”

હાં, બસ.

હવે હું સૂચના આપું કે તુરત જાને એકી સાથે પૂજા
કેરવી ખેંચજો પણ જો જો હો-ત્યાંગુધી ખીલા બહાર
નીકળી ન જાય ત્યાંગુધી ખેંચજો જરા પણ જોર આપ્યું
ન કરતા. ”

“ ઠીક, એમ જ કરીશું. ”

“ હાં. હાંલાજો. ખેંચા. ખેંચા. પૂજા કેરવી ખેંચા.
ખેંચા. ખેંચા. બાઈ ! ખેંચા. ”

ક સો દી ને શિ ખ રે

“વાહું ! સિદ્ધાર્થ ! વાહું ! ! ધન્ય ! ખરક ! ધન્ય !
તમે પણ જન્મ નફા કર્યો. સુમહોત્તમ તુ કય ઉપાર્જન
કર્યું. ”

“ અહો ! મહા આશ્ચર્ય તો જુઓ ! ખીલા ઠોક-
નાર જોવાળ પર કદાચ કોપ તો ન કર્યો, પણ વૈદ્ય ખરક
પર પશ્ચાત્ત - પણ નહીં ! ખીલા નીકળ્યા તેની ખુશાલી
નહીં ! કાઢ્યા તેની શાખાશી નહીં ! ધન્યવાદના જે શબ્દો
જે નહીં ! પણ તેવી લાગણી જે બતાવી નહીં ! જન, પાછા
પ્રતાપની કાયંત્રિદિમાં જ ! ”

“ ખરેખર, સમાન લાવ-સમતા-હવે પરમકોટિએ
પડોંચી ચુકે છે. ”

“ જન, આ જ લાવ કેળવવાનાં તેમણે આજ સુ-
ધીના સાહ્યાર વર્ષ ગાળ્યા છે. હવે તો ખરેખર એ દિશાતિ
પરમકોટિએ પડોંચી ચુકી છે. ખરેખર આવી મહા સાધ-
નાથી જ એ મહાવીર છે. મહાવીર વર્ધમાનકુમારના
જીવનની આ જ વિશિષ્ટતા છે. આવી વિશિષ્ટતા કોઈએ
નિદ્ર કર્યાનું જોયું, લાવ્યું કે સાંભળ્યું નથી. ”

“ ખરેખર આજનો બનાવ ભારે અદ્ભુત ! ”

“ ખરેખર અદ્ભુત છે. આવા ભયંકર અને કટોક-
દીન્ય બનાવો બનવા એ જ કે બહુ જ નાંભાવન છે. પરંતુ
તેમાં બન્ને બાજુએ સામ્યાવસ્થા ટકાવી રાખવી એ જ
ખરેખર અદ્ભુત છે. ”

ક સો ટી ને શિ ખ રે

ગુંગમ આદ્યો વાય છે એ વિગેરે અદ્ભૂત અને કલને હ્રસ્વમધ્યે તેવી અનેક ઘટનાઓ શી રીતે કહી શકાય ? ”

“ ખરેખર એ ગાંધી ઘટનાઓ વિસ્તારથી રૂક્ષપૂર્વક સાંભળવાનું મન થાય છે ”

“ જરૂર સાંભળવી જોઈએ. પરંતુ હવે તો આપણે પ્રભુજીની પાછળ ને પાછળ જવાનું છે. સ્વસ્થાને ગયા પછી કયા પ્રસંગે આ જ ઘટનાઓ સાંભળીશું, વાદવા. આવર્ત કરી કરીને સાંભળીશું. ને કૃતકૃત્ય થઈશું. ”

“ હાલ તો એ વિચાર જ ઠીક છે. ”

“ પરંતુ હું નિશ્ચયપૂર્વક કહું છું કે—

આ મહા પ્રતિજ્ઞાના પાલનમાં મહાત્મ્ય સિદ્ધિઓ સમાયેલી છે અને તે સર્વે આ મહાપુરુષે નિદ્ધ કરી છે. પરિણત-જ્ઞાનયોગ, કે અવ્યય ભક્તિયોગ : જે કહો તે સર્વ બુદ્ધિ-કાઓ જેમાં અંતર્ભૂત થઈ વાય તેવી સર્વોચ્ચ આધ્યાત્મિક-બુદ્ધિકાને શિખરે એ સ્ત્રી સૂચ્યા છે અને તેવી મરુલાન્ત-કંસાદીઓમાંથી પન્નાર થઈને પત્નું હંવરે પોતાની સાધ્ય-સિદ્ધિ તેમણે નિદ્ધ કરી છે. અને એ “ સમતા ” નામની આધ્યાત્મિક બુદ્ધિકાને ખરાખર પોતાના વર્ગનથી નિદ્ધ કરનાર આ એક જ મહાત્મા છે. નાન્યઃ કથિદ્ભવતિ ન ભવિ-ષ્યતિ. ”

મુસાફરી કરી થાકી ગયેલું સૂર્યમંડળ આજે બાણે
અહીં જ રાતવાસો રહેવા ધ્વિષ્ટું હોય તેમ ધીમે ધીમે-
અનિચ્છાએ અસ્વાચળ તરફ પ્રયાણ કરે છે !

પ્રસન્નમુખી દિશાઓ પ્રકાશ અને પ્રસન્નતા ઝીલેલી રહી
છે, અને જગતમાં પાછા ફેંકી રહી છે !

સર્વત્ર-અંદર અને બહાર શાંતિ અને પ્રસન્નતા છવાઈ
રહ્યા છે !

સૌના મુખમાંથી માંગણિક શબ્દો જ નીકળે છે. સૌ
માંગણિકાર્યને જ ઈચ્છે છે !

સૌના કાર્યમાં પ્રેમ ને પ્રેરણા ઉભરાઈ રહ્યા છે ! ”

“ શાથી ? ”

“ કોણ બાણે ? શાથી ? પરંતુ આ વખતે વસ્તુ-
સ્થિતિ આ બતની છે, એ ચોક્કસ. ”

“ બરાબર પરંતુ, પેલા રથામાક ગૃહસ્થના ખેત-
રમાં કોણ બેઠું છે ? ”

“ ક્યાં ? ”

“ જુઓ, પેલા જુના ચૈત્યના ખડેર પાસે શાલના
ગ્રાહ નીચે કોઈ બેઠું છે. ”

“ ચાલો આપણે નદીને કિનારે ફરના ફરતા જઈએ. ”

“ હા, ચાલો ને હો, તે જણાયો. ”

“ અરે ! પણ એ કોઈ બેઠું નથી. પરંતુ ઉત્કટિકા
આસને પથનમાં લીન છે. ”

આખા યે વિશ્વમાં પ્રકાશનો એક અદ્ભૂત ચમત્કારો
દાખ વાર ચમકી ગયો !

શાંત નામે રત્નરાજ આ દાણે જની ધણી,
દેશાંતે શાંતિ વિશ્વમાં અપૂર્વતા ભરી ધણી.
હિંમે, હસે, રમે, કૂદે, રે ! તત્ત્વ સૌ પ્રકૃતિનાં,
તાત્ત્વ દર્શ, યે નાયતાં, રે ! વિશ્વરંજ ભૂમિમાં.—૧

આનન્દના રસે ઝીલે રે તત્ત્વ સૌ પ્રકૃતિનાં.
અવનવા ધરીને સ્વાંગ, પૂરી સર મીતનાં—
માન ગાય શાશ્વતાં. રે ! તત્ત્વ સૌ પ્રકૃતિનાં.
મુમે, મયાંતે મૂન ખૂન ખૂન વિશ્વમાં.—૨

“ અહા ! આ જાણો શો ચમત્કાર ? ”

“ પ્રમુખ અર્હત્ત યથા સર્વજ્ઞ યથા, તેનો આ
જાણો ચમત્કાર છે ! ”

“ અરે ! હા, એ તો પેટી મહા પ્રતિજ્ઞાનું અન્તિમ
મહા પરિણામ ! ”

“ હા એ જ. સાડાઝાર વર્ષ અને એક પખવા-
ડીયે પરિણામ આપ્યું. ”

“ ધન્ય દિવસ ! ધન્ય સ્ત્રી ! ધન્ય પગ ! આજનો આ
પવિત્ર દિવસ હૃદયમાં જરૂર સ્મરણમાં રાખવો જ જોઈએ. ”

“ આજે વૈશાખ ગુરૂ ૧૦ ન છે. ચંદ્ર હસ્તોત્તરા નક્ષ-
ત્રમાં બિરાજે છે. અને દિવસનો ચતુર્થ પ્રહર પસાર થાય છે. ”

પ્રગટ પ્રકાશ અને તીર્થ પ્રવર્તન

આવો ! આવો ! આજે મહાન ઉત્સવ છે !

જ્ઞાતવંશવિભૂષણમણિ શ્રી વર્ધમાનકુમાર આજે સર્વજ્ઞ, સર્વદર્શી, સિદ્ધ, યુદ્ધ, અહિંસા થયા છે. તેનો આજે ઉત્સવ છે.

ત્યારે જગત્માં કોઈ પણ જાતનો નાનો કે મોટો સામાન્ય પણ ઉત્સવ પ્રવર્તે છે, ત્યારે લોકો આનંદ અને હર્ષથી ઘેલા બને છે, સર્વ ગુણ સામગ્રીઓ ત્યાં એકત્ર થાય છે, અને મારે પણ ત્યાં યથાયોગ્ય અનુકૂળ પરિસ્થિતિ રચી કરવી પડે છે. તો પછી—

આ રાજકુમાર સ્વભાવે જ પ્રિયદર્શની હતા. જગત્માં મેળવી શકાય તે બધી ઉપભોગની સામગ્રી તેમને સંપ્રાપ્ત હતી તેનો જીવન પર્યંત ઉપભોગ કરવાનો પણ તેમને હક્ક હતો. પરંતુ તે દરેકે-દરેક સામગ્રી તેણે જગત્માં જ રહેવા દીધી—સ્વહતે જ મને પાછી સોંપી દીધી, અને બ્હાલામાં બ્હાલું-કોમ્પ પણ પ્રાણીને બ્હાલામાં બ્હાલું-ચરીઝ પણ મારે ખોળે જ મૂકી દીધું.

માત્ર અંદર રહેલા મહાચિંતન્યના ભંડારરૂપ આત્માને સ્વાભાવિક વિકાસની પરમ કોટિએ પહોંચાડવાને તેમણે મહા ભગીરથ પુરુષાર્થ ઉપાડ્યો ખરેખર, મારા એ મહાન તત્ત્વના વિકાસનો પ્રયોગ ઉપાદી હજી, તેમણે મારા ઉપર તેમ જ જગત્ ઉપર મહાન ઉપકાર કર્યો છે.

અને વિશેષમાં, તમે બધાને ખુશી થયો, તમને

દિલમાં પ્રમોદ જાગતુ થયો હોય; તો, એ મહાન્ ઉપદેશ પધારે—આ ભૂમિને પાવન કરે, તે પહેલાં જ તમારું કર્તવ્ય જાળવવાને તત્પર થઈ જાઓ. અને તમારા મુખ્ય મુખ્ય કાર્યોમાં દ્વારા સર્વ સામગ્રી પુરી પાડો:—

તમારા સંદેશવાહક સૂક્ષ્મ તત્વો દ્વારા જગતભરમાં વિજીતીને વેગે આ મંગળ સમાચાર પહોંચાડી દો: ત્રિલોકમાં સર્વ સ્થળે ચળવળ પ્રસરાવી દો: ભાવિતાત્માઓના દિલમાં હર્ષોદ્ઘાસ ઉત્પન્ન કરો: જગતભરના સત્યોને આ તરફ આવવા પ્રેરો, અને તેઓના માર્ગ કલ્યાણમય બનાવો: તથા એ મહા સાત્ત્વકશિરોમણિના એ માર્ગમાં તેઓ જ્યાં જ્યાં વિચરે ત્યાં ત્યાં આશુભાગ્ય અને સર્વત્ર ઉપદ્રવ કંટકો દૂર કરી અનુકૂળતાનું વાતાવરણ ફેલાવ્યા કરો: વિશેષમાં પેલા મહાસેન વનમાં યજ્ઞવાલકોની બાજુમાં જ થોડે દૂર વ્યાખ્યાનગીઠ અને બીજી બધી સર્વ સામગ્રીઓ સાથે ધર્મોપદેશ માટે એક મહાન્ મંડપ [સમવસરણ] રચી કાઢો.

આવા મહાન્ ધર્મોપદેશને લાયક, તેમના મહાન્ ધર્મોપદેશને લાયક, જગતભરમાંથી ઉતરી પડતા તેવા જ ધોતાઓને લાયક, અને જગતભરમાં ધર્મોપદેશનો સંદેશ પહોંચાડવાને સમર્થ એવો સર્વ જગતભરે, સર્વ જંતુદિનકર એ મંડપ રચા અને તે કેવો ? સર્વ યેષ, સર્વથી ભવ્ય અને મુંદર, તથા સંપાત્કૃષ્ટ, એવો એ મંડપ રચા

ખોળા અને સર્વ શુભેનિમિત્તો ! હમણાં તમારે અહીં
હાજરી આપવાની છે ! જગતમાં જુદે જુદે સ્થળે કાર્ય
તરી રહેલા પ્રકૃતિ માતાનાં બીજાં પણ સર્વ શુભ તરવો !
મારા અધિકારનું બધું કાર્ય તમારે હમણાં અહીં જ
ખવવાનું છે !

‘જગદુદ્ધારનું કાર્ય છે, જગતની આગરૂનો સવાલ છે.
તે કોઈએ કરી કચાશ રાખવાની જ નથી.’ એમ શ્રી પ્રકૃતિ
માતાનો આદેશ છે. અને સાથે સાથે એવો પણ આદેશ છે
— ‘એ મહાનુભાવ પુરુષની, તેમના કાર્યની અને તેમની
સાથે સંબંધે ધરાવતી કોઈ પણ વસ્તુની સર્વ દ્રવ્ય, સર્વ
વ્યવસ્થા, સર્વ કાળ અને સર્વ ભાવમાં સેવા કરવી. કારણ કે
જ જગતના શાશ્વત્ કાર્યાણનો માર્ગ છે.’

સર્વત્ર શાંતિ : શાંતિ : શાંતિ : ”

* * *
“ ॐ જગદાય સ્વાહા ! ॐ વાસ્તાંસ્પતયે સ્વાહા ! ॐ
સાક્ષણે સ્વા—”

“ અહો ! ગુરુજી ! ગુરુજી ! આ મું બાહી રહું
ઉં ? આપ જરા હિમ્મતદાન તો કીજીએ, જી ! ”

“ કેમ ? મું ઉં ? બદુકો ! ”

“ જી ! આપણા ચત્રવાટકની પાસે જ આ પમાલ !
મહા મોટો કોઈ કાર્ય સમારંભ બાહી રહ્યો ઉં ! દેવો,
દાનવો, યક્ષો, ગ્રાંધર્વો, જૂનો, પિશાચો, કિન્નરો, વિદ્યાધરો,
આર્ષ-અન્નાર્ષ સર્વ ધર્મના માનવો, મિત્ર, દામી, માય,

છતાં કહાય જો મારા સંશયોના સમાધાનો આપશે,
અનૂતપૂર્વ સર્વજ્ઞ સાથે મેળાપ થશે.
હીક છે, બન્ને રીતે કાયદો છે. બસ, અવિલંબે જ
હું જોઈએ. ”

“ બાપુ અત્રિબૂતે ! ”

“ શો આદેશ છે ? આર્ય ! ”

“ વત્સ ! એ બલિકની ચકાસણી માટે મારે આ
જો જ જવું જોઈએ, અને જાઉં છું. ”

“ આપનો આદેશ શિર ચડાવનાર હું હાજર છતાં
માપ લેતે શા માટે આ આચાર સેવો છા ? પૂજ્ય ! ”

“ વત્સ ! આ કોઈ મહા માયાવી જળાય છે. એમાં
મારે કામ નહીં. હું જાતે જ જાઉં છું. તમે યત્ન કાર્ય
થર રાખો, અને સાવધાન રહો. ”

“ શિવાસ્તે વમ્યાનઃ સન્તુ ! શિવમસ્તુ ! મદ્રમસ્તુ ! ”
સુખ્ય દશેય આચાર્યોએ એકી સાથે આશીર્વાદોનો નિર્ધોષ
કર્યો.

“ વિજયન્તો, વિજયન્તો ઓ પૂજ્યમિત્રા વિજયન્તામ્ ”
વિજયપોષણ કરી વિદ્યાર્થીઓએ એકી સાથે ગગન ગલ્લવી
મૂકયુ. અને પોતાના પાંચમે શિષ્યોના મંદ્ય સાથે
આચાર્ય પદની સર્વ વિનૂપજ સામગ્રીથી સજ્જ થઈ ગીતન-
જોતીયમહામાહાત્મ્યદ્રુતિઆચાર્યવચેં આરણ માંડયુ.

પ્રગટ પ્રકાશઃ અને તીર્થ પ્રવર્તન

ધાર્મીઓના મંડળ સાથે આ કોણ મહાપ્રાક્ષણ ચાલ્યા આવે છે ?

“ હશે કોઈ પુષ્કળ જનસમુદાય ચાલ્યો આવે છે. પરંતુ સાંભળો, પ્રભુજી કંઈક બોલે છે. ”

“ નમો તિથસ્ત. ”

“ અહો ! મસ્તક નમાવી નમસ્કાર પણ કર્યો. ”

“ જુઓ. જુઓ ! પાઠપીઠ પર ચતુર્ક્રમણ સ્થાપીને ત્રિહાસન પર એ જગસાથ બેડા. ”

“ અહા ! ચારે તરફ વિસ્તરી રહેલા આ મનોહર ભવ્ય ચૌન્દર્યનું આજેનૂજ વર્ણન કોઈ કવિજનની કલ્પના કરી શકે ખરું ? અને કોઈ ચિત્રકાર જગત્માં જન્મેલો હશે ? કે ને આ ચિત્ર બરાબર રેખાંકિત કરી શકે ? ”

“ આ.....હ ! ફટાટોપ તો ભારે જાગર છે ! ”

“ આવો, આવો. ગૌતમ ઇન્દ્રનૂતે ! આવો. ”

“ અરે ! પણ આ વિપ્રવર કંડા કેમ પડી ગયા ? ”

“ દેવાનુપ્રિય ગૌતમ ઇન્દ્રનૂતે ! આ વિચારમાં હો ?

હે મહાપ્રાણ ! વેદવધી. ઉર્ધ્વનખ, ધનિશ્ચાન્ન, પુષ્પાણ, કલ્પ, છંદઃ, જ્યોતિષ, વ્યાકરણ. નિરુદ્ધ વિગેરે વૈદિક શ્રુતના અને ખીલા શાસ્ત્રીય અર્પિત્યના ખરેખર તમે પારંગત બાની હો.

તેનું કવણ, મનન, ચિન્તન અને ઉંડું નિદિધ્યાનન

પ્રગટ પ્રકાશ અને તીર્થ પ્રવર્તન

“વિજ્ઞાનઘન પૃથૈતેભ્યો ભૂતેભ્યઃ સમુત્થાય તાન્યેવાનુ-
ચિનદયતિ ન પ્રેત્યસંજ્ઞાસ્તિ, ઇતિ ।” [વિજ્ઞાનઘન આત્મા પૂંગ-
ભૂતામાં ઉત્પન્ન થઈ. તેમાં જ વિજ્ઞય પામે છે. મરણ પછી તેની
જ્ઞતા કાયમ નથી. અર્થાત્ પુનર્જન્મ નથી.]

“અગ્નિહોત્રં જુહુયાત્ સ્વર્ગકામઃ ।” [સ્વર્ગના દંધુએ અગ્નિ-
દેવ દોમ કર્યો જોઈએ.]

પહેલા વાક્ય ઉપરથી તમને એમ સમજાયું છે કે, પુન-
ર્જન્મ નથી. અને બીજા વાક્ય ઉપરથી એમ સમજાયું છે કે,
પુનર્જન્મ છે આ જ તમારા સંશયનું બીજ છે. ”

“ હા પ્રશ્નો ! ”

“ પ્રથમ વાક્યમાંના વિજ્ઞાનઘન શબ્દનો અર્થ
આત્મા ન કરતાં, કોઈ પણ વસ્તુનું જ્ઞાન કરતી વખતે પ્ર-
વર્તતો ‘ ઉપયોગ-જ્ઞાનની પ્રવૃત્તિ કે જ્ઞાનનો વ્યાપાર ’
એવો કરવો.

એક જ્ઞાન વ્યાપાર ઉત્પન્ન થાય છે ત્યારે પૂર્વનો
જ્ઞાનવ્યાપાર નાશ પામે છે. વળી બીજો જ્ઞાનવ્યાપાર
ઉત્પન્ન થાય એટલે પ્રથમનો જ્ઞાનવ્યાપાર નાશ પામે છે,
એટલું જ નહિ પણ તે જ્ઞાનવ્યાપારનું પૂર્વનું નામ પણ કાયમ
રહેતું નથી. રાખડા તરીકે—

કોઈ જોડિમાન ગૃહસ્થ મુંદર ઘોડાઓ બેઠાવી ગ્રીષ્મ-
માત્રી વાહનમાં લેસ્ટ્રીને રસ્તે ઘડા હોય, ત્યારે તેમની દૃષ્ટિ
એક પછી એક, એમ અનેક પદાર્થો પર પડે છે. તે વખતે

પ્રગટ પ્રકાશ અને તીર્થ પ્રવર્તન

“ નમોઽસ્તુ—

ભગવન્ અહનં ! આદિકર !

હે સ્વયંસંબુદ્ધ ! ને તીર્થકર !

હે પુરુષોત્તમ ! પુરુષર્ષિહ ! અને પુરુષ-વર પુંડરીક !

તમે ખરેખર પુરુષ-વરગંધહસ્તિ છો.

હે લોકોત્તમ !

તમે લોકનાથ છો, તેથી

લોક હિતકર છો;

તમે લોકપ્રદીપ છો, તેથી

લોકપ્રલોતકર છો.

તમે જગતને નિર્ભય કરો છો,

કેમકે—

તમે જ જગતને જ્ઞાનચક્રુ અર્પો છો.

અને સાથે સાથે

સત્ય માર્ગ જતાવીને

અશરણુ જગતને ચરણે લો છો.

એટલું જ નહીં, પરંતુ—

શુદ્ધ જ્ઞાપ અને શુદ્ધ ધર્મ જગતને દાન કરો છો.

તેથી જ તમે

ખરેખરા ધર્માપદેશક અને ધર્મનાયક છો, ને

માર્ગજ્ઞાને સારથિ દહ્મ ધર્મમાર્ગનાં દોરો છો,

કેમ કે, તમે

પ્રગટ પ્રકાશ અને તીર્થ પ્રવર્તન

“ હે સંવ્ય જીવો !

તમે સામાયિક કરો :

સામાયિક કરો :

સર્વ સાવધયોગની વિરત કરો :

જો તમે કંઈપણ હઠ્ઠતા હો !

જો તમે નિર્વાણ વાગ્ધતા હો !

સર્વ શ્રેષ્ઠ કર્તવ્યોમાંનું પરમ પ્રધાન કર્તવ્ય છે, એ.

પૂર્વના સંખ્યાતીત મહાપુરુષોએ આચર્યું છે, એ.

ત્રિલોકમાં સારભૂત સર્વ અનુષ્ઠાનોમય અનુષ્ઠાન છે, એ.

જોમ હું સર્વે સર્વદર્શી થઈને પ્રતિપાદન કરું છું.

જગત્સરના સર્વ જંતુઓના હિતને માટે પ્રતિનિપાદ કરું છું.

મેં અનુમન્યું છે, તેનું પરિણામ પ્રાપ્ત કર્યું છે;

તેથી પ્રતિપાદન કરું છું

નીચકર તરીકેનું મારું કર્તવ્ય સમજીને, હું પ્રતિપાદન કરું છું.

આ પરમ ધર્મ છે, પરમ યત્ન છે,

નિવૃત્તિમય અધ્યાત્મિક જીવનનું કેન્દ્ર છે.

સતીઓના જ્ઞાનનું. ધ્યાનીઓના ધ્યાનનું, અને

તપસ્વીઓના તપનું એ કેન્દ્ર છે

નિર્દોષ નિર્વિકારી અને સુખપ્રાદક: એવું એ

જા.પિ. બા.પિ અને હા.પિનું પરમ વિમુક્તર આશય છે.

પ્રગટ પ્રકાશ અને તીર્થ પ્રવર્તન

- ૧ સર્વ પ્રાણીઓના કલ્યાણની વિશ્વપ્રેમી ભાવના રૂપી ૧
તેની ગાઢ છાયામાં હૃદયમાં આશ્રય લઇ શકે છે.
તેમાંથી નિરંતર ટપકતો ઉપદેશ રૂપી અમૃતરસ,
પ્રાણીઓને ગમરાવી નાંખનારા સર્વવ્યાપી
શામ-ક્રોધાદિક મહાવિયોના પ્રચારે અટકાવે છે.
- ૨ તમે સર્વ જાણો છો, અને અનુભવો છો, કે— ૨
જગત્માં કોઇને ગુણ નથી,
સર્વત્ર જાણે દુઃખ જ વ્યાપી રહ્યું છે:
રોગઃ શોકઃ જન્મઃ મરણઃ કલેશઃ આસ્રજિતઃ બૂબ્બઃ તરુઃ
સંયોગઃ વિયોગઃ અને આખરે મરણઃ એટલે
૩ કાળના વિકાગ જડબામાં અશરણ પ્રાણીને હનાશ ૩
યમ પ્રવેશ કરવો પડે છે:
કેમ જાણે બધા જીવાત્માઓ પિંજરમાં પુરાયા હોય,
કેમ જાણે જગમાં સપડાયા હોય, અને
એવી અનેક યાતનાઓ એકલા અશરણ બાવે અનુભવા હોય છે:
૪ એ અધું તમે જાણો છો, અને અનુભવો છો: ૪
એ જાગ્રતી, એ પિંજરની મોહક ખુત્રી તો એવી છે, કે—
તેમાં રહ્યા રહ્યા જીવાત્માઓ ગુણ નાને છે, આનંદ નાને છે.
કલ્પ કોઈ દુઃખ તરીકે સમજાવે તો તેને
હૃદયી કાઠનારા ચે પડ્યા છે
હું ખાત્રીપૂર્વક કહું છું, હું જાણું છું કે—
૫ એ જાગને તોડી નાંખવાને, એ પિંજરને ટિંકાજિંકા કરવાને.

પ્રગટ પ્રકાશ અને તીર્થ પ્રવર્તન

તેને તે જ્ઞાતનો તે લાભ તેનાથી પ્રાપ્ત થયો.
તમારી સર્વ શુભ પ્રવૃત્તિઓનું તેને કેન્દ્ર બનાવ્યો.
તમારા સર્વ જીવનનું તેને કેન્દ્ર બનાવ્યો.

કારણ કે

તે મંગળમય છે, સિદ્ધિપ્રદ છે.

આ મહત્ત્વ સ્વ—

પરિપૂર્ણ, અનુત્તર અને સંશુદ્ધ છે.

આ જ—

સિદ્ધિનો માર્ગ છે, મુક્તિનો માર્ગ છે, નિર્વાણનો માર્ગ છે,
અને એકંદરે સર્વ દુઃખોના નાશનો પરમ ઉપાય છે.

તેને સેવનારા—

સિદ્ધ થાય છે, જીવ્ય થાય છે, મુક્ત થાય છે,
પરિ નિર્વાણ પામે છે. અને એકંદરે
સર્વ દુઃખોનો અંત કરે છે.

જે—

તેના પર ધ્વજા રાખશે,
તેને પ્રાપ્ત કરશે એટલે જીવિગમ્ય કરશે, અને
તેના પર જીવિ બાંધી કરશે;
તેમ કરીને

જે—

તેનો સ્પર્શ એટલે સ્પીકાર કરશે,
તેનું પીએ પીએ પાલન કરશે, અને

પ્રગટ પ્રકાશ અને તીર્થ પ્રવર્તન

અમને તેના પર ઘડા જાત થઈ છે.

અમને તે ણુદ્ધિગમ્ય થઈ ચૂક્યું છે.

અમને તેના પર સંપૂર્ણ રુચિ ઉત્પન્ન થઈ છે.

અમને તેનો સ્પર્શ કરવાની ઇચ્છા થઈ છે.

અમને તેનું પાલન કરવાની ઇચ્છા થઈ છે.

અમને તેનું અનુપાલન કરવાની સંપૂર્ણ ઇચ્છા થઈ છે.”

“—તો, એક દાણ વારનો પણ વિલંબ ન કરો, ન કરો.”

“ ‘તથા’ ભદ્રન્ત ! ‘તથા’ ભદ્રન્ત ! ‘તથા’ ભદ્રન્ત ! ”

•

•

•

“ હે મહાસાસ્ત્રિકશિરોમણિઓ ! મને શ્રી દેવ-
રાજની પરમ આરા છે, જેથી કરીને હું વિશ્રવણુ નામનો
તેમનો કોપાધ્યક્ષ આપ સર્વેને યમજીવિગની સર્વ સામગ્રી
પુરી પાડવા ઇચ્છું છું. ”

“ ઇન્દ્રભૂતિ વિગેરે હે ! વિપ્રવરો ! અને આર્યે !
ચંદને ! તમારે કદાચ છે, એ

“ ‘તથા’ ભદ્રન્ત ! ”

“ ત્રણ પ્રદિક્ષણ દઈ [ચિત્તવૃક્ષ, તીર્થકર અને ચામ્યત
તેમ જ વર્તમાન] તીર્થને વંદન કરો, અને હવે પછી ચક્ર
ધરના તમારી મહા સાધના અને ઉત્કૃષ્ટ જીવનપ્રયોગની
સરખાનમાં મહામંચળ કૃપ ચામ્યત પરમેષ્ઠિ મહામંચની
ભાવ આરાધના કરો. ”

પ્રગટ પ્રકાશ અને તીર્થ પ્રવર્તન

કરન્તં પિ અન્નં ન સમણુજાણામિ;].

તસ્ત-મન્તે ! પઢિકામિ,

—નિન્દામિ,

—ગરિહામિ.

”

અણાણં વોસિરામિ.

“ અહો ! સ્વયંબુદ્ધ ભગવંતે પણ મહાભિનિષ્ક્રમણ વખતે આ જ મહાસૂત્ર પાઠ સ્વયં ઉચ્ચાર્યો હતો. ”

“ હા. પરંતુ ભંતે ! શબ્દો શિવાય. ”

*

*

*

“ અહો ! ભગવન્ ! ત્રિકાળદર્શી નાય !

આ સર્વ મહાનુભાવો અને મહાનુભાવાઓ આ મહા પ્રતિજ્ઞા લઈ જે રીતે નિકળી પડે છે, તે જોઈ અમારું અંતઃકરણ આશ્ચર્ય સાગરમાં ડુબી જાય છે. અમે પણ આપના પવિત્ર દર્શનથી મૂલ્યાર્થે તો થયા જ છીએ; પરંતુ ભગવન ! અમારો કાંઈ તરછોપાય ? ”

“ તમે પણ સામાયિક કરેલ સામાયિક કરેલ. ”

“ હે નાય ! અમને તેના પર મદદ જામત્ થઈ છે. અમે તેને બુદ્ધિગમ્ય કરી લીધું છે. યાવત્ અમને તેનું અનુપાલન કરવાનું જે મન થઈ આવે છે પરંતુ, અમારું શું મન ? ”

કારણ કે-પન-પાન-પ, કુટુંબ-પરિવાર અને જુદા જુદા

પ્રગટ પ્રકાશ અને તીર્થ પ્રવર્તન

પાંગ તીર્થ તરફ અનન્ય રુચિ-પ્રીતિ ધારણ કરી, એટલે કે-મિથ્યા ખ્યાલો રૂપ સાવધ અંશનું પ્રત્યાખ્યાન કરી, અર્થાત્ શ્રાદ્ધ યર્થ સમ્યક્ત્વ સામાયિક ધર્મની આરાધના કરો. કેમકે-એટલેથી પણ છેવટે તીર્થમાં તમારું સ્થાન રહેશે જ રહેશે. જેથી કરી ઉત્તરેતર મહાસામાયિક ધર્મની યોગ્યતા અને સામગ્રી પ્રાપ્ત કરી પરંપરાએ નિર્વાણ જડી પ્રાપ્ત કરી શકશો.

તેમ પણ જેનાથી ન જની શકે, તેણે તીર્થ જહાર રહ્યા રહ્યા તીર્થાભિમુખ ચિત્તવૃત્તિ રાખી પૂર્વસેવાદિક કુશળ કર્મ એવી રીતે કરવાં કે જેથી કરી માર્ગગામી-માર્ગાનુસારી જની સમ્યક્ત્વ સામાયિકાદિકની યોગ્યતા અને સામગ્રી પ્રાપ્ત કરી પરંપરાએ મોક્ષ પ્રાપ્ત કરી શકાય. ’

“ ભગવન્ ! જરૂર અમે એમાંની તો કોઈ પણ રીતે સામાયિક ધર્મ આરાધી શકીશું જ. ”

“ -તો, તમે જુદી જુદી રીતે દેશ આરાધકો છતાં એકી સાથે યથાવિધિ તીર્થને વંદન કરો, પરમેષ્ઠિ મહામં-ગળનું સ્મરણ કરો, અને સામાયિકદંટક મહાસૂત્રનો ઉચ્ચાર કરી યથાયોગ્ય પ્રતિજ્ઞા કરો. ”

“ મહાન્ અનુબ્રહ્મ, પ્રભો !

૧. નમો અરિહન્તાણં, નમો સિદ્ધાણં, નમો આયરિયાણં,
નમો ઉવગ્ધાયાણં, નમો લોષ સધ્વમાહુણં.

પ્રગટ પ્રકાશ અને તીર્થ પ્રવર્તન

“ હે ભિક્ષુઓ વા ભિક્ષુણીઓ વા !

હવેથી તમારે તમારા જીવન પર્યંત પ્રત્યેક ક્ષણે—

- [૧] એકાગ્ર થઈ સામાયિક ધર્મમાં પ્રગતિ કરવાની છે. તથા
- [૨] સર્વ સાવધયોગોના પ્રત્યાખ્યાન રૂપ પંચમહાવ્રતાદિકની પ્રતિજ્ઞા કરી છે, તેથી એ સાવધયોગો તમને કયાંય ભૂલાવે ન ખવડાવે, તે ક્ષણે ન જાય, માટે તેથી પૂરે-પૂરા સાવચેત રહેવાનું છે.
- [૩] આ સાધનાના અંતિમ આદર્શભૂત તીર્થકરોના દૃઢ્યથી સ્મરણ, સ્તવન અને કીર્તન તમારી આ વિકટ સાધનામાં અવલંબન માટે નિરંતર કરજો અને
- [૪] નિઃસ્પૃહ તથા નિરંતર કંઠ્યાલૈકતત્પર એવા સદ્ગુરુઓની હૃદયિક પ્રતિપત્તિથી હૃદયિક સહાનુભૂતિ મેળવ્યા વિના આ સામાયિક ધર્મની આરાધના લગભગ અશક્ય જ છે. એટલે જ તેઓના અંતઃકરણ જીતી લેવા ઉપર જ તમારી સર્વ સફળતાનો આધાર છે.
- [૫] આ રીતે સારધાન રહેવા છતાં, જે ક્ષણે તમારા જીવનમાં સ્પૃહ કે સૂક્ષ્મ, માનસિક, વાચિક કે કાયિક સાવધયોગ પ્રવેશ કરી દે, તે વખતે જરા પણ ન ગભરાતાં, તીર્થકરોનું દૃઢ્યથી સ્મરણ-સ્તવન કરી સદ્ગુરુઓની સમક્ષ બનતા ગુપ્તી બાહેરમાં તરન નિખાવત્ર બાવે આલોચન, પ્રતિક્રમણ, નિદા અને ગદ્ગદ કરી શુદ્ધ થવો હવે પછીના કાળ અને જીવાત્માઓને ધ્યા-

પ્રગટ પ્રકાશ અને તીર્થ પ્રવર્તન

હરમેશ, તથા પાશ્વિક, આતુર્ભાસિક અને સાંવત્સરિક પર્વના દિવસની સાંજે, તો-બંધાં જે પરિસ્થિતિમાં હો, ત્યાં આ છ કર્તવ્યોનું અવશ્ય બહોર આરાધન કરવાને સ્પષ્ટ બલામણુ કરવામાં આવે છે. આ બહોર પ્રવૃત્તિથી સંયમ માર્ગની સર્વ મુશ્કેલીઓ દૂર કરવાનું ઉત્તરોત્તર વિશેષ જ્ઞાન તમે પ્રાપ્ત કરી શકશો.

શ્રમણોપાસકો અને શ્રમણોપાસિકાઓ ! તમને પણ જગલન એ જ રીતે પદાવસ્થાકની બહોર આરાધનાનો આદેશ છે. ”

* * * * *

“ જ્યાં ગુપ્તી પદાવસ્થાકમય સામાયિક ધર્મની આરાધના કરનાર એક પણ તીર્થાનુસારી વ્યક્તિ વિદ્યમાન હોય, ત્યાં ગુપ્તી સામાયિક ધર્મ, આર્હત પ્રવચન, આર્હત તીર્થ અધિષ્ઠિત પરંપરા એ શાશ્વત્ છે.

તમારામાંના ઘણા ગ્રીષ્મઋષ્ટ કુળોમાં ઉત્પન્ન થયેલા રાજપુત્રો, મેઘી, સામંતો અને મુલઋષ્ટ વંશના સંતાનો છે, તથા મહારાજ રમણીઓ કે રાજપુત્રીઓ પણ છે. તમે આ સાદગ્ય ખેડી સામાયિક ધર્મના આરાધન માટે સામવ્યનો જે ભાર વહન કર્યો છે, તે અણિત કરે છે કે તમારા આત્માઓ ઉચ્ચ કક્ષાના છે.

આ સામવ્યની સાધના, સામાયિક ધર્મની સંપૂર્ણ સાધના તમને સિદ્ધ કરી આપશે, એટલે પછી તેનું સાધ્ય

પ્રગટ પ્રકાશ અને તીર્થ પ્રવર્તન

“ પરંતુ ગૌતમ ! સત્ ત્રયાત્મક છે. સાંભળો—

ઉપન્નેદ વા, વિગમેદ વા, ધુવેદ વા.

અર્થાત્—સત્ ઉત્પન્નાત્મક છે, નાશાત્મક છે, અને
પુનાત્મક છે. આ આહ્વાતી મુદ્રા છે, આમ્નાય છે. ”

“ અહો ! સર્વે એકાગ્ર થઈ કેવા ધ્યાનમાં લીન થઈ
ગયા છે ? ”

“ નમો અરિહન્તાણં. ”

* * * * *

“ દેવાનુપ્રિય ! ગૌતમ દિ ધમણુપ્રવરો !

સદાકાળ પ્રવાહિત એવા જે તીર્થમાં અનંત તીર્થકરો
થઈ ગયા છે અને યથેઃ જે તીર્થની સેવાથી જ તીર્થકરો
પત્તુ તીર્થકરપાતું પ્રાપ્ત કરી શક્યા છે અને કરશે, જે તીર્થના
પ્રભાવથી અનંત જીવાત્માઓ સિદ્ધિ પામ્યા છે અને પામશે.
ભર સમવસરક્રમાં તીર્થકરો પણ જેને નમે છે અને નમશે.

આ ભરતક્ષેત્રમાં ચાલુ અવસ્રપિણી કાળમાં પ્રથમ તી-
ર્થપતિ ભગવાન ચપલનાય આદિ દેવે. એવા તીર્થ પ્રવર્તનની
શરૂઆત જે રીતે કરી છે, તે રીતે આ ભરતક્ષેત્રમાં ચાલુ
અવસ્રપિણી કાળમાં આ ચાવીશની વાર તીર્થ પ્રવર્તન
થાય છે.

તીર્થ પ્રતિ કૃત્તર એવા અગારી તથા અજુગારી સ-
મ્પ્રદર્શની પુરુષો અને સ્ત્રીઓ તીર્થના સ્વયોં, કે જેઓ
૧ સર્વદેવ વરૂદીયાત પ્રમાણે તીર્થનું જ છે.

પ્રગટ પ્રકાશ અને તીર્થ પ્રવર્તન

“વાહ ! ગુણરાશિ એવા એ વિનય અને નમ્રતાની મૂર્તિઓ જ છે તો ! !”

“જુઓ, પ્રભુજીએ યાત્રામાંથી ચૂર્ણની મુદિ ભરી તથા ચારે તરફ સર્વ પરિપદોમાં એ ચૂર્ણ બેઠેલવામાં આવે છે. પરંતુ વાહ ! શાંતિ કેટલી બધી છે ? વાહ ! અતિશય ! વાહ !”

“ગૌતમાદિ છે સર્વ મુનિઓ !

તમને સર્વને અનુક્રમે આચાર્ય પદથી વિભૂષિત કરી પાતપોતાના ગણની સર્વ આંતરૂ વ્યવસ્થા ગોઠવી લેવાની સર્વ સત્તા સાથે ગણોના સ્વામી એવા ગણધર પદથી વિભૂષિત કરવામાં આવે છે.”

“અહો ! પ્રભુજીએ સર્વના મસ્તક પર ત્રણ વાર વાસ ચૂર્ણનો પ્રદોષ કર્યો, એટલે સર્વ પરિપદોમાંથી ચારે તરફથી સમ્મતિસૂચક વાસ ચૂર્ણનો વરસાદ વર્ષા રહ્યો છે.”

“હું ગૌતમ હિન્દ્રજીતિ !

અતિશય (હાળિય) સંપત્તિ એવા તમને દ્રવ્ય ગુણ અને પર્યાયથી સમગ્ર તીર્થની સંપૂર્ણ અનુજ્ઞા છે. અને યથારથી તથા દીર્ઘાયુષી મુદ્ધર્મા નામના પાંચમા ગણધરને સમગ્ર તીર્થના મહાન ગણનાયક પદની અનુજ્ઞા છે. તથા વસુમતી આર્વા ચાંદનબાળાને સર્વ ધર્મગ્રામી વર્ગની પ્રધાન પ્રવર્તિની નિમવામાં આવે છે.”

“પ્રભુજીએ અનુક્રમે ત્રણવાર વાસદોષ કર્યો કે જુઓ તો-ચારે તરફથી પરિપદોમાંથી ચે અધ્યાન્ન મુદિ ચાલ્યા

પ્રગટ પ્રકાશ અને તીર્થ પ્રવર્તન

સાંભળો-પ્રભુજીના યશનો પ્રતિસ્પર્ધી કુંડુલિ વિગેરે વાઘોનો ધૃતિમનોહર મધુર પ્રઘોષ “લોલો ! લોકો કહ્યા-જુને ઇચ્છતા હો, તો આ મહાપુરુષને ભજો.” એમ સમાચાર આપવા દિગન્તોમાં સર્વત્ર વ્યાપી રહેવા લાગ્યો છે.

કેમકે-પ્રથમ પૌરુષી પૂર્ણ થયે, ગણધરદેશનાની ખીજ પૌરુષીનો સમય થયેલો વાણી, પ્રભુજી હવે સમવસરજીના ખીજ કિશ્નાના ઇશાન ખુગામાં રચેલા દેવચંદ્રમાં પધારે છે.” હલા થઈ સર્વ પાર્ષદો—

“ જય ! જય ! જિનવર ! જય !

જય ! જય ! જિનવર ! જય !

રાગ ભૈરવ.

[જન મુજ બહાર જાવ ! પંખી વન ગોલે]

આનન્દ-કન્દ !	જિન-ચંદ !	હિંદ આજ ખીલે	
નરે નદી કંઈ દિશા,	ગઈજ તે તમો-નિશા.		
જન વાણી—ચંદિશા	તેજ વિષ્ણુ જીલે.	આનન્દ ૦ ૧	
સંત જનોના માનસિક-	રાજદંડ !-માસિક !		
અભય શાન્તિ લે હાસિક,	બન્ધ ખૂબ ખીલે.	આનન્દ ૦ ૨	
ગેમાંય હારા દેહમાં,	અનુચ્છે અણુ પ્રદેશમા		
મંગાર દિવ-તેજના,	નાથ ! આજ દીલે.	આનન્દ ૦ ૩	
બાન્ધના વિધાયક !	માર્ગમાં સદાયક !		
સસના પ્રદાયક !	વિષ્ણુ-પ્રેમ ખીલે.	આનન્દ ૦ ૪	
જુજ એક ગુણ-પાત્ર,	દિવ્ય નારાં સર્વ-માત્ર,		
વજનો પ્રકાશ માત્ર	આમ; આજ દીલે	આનન્દ ૦ ૫	

સામાયિક ધર્મ અને તીર્થનું સાસનતન્ત્ર

કરતા હોય તેમ જણાય છે. ”

ખરેખર, આપણે એ પણ સાંભળિયે ત્યારે. ”

“ ૧

નમું હું, નમું હું—

મહાવીર : મહાભાગ :

મહાયશ : મહાનુભાવ :

તીર્થંકર પ્રભુ— નમું

નમું હું, નમું હું—

જગદાધાર : જગત્પિતા :

જગત્પૂજ્ય : જગદ્ગુરુ :

જગદ્બલ્લુ — નમું

નમું હું, નમું હું—

સર્વ શક્તિધી : સર્વ ભક્તિધી :

.. જે દેવાધિદેવ છે અપન—

.. સર્વસ્વ મહાર્— નમું

નમું હું, નમું હું, નમું હું.

૨

અહો ભગ્યો !

અશ્વત્થીકર ભગવાન શ્રી મહાવીર દેવના સ્વયં પ્ર-
કાશી આત્મભગ્યોત્તિઃમાંથી સર્વજન મનોહર, સર્વમોહ, સર્વ-
ધાન્ય, સર્વહિતકર, સર્વશુભોપેત, અતિ ગંભીરાર્થ અને
સંક્ષિપ્ત વાક્યરચનાત્મક વાણી રૂપે ખુટેલા તેજસ્વી પ્રકાશના
મવાહનો જે હ્રસ્વગાદ અહીં વિસ્તરી રહ્યો છે, તેની છા-

સા મા યિ ક િ મ્ અ ને તી ર્થં નું શા સ ન ત ન્ત્ર

અમુક કોઈ વખતે ન્હોતી જ ? યદ્યપિ એ કડપના સર્વથા અસંભવિત જ છે, તોપણ કાળ અને સ્થળની વિવિધ અસરોને લીધે માનવ મુદ્દિમાં અનેક પ્રકારની વિવિધતા કહી શકાય છે. અને સાથે સાથે એટલું વિશેષ પણ સમજી શકાય છે કે—પ્રાણી માત્રના સર્વ પ્રકારના જીવન કરતાં માનવ જીવન કેમ જાણે સર્વ જીવનોનું કેન્દ્રબૂત એક વિશિષ્ટ જીવન હોય !

૫. પ્રવાહથી ચાલ્યા આવતા અનાદિનિધનાત્મક આ માનવ-જીવનની અનેકવિધ જરૂરીયાતોમાંની નિવૃત્તિની ઈચ્છા—નિર્વેદ-મુમુક્ષાઃ એ પણ એક એવી જ મહત્ત્વની જરૂરીયાત છે.

યુવાવસ્થાનું યેન ઉતરી ગયા પછી, જ્યારે જાગ્રત માનવ પશ્ચિમ વયના સ્થિર જીવનમાં પ્રવેશ કરે છે, અને જ્યારે પામર માનવ મહા મહા વિટંબનાઓ અને કણ્ઠોથી ઘેરાય છે, ત્યારે તો પ્રાયઃ તેના માનસમાં નિર્વેદ-સંવેગ-નિવૃત્તિની ઈચ્છા અને શાંતિની પિપાસાના અંકુરો ફૂટે છે. આ અનુભવ જેઓને થયો હોય, તેવા આ જગતમાં અને અહીં પણ પલ્લાયે માનવ જીવાત્માઓ દહાંતરૂપે મળી શકે તેમ છે.

નિવૃત્તિની ઈચ્છાના પાત્ર ભેદે અનેક પ્રકારો પડી જાય છે, અને તે રીતે છેવટનો પ્રકાર તદ્દન નિર્વાણેચ્છા સુધી જઈ પહોંચે છે.

૬. પ્રાણી માત્રની અનેકવિધ અનેક જરૂરીયાતો જેમ

સામાયિક ધર્મ અને તીર્થનું સાસનતન્ત્ર

વંદન કરીએ છીએ, એવા લગવાનું આદિપ્રભુના પૂજ્ય માતા મરુદેવા વિગેરે તીર્થની મદદ વિના પણ નિર્વાણને યોગ્ય સામગ્રી પ્રાપ્ત કરી નિર્વાણ પ્રાપ્ત કર્યાના વિરલ દાખલાઓ મળી આવે છે.

તીર્થઃ એ એક એવી રચના છે કે-જેમાંથી નિર્વાણ પ્રાપ્તિના દરેકે દરેક સાધન યથાશક્તિ યથાયોગ્ય જરૂરીયાત પ્રમાણે પ્રાપ્તી પ્રાપ્ત કરી શકે છે.

સદા વન્ધ લગવાનું મહાવીર વર્ધમાન પ્રભુએ હમણાં જ પોતાના મહત્ત્વના અગ્રંથાન ધર્મોપદેશમાં મેઘજળની માફક સર્વ ધ્રોતાઓની ભાષાઓમાં પરિણામ પામી જતી, અતિશાયિની અને યોજનગામિની વાણીદ્વારા કરમાવ્યું છે કે-

“ જગત્માં નિર્વાણ પ્રાપ્ત કરવાનો અમોઘ કોઈ પણ ઉપાય હોય, તો તે માત્ર સામાયિક ધર્મ જ છે. ”
અને હું કહું છું કે—

“તે સામાયિક ધર્મ પ્રાપ્ત કરવાનો જગત્માં કોઈ પણ અમોઘ ઉપાય હોય, તો તે માત્ર આ તીર્થ જ છે. ”
અને તેટલા જ માટે જેની પુનઃ સ્થાપના હમણાં જ આ સર્વ પરિપક્વની સમક્ષ તેઓએ સ્વયં પોતે જ શ્રીહસ્તે કરી છે.

જો માનવ સૃષ્ટિ અનાદિ છે, તો તેની સર્વ જરૂરીયાતો અનાદિ છે. જો તેની સર્વ જરૂરીયાતો અનાદિ છે, તો તેની નિર્વાણની ઈચ્છા એ અનાદિ છે. એ નિર્વાણની ઈચ્છા

સામાયિક ધર્મ અને તીર્થનું સાસનતન્ત્ર

ઉત્સર્પિણી અવસ્થામાં અને અવસર્પિણી અવસ્થામાં પ્રથમથી જ તીર્થની ઉત્પત્તિથી લઇને તદ્દન તીર્થ વિચ્છેદ સુધીનો અને તે તે તીર્થકરની તીર્થ સ્થાપનાથી લઇને પછી પછી ધના તીર્થકરના તીર્થ સુધીનો; એમ તીર્થ પ્રવર્તન કાળ બે રીતે છે.

જે અનવસ્થિતકાળે, જે ક્ષેત્રમાં કોઈ પણ માનવ હૃદયમાં અમુક ચોક્કસ હઠ સુધીની અદ્યપમાં અદ્ય નિવૃત્તિની હવ્થા જામત્ થાય છે, ત્યારે તીર્થને યોગ્ય સામગ્રી-ઓની ઉત્પત્તિ ધના માંડે છે, અને જ્યાંસુધી કોઈ પણ માનવ હૃદયમાં અમુક ચોક્કસ હઠ સુધીની અદ્યપમાં અદ્ય નિવૃત્તિની હવ્થા ચાલુ હોય છે, ત્યાં સુધી જ તે ક્ષેત્રમાં તીર્થ પ્રવર્તે છે.

૬. કુપિ ક્ષેત્રોમાં જેમ મર્યાદિત કાળે કસની વધ-ઘટ થાય છે; તેમ, ઉત્સર્પિણી કાળે પ્રકૃતિની અનુકૂળતા પ્રમાણે વાત્સ્રેત્રોમાં શરીર, આયુષ્, શુભ પરિણામ: વિગેરેમાં ઉત્તરોત્તર વૃદ્ધિ અને અશુભ પરિણામોમાં હાનિ થાય છે. અને અવસર્પિણી કાળે પ્રકૃતિની પ્રતિકૂળતા પ્રમાણે વાત્સ્રેત્રોમાં શરીર, આયુષ્, શુભ પરિણામ: વિગેરેમાં ઉત્તરોત્તર હાનિ, અને અશુભ પરિણામોમાં વૃદ્ધિ થાય છે.

તે બન્નેના છ છ વિભાગો છે. પ્રત્યેક વિભાગ આરક નામથી ઓળખાય છે. અર્થાત્ બન્નેના મળીને બાર આરકનું એક અનવસ્થિત કાળચક્ર થાય છે.

—

—

સા મા યિ ક ધ મં અને તી ર્થ નું શા સ ન ત ન્ત્ર

તિને યોગ્ય સામગ્રી ઉત્પન્ન થવા માટે છે. અને તીર્થ ઉત્પન્ન થઈ પંચમ આરકના અંત સુધી પ્રવર્તીને વિચ્છેદ પામે છે. અને ઉત્સર્પિણી કાળના તૃતીય આરકમાં તીર્થ ઉત્પન્ન થઈ ચતુર્થ આરકના અંત સુધી પ્રવર્તીને વિચ્છેદ પામે છે. આ શાશ્વત્ સ્થિતિ છે.

આ ભારતવર્ષમાં આ ચાલું અવસર્પિણી કાળમાં—
 સુપમ-સુપમા આરક વ્યતિકાંત થયો, એમ સુપમ આરક પણ વ્યતિકાંત થયો. એમ સુપમ-દુઃપમા આરકે પણ ઘણો વ્યતિકાંત થઈ ચૂક્યો, અને ચોરાશી લાખ પૂર્વ અને નેવ્યાશી પાંખવાડીયા જેટલો બાકી રહ્યો ત્યારે આપાદ વહી ચોથને દિવસે ચંદ્ર બ્યારે ઉત્તરાપાદા નક્ષત્રમાં બિરાજમાન હતો, ત્યારે ઇક્ષ્વાકુ ભૂમિમાં નાભિકુલકરને ત્યાં મરુદેવાની કુશિમાં ઉત્પન્ન થયેલા અઘિ તીર્થપ્રવર્તકનો જીવાત્મા સંકાંત ઘટ્ટને નવ માસ અને સાડાસાત દિવસ વ્યતિકાંત થયા ત્યારે ચૈત્ર વહી અપ્રભીને દિવસે અર્ધરાત્ર સમયે ત્યારે પણ બ્યારે ચંદ્ર ઉત્તરાપાદા નક્ષત્રનાં બિરાજમાન હતો—ત્યારે જન્મેલા અઘિ રાજા, અઘિ માનવ-સનાત વ્યવસ્થાપક, અઘિ મુનિ અને અઘિ તીર્થપ્રવર્તક એવા નાભિકુલકરના પુત્ર ભગવાન શ્રી નકામદેવ પ્રભુએ વ્યાશીલાખ પૂર્વ સુધી ચૈત્ર્ય ધર્મ પાળી પછી ત્રામાયિક ધર્મ અંગીકાર કરી એક હંચર વર્ષ સુધી ઇત્યસ્ય મુનિપર્યાય સનાત કરી પુરિમતાવ

—

સામાયિક ધર્મ અને તીર્થનું શાસન તન્ત્ર

ચક્રાંકુડામવાસી સિદ્ધાચે નરેન્દ્રના કુળદીપક અને ચૈત્ર
શુદ્ધ ૧૩ ને દિવસે જન્મેલા ત્રિશલાદેવીના નાના પુત્ર
નામે શ્રી વર્ધમાનકુમાર, તે જ શ્રમણુ લગવાન શ્રી
મહાવીર દેવ.

માતા-પિતાના અનુચેષથી ૩૦ વર્ષ ગાર્હસ્થ્યનો અ-
નુભવ કરી, વડિલ બંધુ મહારાજ શ્રી નન્દિવર્ધન દેવની
અનુમતિ મેળવી, નિઃસાર અને જન્મ જરા મરણથી પિડિત
જગતને અશરણુ સમજી, રાજકુટુંબના વિપુલ વૈભવો છોડી,
અશુભનું શામક અને કલ્યાણનું સાધક શ્રમણુલિંગ ધારણુ કરી
નિર્વાણને ઉદેશીને અણગાર મુંડ થયા, અને અનેક ભવોમાં
નિરંતર શુભ કર્મની આસેવનાથી સંસ્કારસંપન્ન જે આત્મ-
વાનનું અચળ સત્ત્વ પ્રાણીઓના હિતને માટે જાગી ઉઠ્યું
છે, એવા એ સ્વયંબુદ્ધ મહાપુરુષ, મન-વચન-કાયાથી
કરણ, કારણ અને અનુમોદનના પ્રકારે કરી પંચ મહા-
અવિરતિઓના પ્રત્યાખ્યાન રૂપ પંચ મહામત સાથે-શીળ
રૂપ સામાયિક ધર્મનું આરાધન કરવા માટે મહાપ્રતિજ્ઞા
લઈ એકાદ્રી બહાર નિકળી પડ્યા હતા.

એ મહા સાધનાને પરિણામે, સાડાગાર વધને અંતે
શુદ્ધ-દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર, તપ અને સમાધિના અપૂર્વ
બળથી મોહાદિકનો નાશ કરી, ગર્હ સાંજે જ ભૂંભક આ-
મની પાસે ંડેલી ઝલ્લુપાલિકા નદીને કિનારે શુદ્ધ,
પુદ્ગ, સ્નાતક અને કૃતકૃત્ય સર્વજ-કેવળી થઈ તેમજે મહા

માયિક ધર્મ અને તીર્થનું શાસન તન્ત્ર

તિઓ અને સુંદરતાના સંગ્રહસ્થાન જેવું છે, તે આ
તંત્રની સ્થાપના, પ્રચાર અને વ્યવસ્થા વિગેરે કાર્યો
લાવવા માટેનું કેન્દ્રભૂત એક મહાન કાર્યાલય છે.

જેના મધ્ય ભાગમાં જેસીને મહાન તીર્થપ્રવર્તકો
ચાણકર ઉપદેશ અને માર્ગ ઉચ્ચારે છે. જેમાં જેસીને
કવચ યેચેલા સર્વ સંતપાત્ર પ્રાણીઓ “ પોતાનું કલ્યાણ
રત્ન છે,” એમ સંમંજીને એ ઉપદેશ સાચા દિલથી શ્રવણ
રે છે, અને કેટલાક અધિકારી પાત્રો જેના આશ્રયમાં રહી
ગતમાં તેના પ્રચાર કરવા નિકળી પડે છે.”

આ સિંહાસન કે જેની ઉપર, અને તેની વચ્ચે રહેલા
ચેત્યવૃક્ષની નીચે જેસીને મહાન તીર્થપ્રવર્તકો ઉપદેશ ઉચ્ચારે
છે તે, તીર્થના સર્વ કાર્યો ચલાવવા માટેનું કાર્યાલય છે,
સમસ્તસર્વનું કેન્દ્ર છે, અનાઘનન્ત લાવ તીર્થનું ક્ષેત્રાકારે
મૂર્તસ્વરૂપ કેન્દ્ર છે; કે જેને નમસ્કાર કરવા દ્વારા પુરું
તીર્થપતિ અને ખીલ પાંચ તીર્થાનુયાયિઓ ત્રણ પ્રદક્ષિણા
અ.પી. “નમો તિર્થસ્તુ” કહી અનાઘનન્ત લાવ તીર્થને
જ વંદન કરે છે અને પછી જ સિંહાસન પર જેસી ઉપદેશ
ઉચ્ચારે છે.

ગરુડ, આચાર્યકિક આર્હત તીર્થના અધિકારસંપન્ન
ઉપદેશકોના ઉપદેશની આસોપજતા અને શાસન તંત્રના
જવાબદાર પ્રતિનિધિ તરીકેની પ્રતીતિ ખાતર તેઓના ઉપ-

સામાયિક ધર્મ અને તીર્થનું સાસનતન્ત્ર

અમે તેવા કઠોર અસત્પાત્ર આત્માઓને પણ અસ્પર્શમાં અસ્પર્શ અસર તો થયા વિના રહેતી જ નથી, તો પછી સત્પાત્ર આત્માઓની તો વાત જ શી કરવી ?

જેમ મેઘધારાહીન કંઈયે પુષ્પોમાં વિકાસ થાય છે, તેમ તમામેતમામ સ્ત્રી અને પુરુષ દ્વય એવા દેવ, માનવ અને તીર્થસ્થા ઉપર એ કલ્યાણમય ઉપદેશની જે અસર થાય છે, તેથી પ્રત્યેક શ્રોતા પ્રાણીના આત્મામાં જરૂર કંઈક ને કંઈક વિકાસ થાય જ છે.

તે વિકાસની ભૂમિકાઓના પાત્રભેદે અનેક પ્રકારો પડી શકે છે—એવા કે—અપૂર્વ કરણી, અનિવૃત્ત, દર્શનાસ્વાદી, મિશ્રદર્શની, ઉપશમાદિક સમ્યગ્દર્શની [શ્રાદ્ધ], શ્રાવક, દેશવિરત, સર્વવિરત,—તેમાં પણ—અનંતવિચોળક, દર્શનમોહક, મોહોપશમક, ઉપશાન્ત મોહ, મોહસપક, મીલમોહ, અને જન [કેવળી] તેમાં પણ સયોગ, અયોગ અને સિદ્ધ.

૧૬. સમ્યગ્દર્શની પાત્રથી લઈને સર્વ સામાયિક ધર્મોના આરાધકો છે. અર્થાત્ સમ્યગ્દર્શન તીર્થ અને ધર્મારાધન માટેની મુખ્ય ભૂમિકા છે.

૧. સમ્યગ્દર્શક સામાયિક ધર્મના આરાધક, ૨. શ્રુત સામાયિક ધર્મના આરાધક, ૩. દેશવિરત સામાયિક ધર્મના આરાધક, ૪. અને સર્વ વિરતથી માંડીને વિકાસભૂમિના એવ સર્વ ધર્મો સર્વવિરત સામાયિક ધર્મના આરાધકો છે.

સામાયિક ધર્મ અને તીર્થનું સાચનતન્ત્ર
રચના કરે છે.

અહ્યમાં અદ્ય શ્રુતધી માંડીને સંપૂર્ણપણે એ પ્રવંચન
શુન-જ્ઞાનના આરાધકો શુન સામાયિક ધર્મના આરાધકો
કહેવાય છે.

મહાદંડક-સામાયિક સૂત્રાદિક આવંશકાદિકના અણે-
તાથી માંડીને યાવત યથાથોગ્ય અનેક પ્રકારના શુનના
શ્રોતા આવકથી માંડીને, તથા આચારંગથી માંડીને સંપૂર્ણ
દાદ્યાંગીના અધ્યેતા શ્રમણો સુધીમાં-શુન સામાયિક ધર્મ-
ના આરાધકોના-પડતાના, પઠપ્રમુદાય જ્ઞાતા, ઉદ્દેશ જ્ઞાતા,
ઉદ્દેશ સમુદાય જ્ઞાતા, અધ્યયન જ્ઞાતા, અધ્યયન સમુદાય
જ્ઞાતા, અંગ જ્ઞાતા, અંગ સમુદાય જ્ઞાતા, યાવત એકાદ-
શાંતધર, પ્રાશુપ્રાશુત્ત, પ્રાશુપ્રાશુત્ત સમુદાયજ્ઞ, વસ્તુજ્ઞ,
વસ્તુ સમુદાયજ્ઞ, પૂર્વજ્ઞ, પૂર્વ સમુદાયજ્ઞ, યાવત ન્યૂનદશપૂ-
ર્વધર, દશ પૂર્વધર, ચતુર્દશ પૂર્વધર અને છેવટે સંપૂર્ણ
દાદ્યાંગીનાધારકઃ એવા અનેક પ્રકારો પડી જાય છે.

૧૮. આ રીતે સામાયિક ધર્મારાધકોના જુદી જુદી
અપેક્ષાએ અનેક પ્રકારો પડી જાય છે-શ્રી અને પુરુષ રૂપે
તથા અગરિ અણગરિ રૂપે પ્રકારો પડે છે.

ઉપશમદર્શની, ક્ષાયોપશમિકદર્શની, વેતકદર્શની અને
શાંતકદર્શનીઃ એ રીતે પણ ચાર પ્રકારો પડે છે.

અતેજ્ઞાની-શ્રુતજ્ઞાની, અવધિજ્ઞાની, મનઃપર્યવજ્ઞાની,

સા મા યિ ક ધ મ્ અ ને તી ર્થ નું શા સ ન ત ન્ત્ર

માટેની અદ્યમાં અદ્ય છતાં ખાસ અગત્યની પ્રાથમિક યોગ્યતા છે. તે ન હોય તો, ગમે તેવા શ્રુતધર કે આચાર-સંપન્ન કે તપસ્વી વ્યક્તિને તીર્થના સ્વયં તરીકે પણ સ્થાન મળી શકતું જ નથી. અર્થાત્ તે વ્યક્તિનો તીર્થમાં પ્રવેશ થઈ શકે નહીં. પ્રવિષ્ટ હોય તો તેમણે પોતાના અને તીર્થના શ્રેયઃ માટે બહાર રહેવું જોઈએ, બહાર થવું જોઈએ.

૨૨. તીર્થની જવાબદારીના અદ્યમાં અદ્ય અધિકારથી માંડીને તીર્થકર સુધીના સર્વ અધિકારો ધ્રમણલિંગી વર્ગને જ છે. એટલે કે ગૃહી કરતાં ધ્રમણલિંગીને પ્રધાન અધિકારો માટે ખાસ કરીને વધારે યોગ્ય ગણવામાં આવે છે. કારણ કે ધ્રમણલિંગીનું આખું જીવન આત્મસાધના ઉપરાંત તીર્થને માટે જ હોય છે તેથી જ જવાબદારીઓ ઉપાડવાને તે સમર્થ થઈ શકે છે. માટે જ તેમને શિર સર્વ જવાબદારીઓ મૂકવામાં તીર્થના તંત્રી વધારે સુવ્યવસ્થા છે. અને-ગૃહી વર્ગને તો માનવ તરીકે, આર્યસંસ્કારસંપન્ન વર્ષ તરીકે, વૃત્તિ સંપાદક તરીકે, કુટુંબીજન તરીકેઃ એમ અનેક જવાબદારીઓમાંથી પસાર થવાનું હોય છે, ઉપરાંતઃ-તીર્થના અનુયાયિ અને સ્વયં તરીકેની જવાબદારીમાંથી પણ પસાર થઈ તીર્થની મહત્ત્વ આત્મમત કલ્યાણ સાધવાનું હોય છે. તેથી તેને તીર્થના સર્વ અધિકારો અને સત્તા વંભાગવાને અશક્ત ગણવામાં આવે છે.

૨૩. તીર્થ તરફ જે અને જેટલી ફરજ થી તીર્થકર

10

11

12

13

સામાયિક ધર્મ અને તીર્થનું શાસન તન્ત્ર

ગમે તેવા મોટામાં મોટા અધિકારીને અદ્યમાં અદ્ય પણ અધિકાર નથી, અર્થાત્ તે તીર્થ બાહ્ય છે.

સામાયિક ધર્મના આરાધનથી થતી વ્યક્તિગત પ્રગતિને ભોગે પણ કટોકટિને પ્રસંગે, તીર્થના તંત્રની રક્ષા કરવાની જવાબદારી પ્રત્યેક સભ્યને શિરે છે. કારણ કે—ધર્મનું કારણ-સાધન તીર્થ છે. તીર્થ જોખમમાં હોય, તો ધર્મ પણ જોખમમાં હોવો સંભવિત જ છે.

ધર્મ માર્ગમાં ભૂલ કરનાર જેમ દોષાનુરૂપ પ્રાયશ્ચિત્તથી શુદ્ધ થઈ આગળ પ્રગતિ કરી શકે છે, તેમ તીર્થની પ્રતિષ્ઠામાં થતી ક્ષતિની ઉપેક્ષા કરનાર વિદ્યાપાત્ર વ્યક્તિ પણ દોષાનુરૂપ પ્રાયશ્ચિત્તથી શુદ્ધ થઈ તીર્થ ભક્ત બની શકે છે.

ધર્મારાધનમાં થતી રુખલનાના પ્રાયશ્ચિત્તના પ્રમાણમાં તીર્થારાધનમાં થતી રુખલનાનું પ્રાયશ્ચિત્ત કંઈક તીવ્ર હોય છે. બન્ને બાના પ્રાયશ્ચિત્તો તે તે કદ્યમાં રૂપ વિભાગપૂર્વક નિયત કરી દ્વાદશાંગીમાં વ્યવસ્થિત કરવામાં આવ્યા છે.

૨૪. તીર્થના સર્વ સભ્યોનો સમુદાય “સંઘ” ગણાય છે. અને ધ્રમણ સમુદાય પણ મુખ્યપણે “સંઘ” ગણાય છે.

સંઘ બે પ્રકારે છે:—પુરુષ રૂપે અને સ્ત્રી રૂપે: અર્થાત્—શાદ્ધ્રમણોપાસકથી માંડીને કેવળી મુખીના ધ્રમણ પુરુષ રૂપે, અને શાદ્ધ્રમણોપાસિકાથી માંડીને કેવળ જ્ઞાન સંપન્ન ધ્રમણીઓ સ્ત્રી રૂપે હોય છે. એમ સંઘ અનુવિધ છે.

100

સામાયિક : ૩મી અને તીર્થેનું શાસનતંત્ર

એટલે કે તીર્થના સર્વ સભ્યોના મુખ્ય ચાર વર્ગ છે, અ-
સાત—

૧. સભ્ય વર્ગ પહેલો.	અમલુભિક્ષક
૨. સભ્ય વર્ગ બીજો	અમલુભિક્ષકી
૩. સભ્ય વર્ગ ત્રીજો	અમલોપાસક
૪. સભ્ય વર્ગ ચોથો	અમલોપાસિકા

૨૫. કોઈ પણ તંત્રના કાર્યની પ્રવૃત્તિ જે પ્રકારની હોય છે, અનુલોભ અને પ્રતિલોભ: બન્ને પ્રકારની કાર્ય પ્રવૃત્તિઓ એક જ જાતના પ્રતિનિધિઓ દ્વારા પ્રવર્તી શકે છે. એટલે કે નીચેનીચેના અધિકારીઓના, નિવેદનને માટે ઉપર ઉપરના જે અધિકારીઓ પ્રતિનિધિ હોય છે. તે જ પ્રતિનિધિઓ ઉપર ઉપરના અધિકારીઓના આદેશો નીચે નીચેના અધિકારીઓમાં પ્રવર્તી શકે છે.

આમે વાં નગરે વા સ્થિર વાસ કરી અગારવાસી થઈ રહેલા અમલોપાસકો અને અમલોપાસિકાઓનું દ્વિવિધ પ્રતિનિધિત્વ ધર્મ તીર્થના તંત્રમાં વ્યવસ્થિત છે. અગારવાસી પરીકેનું અને પુરુષ તરીકેનું તથા સ્ત્રી તરીકેનું.

આજીવિકા માટેના શ્રમ અને અર્થઉપાર્જન તથા કુટુંબ વ્યવહારમાં સામીદાર એવા એકાગારવાસી બાળક, બાળિકા થાય ત સર્વ સ્ત્રી પુરુષોનું પ્રતિનિધિત્વ મુખ્ય ગૃહસ્વામીમાં વ્યવસ્થિત છે.

ગૃહસ્વામીઓના પ્રતિનિધિ, એક ગોત્ર, વંશ, કુળ,

100

1

2

3

4

સામાયિક વર્ત્તે અને તીર્થેનું સાસન તન્ત્ર

મિનીઓનું પ્રતિનિધિત્વ યાવત મહાપ્રવર્તિનીમાં વ્યવસ્થિત છે. આ અમારવાસી અમલોપાસિકા સંઘના પ્રતિનિધિત્વ છે. સર્વ અમલીવર્ગનું પ્રતિનિધિત્વ સ્થવિરા, મહત્તરા, પ્રવર્તિનીઓ દ્વારા મહાપ્રવર્તિનીમાં વ્યવસ્થિત છે. મહાપ્રવર્તિનીનું પ્રતિનિધિત્વ ગણા (ગચ્છા) ચાર્યમાં વ્યવસ્થિત છે.

એક મંડળનિષ્ઠ મુનિઓનું પ્રતિનિધિત્વ સ્થવિર, ગણા-વચ્ચે, પ્રવર્તક યાવત એક કુલાચાર્યમાં વ્યવસ્થિત છે. કુલાચાર્યોનું ગણાચાર્યોમાં, અને ગણાચાર્યોનું તીર્થપતિ સાસન પુરંધર આચાર્યમાં વ્યવસ્થિત છે.

તીર્થેકર ભગવાનની વિદ્યમાનતામાં તે તે અમલુ વા અમલીગણોનું પ્રતિનિધિત્વ આચાર્યો દ્વારા તે તે ગણુધર ભગવતોમાં વ્યવસ્થિત છે, અને સર્વ ગણુધરોનું પ્રતિનિધિત્વ તીર્થેકર ભગવંતમાં વ્યવસ્થિત છે.

સકળ સંઘનું પ્રતિનિધિત્વ તીર્થેકર ભગવંતમાં વ્યવસ્થિત છે. તીર્થેકર ભગવંતની અવિદ્યમાનતામાં તીર્થપતિ સાસન પુરંધર આચાર્ય સકળ સંઘના પ્રતિનિધિ છે.

સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન અને ચારિત્ર રૂપ ત્રિગુણાત્મક પ્રત્યેક પ્રતિનિધિત્વ અનેકધા પ્રવર્તે છે. એટલે-સમ્યગ્દર્શન રૂપે, સમ્યગ્જ્ઞાન રૂપે, સમ્યગ્ચારિત્ર રૂપે, સમ્યગ્દર્શનાદિક દિક સંયોગે, ત્રિક સંયોગે, તેમજ સમ્યગ્દર્શનાદિકમાંથી દ્વાદશ પદ્ય એકના જ પ્રધાનપદ્ય અને એક યા બેના ગૌણપદ્યો એવ ૧૬ અનેકધા પ્રતિનિધિત્વ પ્રવર્તે છે.

સામાયિક ધર્મ અને તીર્થનું સાસનતન્ત્ર

૨૮. ઉત્તમ-આર્ય ક્ષત્રિય કુળ, વંશ, જાતિ અને દે-
યમાં ઉત્પન્ન થયેલા ધ્રમણલિંગધારી, તીર્થંકર નામ કર્મો-
દયસંપન્ન મહા સાત્ત્વિક પુરુષો સર્વે સર્વદર્શી ધર્મ પ્રથમ
દેખના આપે છે, સામાયિક ધર્મ પ્રરૂપે છે, ધ્રમણલિંગધારણ
કરાવે છે, ત્રિપદી કહી પ્રવચન શ્રુત ઉત્પન્ન કરાવે છે; અને
વાસવૃક્ષનો પ્રણેપ કરી યથાયોગ્ય અધિકારીઓને અધિકારો
સોંપીને તીર્થની વ્યવસ્થા કરી તીર્થ સ્થાપે છે. સર્વ પુણ્ય-
પ્રભાવોત્પાદક તીર્થંકર ત્રિશ્વગત્પૂર્ણ તીર્થંકર પદ પ્રાપ્ત કરી
કેવળો સ્નાતક તીર્થંકર પ્રભુ શ્રુતધરોના કંઠને અનુસરી
સર્વ પ્રકારનો જીવનવ્યવહાર ચલાવવા સાથે સત્પાત્ર લંબ્ય
જીવને પ્રતિબોધિત કરે છે. હત્યાદિ અનેક પ્રકારે તીર્થંકર
કંઠનો અર્થવિસ્તાર છે.

૨૯. એ રીતે ગણધર નામ કર્મોદયસંપન્ન તીર્થંકર
પંડી ધર્મકથા, તીર્થંકર ભગવંતના અનન્ય ભક્તો, અને ગણ
તથા તીર્થની સર્વ જવાબદારીઓ ઉપાડનાર મહાપ્રાણ
મહાત્મા પુરુષો એવા ગણધરોના કંઠનો અર્થવિસ્તાર પણ
કહેવો જ સમજવો.

૩૦. આર્ય સંસ્કારયુક્ત દોષાદિક ઉત્તમ સાધન
સામ્રાજ્યમાં જન્મ પામી કરી ઉત્પન્ન થયેલા, સર્વ વિરત
ધ્રમણ, શ્રુતપારંચત, દેય-કાળજ, સર્વ સમ્મત, તીર્થતંત્ર-
તત્ત્વજ્ઞ, ધર્મરાજ્યનીતિજ્ઞ, સ્વાયત્ત નૃપતિની જેમ તીર્થ
પ્રવૃત્તિમાં શાશ્વત્વયોજનસમર્થ, પ્રવચનાર્થ તાત્પર્યજ્ઞ,

સામાયિક કર્મ અને તીર્થનું સાસનતન્ત્ર

આચાર્ય પરિપક્વતા સંબંધ થવાને યોગ્ય થાય છે. તીર્થ-
તંત્રમાં આચાર્યના પ્રભાવયુક્ત નેતૃત્વમાં રહી નિષ્ણતાંત
થરા પછી, તીર્થતંત્રને સહોદિત રાખવાને આચાર્યના પ્રકાશ-
માનતેજઃપુજમાં પોતાનો તેજઃપ્રકાશ ઉમેરવાને સમર્થ
વ્યક્તિઓ જ આચાર્ય પરિપક્વતા બૂપણ ધર્મ શકે છે.

ઈત્યાદિ રીતે ઉપાધ્યાય પરિપક્વ અને આચાર્ય પરિ-
પક્વો સ્પષ્ટ ભેદ-સમજી શકાય તેવો છે.

૩૩. ચરણ-કરણસિત્તરીના આરાધક, અને તીર્થના
તંત્રને સાપેક્ષ રહી વિવિધ સામાચારી શુદ્ધ એવા છત્ર-
કરણ અને સ્થવિર કરણક, યથાલન્દક અને પરિવિશેષક
મુનિઓનું સ્વરૂપ યથાકરણ સમજાવેલું સમજવું.

૩૪. આચાર્ય-અનાચાર્યઃ એ બે વિભાગથી વિભક્ત અ-
નાદિ અનંત માનવ સૃષ્ટિ સર્વત્ર વાસસ્થેત્રોમાં વ્યાપીને નિવાસ
કરી રહેલ છે.

શિષ્ટ-વ્યતિ, કુળ અને ક્ષેત્રોમાં ઉત્પન્ન થયેલા, શિષ્ટ
કર્મ અને શિષ્ટપત્ની મહદથી આટલિકા ચલાવનારા, અને
શિષ્ટ ભાષા બોલનારા એ છ પ્રકારના આચાર્ય માનવો શિ-
ષ્ટપત્નો માનવ પ્રમુદાય “અનાચાર્ય” શબ્દથી વ્યવહાર્ય છે.

જે વ્યતિ, કુળ કે ક્ષેત્રોમાં તીર્થકર ગણધરાદિક આચાર્યો
-દેષો જન્મ પામ્યા કરે છે, યથેચ્છિત જે શિષ્ટ કર્મ-કે
શિષ્ટશિષ્ટ આચરે છે, અને જે શિષ્ટ ભાષા બોલે છે, તે સર્વથી
સંસારસ્તંભ, પવિત્ર આધન અંધતિથી વ્યાપ્ત, મદ્ય પુણ્ય

સામાયિક ધર્મ. અને તીર્થનું શાસનતન્ત્ર

તેની ઉત્પત્તિ થાય અને નિત્ય નિવાસ રહે; આજીવિકા ચલાવવા માટેના ઉત્તમ કર્મો અથવા શિષ્યોના જ્ઞાન અને સાધનો અનાયાસે વારસાથી જ પ્રાપ્ત થાય; તથા જેમાં— અનેક રીતે જગત્ કલ્યાણકર પ્રવચનાર્થસંબંધ વિશાળ શબ્દ સંગ્રહ છે, તેવી પવિત્ર શિષ્ટ ભાષા બોલીને સર્વ સંબંધકાર ચલાવવાનો સુપ્રસંગ પ્રાપ્ત થાય. આમ અનેક રીતે આર્ય માનવ પ્રાયઃ મોક્ષ માર્ગની વધારે નજીક જઈ પહોંચે છે.

ઉપ. અનાયાસ સુલભ પવિત્ર વાતાવરણ, સંસ્કાર અને સાધન—સામગ્રીવાળા અતુકુળ આર્ય દેત્રોમાં જ કલ્યાણ-મુક્ત આર્ય માનવોએ રથાયિ-નિત્ય નિવાસ કરવો જોઈએ.

આજીવિકાનિમિત્તક વ્યવસાય, અત્યન્ત-સ્વાયત્ત નિત્યનિવાસ સ્થાન, અને લગ્નાદિક દૌરુગ્મિક વ્યવહારઃ એ ત્રણ તત્ત્વો રથાયિત્વના મુખ્ય અને સખળપ્રેરક હેતુઓ છે.

આર્ય નિવાસ દેત્રો વિષેના આર્યોના નિવાસના રથાયિત્વમાં વિધાતક પ્રત્યવાયબૂત સર્વ પ્રતિબંધક તત્ત્વોનું સર્વ પ્રકારના યથોચિત પ્રયત્નોથી નિવારણ કરવાનું પ્રત્યેક આર્યનું અનિવાર્ય કર્તવ્ય છે.

આખાજ-ગોપાજ-સી-વૃદ્ધ-દીન-દીન ઇત્યાદિક સર્વના સમાર્થ પ્રતિનિધિત્વ વડે મુસંબદ્ધ એવા આર્ય મહાપ્રબ-જનોને સમ્મત, પ્રજામજા અને ધર્મરક્ષા એવા ચક્રવર્ત્યાદિક તે તે નિપુણ અગ્રેસર નાયકોને શિષ્યસમ્મત એવા રાજ્યાદિક

1

2

3

સામાયિક ધર્મ અને તીર્થનું શાસન તન્ત્ર

પતિશાસનનાયક આચાર્યમાં પ્રવિણ હોવાથી કર્તવ્યવ્યાકુળ-
દ્ધામાં તેમનાં તીર્થપ્રાપ્તિ આદેશો જ સર્વથા શરણુભૂત
થાય છે, અને તે જ શ્રેયસ્કર બને છે.

૩૭. તત્તલ્લેખસ્થ અગારિ સંઘોની ક્ષેત્રમર્યાદામાં રહેલા,
રહેતા કે રહેવાના ધર્મારાધન માટેના નાના-મોટા ગમે તેવા
સ્થાવર-જંગમ તીર્થનાં સર્વ સાધનો અને તીર્થની સર્વ
સંપત્તિઓ-ના, રક્ષણ, વર્ધન, પરિવર્તન, વિમ્નનિવારણ,
યથાયોગ્ય ઉપયોગ વિગેરે પ્રવૃત્તિઓમાં તીર્થની તે અનુસાર
સર્વ જવાબદારી તત્તલ્લેખસ્થ વ્યક્તિ અને સંઘોને શિરે છે.

શક્તિ છતાં સ્વજવાબદારીમાં ઉપેક્ષા કરનાર કોઈ
પણ સંઘ, કે તેમાં અંતર્ભૂત કોઈ પણ વ્યક્તિ, તીર્થપ્રેક્ષાના
પ્રાયશ્ચિત્તના બાગીદાર થાય છે.

તત્તલ્લેખસ્થ પ્રત્યેક વ્યક્તિની શક્તિને અભાવે સંઘ-
અને સંઘની શક્તિને અભાવે નિકટવર્તી વ્યક્તિ કે સંઘ,
તે બન્નેની શક્તિને અભાવે તત્ત-પ્રદેશની કોઈ પણ વ્યક્તિ
કે સમગ્ર સંઘ: તે બન્નેની શક્તિને અભાવે સમગ્ર દેશ-
માંની કોઈ પણ વ્યક્તિ કે સમગ્ર સંઘ,--તે બન્નેની શક્તિને
અભાવે સકળ સમગ્રસંઘમાંની વ્યક્તિ કે સમગ્રસંઘ-અને
ઉપરોક્ત તીર્થપતિ આચાર્ય, તે સર્વની શક્તિને અભાવે એક
કે અનેક સમગ્રોપાગ્રહ, સમગ્રોપાગ્રહિકા, સમગ્ર કે સમગ્રી
કોઈ પણ-ની શક્તિને અભાવે શિષ્યમુખના આર્થ સાધ્ય
તત્ત-તેની શક્તિને અભાવે તત્ત-પ્રદેશ આર્થ પ્રમાણન કે

સામાયિક ધર્મ અને તીર્થસ્થાનસંતત્ર

ઉદયમાં ઉત્પન્ન થતું તત્ત્વજ્ઞાન, તેથી ઉત્પન્ન થતો ચારિત્ર ભાવ, તેથી પ્રવર્તતી સામાયિક ધર્મની આરાધના, તે આરાધના વખતે તે તે પદાર્થોના દેવા સંજોગોમાં-હૈય, રોય અને ઉપાદેય રૂપે ઉપયોગ થાય છે ? તે વિગેરે સમજાવવા સાથે-તેવા સંયમી જીવાત્માઓ સામાયિક ધર્મમાં હૃદયસ્થાને હૃદયસ્થ સ્થિર રહે, આગળને આગળ વધે એટલે કે તેના શમ, સંવેગ, નિર્વેદ ને વૈરાગ્ય ટકી રહે, એટલું જ નહીં પરંતુ ઉત્તરોત્તર વૃદ્ધિગત થાય, તથા પ્રવચનાર્થ શ્રુત શ્રવણગોચર થતાંની સાથે જ સત્પાત્ર શ્રોતાઓને પરમાર્થનો જોધ કરાવી સામાયિક ધર્મની આરાધના તરફ આકર્ષે-લલચાવે, એવી વિચિત્ર ખૂબી ભરેલી તેની રચના કરવામાં આવી છે.

ચરિત્ર ધર્મ અને શાસનતંત્રની દૃષ્ટિથી ઉત્સર્ગ-અપરાધ, વિધિ-નિયમ, વિકલ્પ-મજના વિગેરે વિષયવિભાગ જેમાં સ્પષ્ટ કરવામાં આવ્યો છે.

જાગ, મધ્યમ અને પ્રાણ અધિકારી શ્રોતાઓને અનુસરીને વિવેચન પદ્ધતિઓ રાખવામાં આવેલી છે.

અગ્નિવિશ્વનું સૂક્ષ્મ-સૂક્ષ્મ ગણિત અને તે ગણિતના નિયમાનુસાર વિશ્વની ત્રિકાળવિષયક સૂક્ષ્મ-સૂક્ષ્મ ઘટનાઓનું વિજ્ઞાન તેમાં સમજાવવામાં આવ્યું છે.

જની ગયેલા, જનતા, અને જનવાના જનાવેલી યથાર્થ પદના જેમાં સંબંધેલી છે.

સામાયિક ધર્મ અને તીર્થનું શાસનતન્ત્ર.

છે: અગોપાંગાત્મક છે, ગમિક-અગમિકાત્મક છે, અંગ-પ્રવિષ્ઠ, અંગબાહ્ય છે, કાલિક-ઉત્કાલિક છે, ઉત્સર્ગ-અપવાદ રૂપ છે. સમ્યગ્દર્શન, સમ્યગ્જ્ઞાન, સમ્યગ્ચારિત્ર નિરુપશ્રુમય છે. દ્રવ્યાનુયોગ, ચરણ-કરણાનુયોગ, ગણિતાનુયોગ, અને ધર્મકથાનુયોગ રૂપ છે: સમ્યક્ત્વ, શુન, દેશવિરતિ અને સર્વ વિરતિ સામાયિક ધર્મમય છે: સામાયિક ધર્મમાં પ્રવૃત્તિ કરાવવાના અપૂર્વ સામર્થ્યયુક્ત છે: તાત્પર્યશ્રુતી નિર્ણયાત્મક જિહ્વાન્ત રત્નોનો સંચય કોષ છે: સંત પુરુષોના હિત-ને માટે છે, સત્પદાર્થોના વિવેચનાત્મક છે, માટે સર્વથા સત્ય છે. કેવળીભષિત છે, માટે કૈવલિક છે. પ્રતિસ્પર્ધિ રહિત હોવાથી અનુત્તર છે, અપ્રતિહત છે સંપૂર્ણ વિશ્વ વિષયોનું પ્રતિપાદક છે, માટે પરિપૂર્ણ છે, વિશ્વતોમુખ છે. સમ્યગ્દર્શનીને પાત્ર શક્તિ પ્રમણે ગમ્ય છે. અસમ્યગ્દર્શનીને અગમ્ય છે. સમ્યક્ છતાં પરપરિગૃહિત થવાથી વિપરી-તાર્થવિજોષ, કે અન્યથા ચોલવાથી મિથ્યા થાય છે.

કરૂપ એટલે-સામાચરી, નિયમ, તંત્રયુક્તિ, આચાર, આશ્રાય, વ્યવહાર: સર્વ અધિકારીઓના ત્રિકાળ વિચયક સર્વ કરૂપો પદ્ધતિસ્તર શાસ્ત્રીય વિવેચનપૂર્વક શુભમાં વર્ણ-વવામાં આવ્યા છે. તેવા કે:-

તીર્થકરૂપ, તીર્થકરૂકરૂપ, ગજુપરકરૂપ, મનઃપર્યાયકરૂપ, અવધિકરૂપ, કેવળીકરૂપ, શુનકરૂપ, આચાર્યકરૂપ, ઉપાધ્યાય-કરૂપ, ગમ્પકરૂપ, ગજુકરૂપ, ત્રંપકરૂપ, કુત્તકરૂપ, ઇનકરૂપ,

સામાયિક ધર્મ અને તીર્થસ્થાનના સંસ્કાર

વાસ્તુવિદ્યા, શરીરરચનાશાસ્ત્ર, ભાષા, કળા, યોગ, ધ્યાન, સિદ્ધોની વિદ્યા, પ્રતિષ્ઠા, દેવ-માનવ-નારક અને તિર્થસ્થાનના આયુષ્ કાંચ-સ્થિતિ, સાધનસામગ્રી તથા શુભદોષ, વિગેરે, કષાય, લેશ્યા, જડવિજ્ઞાન, પુણ્ય, પાપ, આશ્રવ, સંવર, જાંઘ, નિર્જરા, મોક્ષ, તત્ત્વજ્ઞાન, દેવસ્વરૂપ, ગુરુસ્વરૂપ, ધર્મસ્વરૂપ, લોકસ્વરૂપ, દ્વીપસમુદ્રજ્ઞાન, ભૂગર્ભ, ભૂતળ, ભૂપૃષ્ઠ, લોક-સ્થિતિ, કાર્ય-કારણ, માનવસ્વભાવ, પ્રાણીસ્વભાવ, તપ, ઉપદેશ, મુનિધર્મ, ગૃહસ્થધર્મ, પુરુષધર્મ, સ્ત્રીધર્મ, આર્ય-ધર્મ, વ્યક્તિધર્મ, સમાજધર્મ, માનવવંશ, પશુ, પક્ષિ, જગત્તર, સ્થગત્તર, ચતુષ્પદ, ઉરઃપરિસર્પ, ભુજપરિસર્પ, સ્વર્ગ, નરક, પાતાળ, આકાશ, સિદ્ધિસ્થાન, અરિહંત, સિદ્ધ, શાશ્વત-અશાશ્વત પદાર્થો, દર્શનવિદ્યા, જ્ઞાન પ્રાપ્તિના સાધનો અને નિયમો, ગુરુકુલવાસ, પ્રજ્ઞાચારીધર્મ, ચિત્ર, સંગીત, કાળચક્ર, આરોગ્ય, વ્યાયામ, વનસ્પતિશુભધર્મ, ખનિજશુભ-ધર્મ, જળ, વાયુ, અગ્નિઃ ઇત્યાદિ અનેક વિજ્ઞાનો પરિભ્રામે સ્ત્રીધર્મ કે આડકતરી રીતે સામાયિક ધર્મમાં જે રીતે મદદગાર હોય તે રીતે ચોક્કસ નિર્ણયાત્મક નિર્દેશોપૂર્વક દાદશાંગીમાં યથાસ્થાને વ્યવસ્થિત છે.

સામાયિક સૂત્રાંશી માંડીને લોહખિન્દુસાર પર્યન્તનું સૂત્રાત્મક આ શુભ અક્ષરોક્તિ છે, છતાં મહાર્થ છે.

સત્ય, અપરુષ, અનિન્દક, સ્વયં, મધુર, હિત, નીત, પવ્ય અને ઉદાર છે. અસદિગ્ધ, સ્પષ્ટાર્થ, અરાત્ર-દેવયુક્ત,

સામાયિક ધર્મ અને તીર્થનું શાસનતન્ત્ર

ગણધર, પ્રથમ ગણધર, શાસનપતિ આચાર્ય, કોઈ પણ
આચાર્ય, મુનિ, સ્ત્રી-પુરુષ વ્યક્તિ, કુલ, ગણ, શ્રમણી, પ્રવ-
ર્તિની, મંડતારા, ગણિ, સ્થવિર, ઉપાધ્યાય, તીર્થંકર ભગવાન,
પદ, સૂત્ર, ગ્રંથ, પુસ્તક, દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રના ઉપકરણો,
સમવસરણ, ચૈત્યવૃક્ષ, ધર્મચક્ર, વાસચૂર્ણ, તીર્થંકર અર્હત
ભગવંત વિગેરે પૂજ્ય પુરુષોના માતા-પિતા, આમ, સ્થાન,
તેમના અંગતી કોઈ પણ વસ્તુ, વ્યવન-જન્મ-નિષ્કમણ-
સાનોત્પત્તિ-નિર્માણ તથા તેમના જીવનના બીજા પ્રસંગો
સાથે સંબંધ ધરાવતા માતાને સ્વપ્રદર્શન વિગેરે કોઈ પણ
દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર-કાળ-ભાવ વિગેરે, દર્શનવિશુદ્ધિ, માનસિક ભાવ,
પૂર્વધર, તીર્થંકરાદિકના નામ, તેમની પ્રતિમાઓ, તેમના
પૂર્વભવો તથા સાંસારિક સ્થિતિ, દર્શનજ્ઞાનચારિત્ર વિશુ-
દ્ધિના ઉત્તેજક પ્રસંગો-મહોત્સવો, ઉદ્યાપના, મહાયાત્રા અને
તેમાં અંગ-પ્રત્યંગ રૂપ વપરાતાં સાધનો, પરંપરા, પદ્મપરંપરા,
પદવીઓ વિગેરેમાં જ્યાં અંશતઃ કે સંપૂર્ણ રીતે દર્શનાદિકનો
સંબંધ હોય, દર્શનાદિકની મુદ્રા હોય. તે સર્વ તીર્થ છે.

નિષ્પત્તિ-પાપન તીર્થનો, અયોગ્ય વ્યક્તિઓ અયોગ્ય
લાભ ન ઉઠાવે, તેની અપ્રમાણના ન થાય, સદા પ્રભાવના
શક્તિ રહે અને સત્પાત્ર યોગ્ય વ્યક્તિઓ તેનો યુયોગ્ય
લાભ જેમ મુલમ રીતે ઉઠ શકે. તેવા કોઈ પણ પ્રયત્નો
કરવા કરાવવા અને અનુમોદવાનું તીર્થના પ્રત્યેક સભ્યનું
સંપૂર્ણ કર્તવ્ય છે.

સામાયિક ધર્મ અને તીર્થેતુ શાસનતત્ત્વ

રંધણ—તીર્થેતુકેકની મધ્યમાં અમ્રખ્ય દ્વીપ સમુદ્રોની
-પરાવર વચ્ચે રહેલા જંબૂ નામના દ્વીપના વારત
શેત્રના દક્ષિણાર્ધ ભાગમાં, ગંગા-સિંધુના વચ્ચેના
ખાના પ્રદેશમાં આવી રહેલા-સર્વ રીતે સમૃદ્ધ મંગધ
મંડળને વિષે, અપાપા નામની નિપાપા નગરીની બધ
પરિસરામાં શેષી રહેલા મહાસેન નામના વનોદાનના
એક ભાગમાં દેવાસુરેએ રંચેલા મહાસમવસરણના
મધ્ય ભાગમાં ચૈત્યવૃક્ષ નીચે આવી રહેલા સિંહાસન
પર બેસીને, દેવાસુર, નર-નારી અને તિર્થેચાની પરિ-
પદો વચ્ચે સ્વયં જાગવાને પોતે જ સકળ સામગ્રી સહિત
સાંગોપગ આ ધર્મતીર્થે સ્થાપ્યું છે.

કાળ—આ અવસર્પિણી કાળના નવ કોડા કોડી સાગરો-
પમે બેતીત થયા ત્યારે, અને શ્રી નરપદાદેવાદિક
ત્રેવીશ તીર્થે-પ્રવતકેના તીર્થો પ્રવર્તી ચૂકયા પછી,
ચતુર્થ આરકનો અંત ભાગ પસાર થાય છે, ત્યારે આજે
વૈયાળ શુદ્ધિ ૧૧ ના દિવસના પૂર્વાર્ધ ભાગમાં રૂર્ગોદય
યતાં જ પ્રથમ પૌરુષી વળતે તીર્થે સ્થાપ્યું છે. જેની
સ્થાપના પછીની આ ખીલ પૌરુષી પત્રાર થાય છે.

[બ્રહ્માદ્યુદ્ધપદ્ધતીય પુસ્તકદેવકાલમ્મિ ।

મહાનેળવગુચ્છાએ પ્રવળતે પરપરે સેષ ॥ ૧ ॥]

ઉદેશ—જગવાન મહાવીર પરમાત્માએ સ્વયં આવરણ કરી
મહા કર્ત્તે નિરપાય સમન્નિકમણ સામાયિક મહાધર્મ

સામાયિક ધર્મ અને તીર્થનું શાસન તન્ત્ર

વિઘ્નર્યા વિના સામાયિક ધર્મનું એવી રીતે આરાધન કરો અને એવી રીતે પ્રતિષ્ઠાન કરો, કે જેથી કરીને સર્વ સુત્પાત્ર પ્રાણીઓને તે સુદુઃકેય, સુસેય અને સુહિપાદેય થાય. તેમ કરતાં કરતાં આ ભૂમંડળ પર આમાનુષામ અપ્રતિ-જલ્દ વિહાર કરો, ભગવાનનું શાસન પ્રવર્તાવો અને જગત્માં મોક્ષ માર્ગ સુલભ કરવા પ્રયત્ન ચલાવો. ગમે તેવા મહાનમાં મહાન લાલોની લાલચમાં પડીને કે વ્યામોહજનક પ્રસંગોથી અંભાર્જ જઈને તીર્થનિરપેક્ષ ન થઈ જવાય તેની પુરેપુરી સાવચેતી રાખજો.

તીર્થનિરપેક્ષ થવામાં પ્રત્યવાય છે, અંધનું અપમંગળ છે. ગમે તેવી દુર્ઘટ પરિસ્થિતિમાં પણ સદા તીર્થને આધિનપણે વર્તવામાં સફળ અંધનું સદા નિરપાય મંગળ છે, કલ્યાણ છે, ભદ્ર છે. એમ વિચારી કલ્પલેખક મહાનુભાવ પુરુષોએ અસાધારણ હૃદયથી તીર્થનું સેવન કરવું, કરાવવું અને કરાવનારે મદદગાર થવું, તથા સમર્થ વ્યક્તિઓએ તીર્થની મહા પ્રભાવનાઓ, તેમ જ પ્રત્યેક સભ્યે યથાશક્તિ પ્રભાવનાઓ પ્રવર્તાવવી એમ બે.

૪૬. પ્રાણી માનવના સર્વ પ્રકારના જીવન કરતાં માનવજીવન કેમ બીજે સર્વ જીવનોનું કેન્દ્રબૂત એક વિશિષ્ટ જીવન હોય ? માનવજીવન પ્રાપ્ત કરવું હતું જ શુદ્ધ છે, પ્રાપ્ત કરીને પણ માનવજીવનથી જાદુ થયેલો પ્રાણી ફરીથી મહા પ્રયાત્ન જ માનવજીવન પ્રાપ્ત કરી શકે છે.

સામાયિક ધર્મ અને તીર્થનું શાસનતન્ત્ર

સાધારણ પ્રયત્નશીલ રહી ધ્યાન રૂપ શસ્ત્રાસ્ત્રો ગ્રહણ કરી કર્મશત્રુઓનો એવી રીતે પરાજય કરવો કે જેથી કરીને પ્રાણી હિતકર અને સંસારતારણ સમર્થ સામાયિક ધર્મ દ્વારા વિજયલક્ષ્મીને પ્રાપ્ત કરી યાવત્ નિર્વાણ પ્રાપ્ત કરે.

૪૭. અનાલનન્ત આ પવિત્ર ધર્મતીર્થનો આશ્રય લઈ સામાયિક ધર્મનું આરાધન કરી અનન્ત જીવાત્માઓ અનન્ત કલ્યાણને પ્રાપ્ત થાય છે, સિદ્ધ થાય છે, બુદ્ધ થાય છે, યાવત્ પરિનિર્વાણ પામ્યા છે.

તમે પણ તેનો આશ્રય લઈ સામાયિક ધર્મનું આરાધન કર્યો તો ચોક્કસ અનન્ત કલ્યાણ પ્રાપ્ત કર્યો, યાવત્ પરિનિર્વાણ પામ્યો.

ભવિષ્યમાં પણ જે સત્પાત્ર જીવાત્માઓ તીર્થમાં પ્રવેશ કરી સામાયિક ધર્મનું યથાશક્તિ આરાધન કર્યો, તે અનુક્રમે સર્વ ઋદ્ધિઓ અને સર્વ સિદ્ધિઓ પ્રાપ્ત કરી ઉપર અનન્ત કલ્યાણ પ્રાપ્ત કર્યો, યાવત્ પરિનિર્વાણ પ્રાપ્ત કર્યો અને સર્વ દુઃખોનો અંત કર્યો.

એવો શ્રી ભગવાનના પ્રવચનનો અર્થવિસ્તાર છે, એમ હું કહું છું. ”

[પાનિઃ નુ પોતે મનનું ધોતિયું રે !

રમે રાખતો નેત્ર દરેક રે !

સાં મા યિ ક ધ મ્ અ ને તી ધ્ નું શા સ ન ત ન્ત્ર

“ અહો શ્રી ગણધર પ્રભુ દેશાના આપવાથી વિરામ પામ્યા છે. સર્વત્ર પુષ્પવૃષ્ટિ અને “ જય, જય. ” શબ્દોપલ્લા ઉચ્છળી રહ્યા છે. દેવદુંડુભિનો શ્રુતિમનોહર પ્રધોય સર્વત્ર વ્યાપી રહેવા લાગ્યો છે. સર્વ પરિપક્વો ઉભી થઈ ગય છે, અને આખું ચે સમવસરણું કહ-કહ થઈ રહ્યું છે.

ભગવાન ગૌતમ ઇન્દ્રભૂતિ દેવચંદામાં બિરાજમાન કોટિ દેવગણથી પરિસેવિત ભગવાન મહાવીર પરમાત્માની ચરણ સેવામાં હાજર થઈ ગયા છે, અને સર્વ પરિપક્વો જેમ આવી હતી તેમ સાનન્દાશ્ચર્ય થઈ પોતપોતાને સ્થાને ચાલી જવા લાગી છે. ”

“ હા. પરંતુ, આપણે ? ”

“જેના સર્વાંગમાંથી નિરન્તર સામાયિક ધર્મ વર્ષા રહ્યો છે, એવા પરમાત્મા મહાવીરદેવ રૂપી ધર્મ પુષ્કરાવર્ત મેઘની દેશના-ગર્જના ક્યાં ક્યાં અને કેટલા કેટલા સત્પાત્ર જીવાત્માઓ રૂપી મયૂરોને કેવી કેવી રીતે શામાંકુરિત કરી હર્ષ-નૃત્ય કરાવે છે ? તે જોઈ જૂતાઈ થવા આપણે તો તેઓશ્રીની પાછળ પાછળ જ જવાનું છે. ”

“બરાબર, બરાબર અમારા પણ એ જ સંકલ્પ છે.”

“ અહો ! મારાં સર્વ સુત્રો ! આવો, આવો અને આનંદો.

જન્મ-જરા-મરણાત્ જગદશરણમભિસમીક્ષ્ય નિઃસારમ્ ।
 નીતમપહાય રાજ્યં શમાય ધીમાન્ પ્રયત્વાજ ॥૧૫॥
 તેપચાશુભશમન નિઃશ્વેયસસાધકં શ્રમણલિઙ્ગમ્ ।
 તસામાયિકકર્મ પ્રતાનિ વિધિવત્સમારોપ્ય ॥૧૬॥”

તત્ સૂ૦ મા૦ કા૦

“જન્મ, જરા અને મરણથી પીડિત જગતને [અસાર તથા] અશરણ બેઠો, વિસ્તૃત છતાં નિઃસાર રાજ્ય સુખનો ત્યાગ કરી એ મેધાવી પુરુષે શાંતિને માટે પ્રવૃત્ત્યા લીધી. [ત્યારે] અશુભાને શમા-વનાર અને કષ્ટાણુ માર્ગનું સાધક એવું શ્રમણલિંગ તેણે, [શ્રી મહા-વીરદેવે] ધારણ કર્યું, તથા સામાયિક કર્મ સંપાદ્યું અને વિધિપૂર્વક વ્રતોનો સમારોપ કર્યો.

સામાયિકં ગુણાનામાધારઃ સ્વમિથ સવભાવાનામ્ ।
 ન હિ સામાયિકહિનાશ્ચરણાદિગુણાન્વિતા येन ॥૧॥”

મનુ૦ ઘ્રા૦ મૂ૦ વૃ૦

તસ્માજ્જગાદ ભગવાન્ સામાયિકમેવ નિરુપમોપાયમ્
 શારીર-માનસાન્નેક-દુઃખનાશસ્ય મોક્ષસ્ય ॥ ૨ ॥

શ્રીમન્ત હરિભદ્રગુરવઃ

“સવ પદાર્થોનો આધાર જેમ આશય છે, તેમ સર્વ ગુણોનો આધાર સામાયિક છે. કેમકે સામાયિક વિના સંયમાદિક ગુણો અનવતા નથી.” “માટે જ શારીરિક-માનસિક વિગેરે દુઃખોના નાશરૂપ મોક્ષના પરમ ઉપાય તરીકે જનવાન મહાવીર દેવે સામાયિકને જ અપાયું છે.”

જન્મ જરામાણ્યભાં મપ્યા મંત્રમે નિયમે તવે ।
 તન્મ જરામાણ્યં હોદ, દદ કેચાન્દિનામિયં ॥૭૧૭॥

જાં મમો મપ્યન્નુપનુ તમેનુ ય ધાપેરેનુ ય ।

તન્મ જરામાણ્ય હોદ, દદ કેચાન્દિનામિયં ॥૮૦૦॥ ખા૦ વિ૦

જાં જરામા સવમ નિયમ અને તપને વિષે તમાન છે, તથા જે જન્મ જરા-માણ્ય રૂપ સર્વ પ્રકારના પ્રાણીમાર ઉપર તપનના રાખે છે, તે જન્મ-જરા-માણ્ય રૂપ એમ જા કેરનોત્તર-ત્રિમેકુંડું છે.”